

Огнянка — Скачанка

Урадели ирисази

ПАВЕЛ БАЖОВ

НАРОДНА КЛАДЕЖ

ПАВЕЛ БАЖОВ
ОГНЯНКА-СКАЧАНКА
УРАЛСКИ ПРИКАЗКИ

Превод: Фьодор Неманов, Георги Георгиев

chitanka.info

ЖАБРЕЕВИЯТ ПРОХОД

В Коси брод, там, дето сега е училището, някога било празно място. Доста големичко, на лично място, ала никой не се лакомял за него. Стръмничко било, знаеш. Зеленчукова градина тук мъчно можело да се направи — много труд искало, а полза никаква. Всеки гледал да си избере място по-наблизо и по-сгодно за обработване.

А някога, разправят, тук е имало жилище. Малка паянтова къщичка с две прозорчета, наведена напред, като че се кани да се търкулне презглава надолу. И зеленчукова градинка имало, и баня. С една дума, добре била подредена. Не била кой знае каква, но се хвърляла в очи. В цялата околност знаели за тая къщичка.

В нея живеел един златотърсач, Никита Жабрей го викали. Човек на възраст. Както се казва, дете с бяла коса. Като гледаш младите, иде ти дядо да му казваш, а той бил още в пълната си сила. Рядко можел

някой да се мери в работата с него. Той бил строен на вид, но такъв мълчаливец, сякаш съвсем не знаел да говори, а нравът му — не го закачай. Никого не пуцал близо до себе си. Изглежда, ненапразно му викали Жабрей.

Този Жабрей работел повече сам, търсел нови места и понякога намирал. Ще дойде тогава в село и ще каже:

— Селяни, там и там случайно открих злато.

И наистина струвало си да се работи. А понякога много изкарвали. Но за Жабрей се знаела още някаква тайна. На няколко пъти той забогатявал много. Разбира се, никой не виждал откъде идват парите на Никита, но хората си шушукали, че той продавал самородно злато на търговците, които се занимавали с тайна търговия със злато. Говорело се също, че всички кюлчета самородно злато, които той продавал, имали еднаква форма — приличали на обувчици, мънички, а тежки. Чудно било още, че те постепенно се уголемявали: отначало тежали по половин килограм, после повече и повече, а наглед били все като обувчици.

На тайните търговци, а и на златотърсачите, много им се искало да узнаят къде намира Жабрей тия златни обувчици, но напразно. Никита, види се, знаел, че го наблюдават, и си имал привичка. Води, води след себе си тия, които го следят, а щом се стъмни — право в гората. Иди го намери къде ще се мушне нощем в гората.

Працали скришом хора при жена му, ала също напразно. Жабреица, знаеш, досущ приличала на мъжа си. С една дума, била толкова бодлива, че без ръкавици към нея да не се доближаваш. И в приказките си била остра. Дойде ли някой така, без работа, през прага не му дава да прекрачи. Не успее човекът дъх да си поеме и да издума:

— Здравей, бабо!

А тя припира:

— Какво още има да кажеш? По каква работа си дошъл?

Той, разбира се, мънка:

— Как поминувате със стареца? Всичко наред ли е?

— А, че живеем — отговаря тя, — на гости не ходим, у нас не каним, а неканените — с метлата по главата.

Иди, че приказвай с такава!

А с жените, които идвали да вземат назаем туй-онуй за домакинството, с тях различно се отнасяла. Някоя веднага ще я отреже:

— Не съм спастряла за тебе и друг път да не идваш!

А на друга веднага ще даде, каквото ѝ поиска. Било брашънце, било масълце, картофи или нещо друго и за връщане няма да попита, ала излишна дума никога няма да каже. Щом гостенката рече да поклокарствува, Жабреица ще вземе бързо легена и парцала и ще каже:

— Я да си отиваш в къщи, Степаня! Нали имаш деца. Работата ти е повече от моята. Аз почвам вече да мия, а ти стоиш, като че не те чака работа!

Така си живеели Жабрей и Жабреица настрана от хората.

Разбира се, понякога Жабрей работел и в съдружие с други златотърсачи. Това ставало, когато той посочел ново място. Приемали го на драго сърце, защото бил добър работник — не за двама, а за трима копаел и бил вещ в работата — кой ще се откаже от такъв. Само че той не се задържал дълго време сред хората. Малко нещо да стане, веднага се оттеглял. А там, дето работят много хора, какво не се случва? Свади в работата ще избухнат, кражба някаква ще се открие, ще накажат може би когото трябва, но Жабрей не можел да търпи такива работи. Ще послуша как крещят хората и ще каже:

— Забръмча блатото с комари! Който иска, да слуша — това не е за мене!

Каже така, плюне, поеме кирката и лопатата, ведрото и чувала на гръб и си заmine. И да има нещо да получава, не отива да го вземе.

Веднъж заминал така, и то за дълго. Почнали да го мислят за умрял, а той се появил отново. Пролетес, когато се топят снеговете и ручейте шумят с пълна сила, довтасал.

Лоша се случила, казват, годината тогава. Много малко злато изкарали. Разбира се, на златотърсачите никак не им било весело. Голям празник бил, а те нямали с какво да се почерпят. Гълчали, оплаквали се, питали се от кого да изкарат по някоя чашка — изведнъж, гледат, по пътя откъм Полевая иде Жабрей. На него всичко ново-новеничко. Ясно било, че е с много пари и че сега ще има пир за цялото село.

Така и излязло. Никита се отбил най-напред в кръчмата, изсипал куп рубли на тезгяха и казал на кръчмарката:

— Уляно, сипвай на всички, докато се напият! Нека ни един комар да не бръмчи, че Никита Жабрей скрил печалбата си в кесията и

не я показал на хората. На, ето я!
И трупа ли, трупа рубли на тезгяха.

Хората знаели, че Никита пирува до последната си рубла, и на бърза ръка се стекло цялото село. Едни без задна мисъл — защо да не пийнат, щом черпят, а повечето от хитрост, мислели си, няма ли да се отпусне Жабрей, няма ли да продума за мястото, където се намират златните обувчици? Но Жабрей си знаел мярката. Изпие, колкото трябва, струпа още пари на тезгяха и заръча на кръчмарката:

— Наливай, Уляно, на никого не отказвай! На мъжете — от простото, на девойките и жените — от червеното. Кой колкото може да носи. Ако изпият за повече, ще доплатя, ако изпият за по-малко, остатъкът е за тебе. Утре няма да е вече тъй.

Кръчмарката не знае къде да се дене от радост, върти се на всички страни: с едната ръка налива, с другата рублите събира. На

Жабрей се кланя: добре, добре, казва, а на мъжа си шушне:

— Иване, я изтичай в избата и докарай още две бъчви, че виното няма да стигне.

От кръчмата Жабрей се запътил по обичая си към дюкяна, а там отдавна го чакат.

Търговецът също бил опитен. Той знаел, че като спечелят, златотърсачите се разпусчат и затова в дюкяна му винаги имало скъпа стока, такава, каквата на простия селянин за нищо не влиза в работа.

Никита ще накупи от тая стока подаръци за жена си: вълнен шал, както се полага, обувки с катарамии, цял топ коприна и още, каквото му хареса. Ще купи и за себе си нещо и казва на търговеца:

— Занеси го на жена ми. Никита, речи, Евсеич те поздравява и заръча да ти кажем: жив и здрав е и скоро ще си дойде в къщи. Нека да сготви зелени пелмени и да приготви квас. Най-малко две кани!

Търговецът ще изтича, а Никита седи в дюкяна и го чака. После го пита:

— Е, какво?

— Нищо — отговаря той, — предадох всичко.

— Тя какво каза?

— Взе подаръците и ги хвърли в ъгъла, но нищо не каза.

Никита не вярва:

— Не може да бъде, да получи подарък от мъжа си и нищо да не каже.

Тогава търговецът отговаря:

— Само три думи каза.

— Какви думи? — пита.

— Като взе подаръците, въздъхна и рече: „Ох, стар глупак!“.

Никита се смее.

— Вярно казваш! Това е неин обичай. Значи е добре и здрава. Няма защо да бързам. Чакай да поразвеселим малко децата. Дай решето.

Търговецът си знае вече работата. Ще домъкне рудничарското решето и пита:

— Колко ще заповядаш да претегля и какви?

— Сипи на око, догоре! От всички видове, но гледай да са с книжки, голи не искам!

Търговецът, разбира се, дорде не излъже, не го бива. От по-евтините бонбони сипва повече, а от по-скъпите съвсем малко, пък смята обратно. Но Никита не гледа това. Дава парите и излиза с решето на прага, а децата от цялото село са дотичали. Но не стоят на вратата, а играят наоколо: едни на кокалчета, други с топка, а момичетата — своите игри. Те знаят Жабреевия обичай: види ли, че го чакат, занесе решето обратно. Затова децата се преструват, че уж нищичко не знаят, а просто са се събрали да играят.

Никита вижда — не го чакат, и почва да хвърля бонбоните на всички страни. Децата, разбира се, не са виждали често бонбони — втурнат се да ги ловят, сборичкват се. Ако съборят случайно някого или си чукнат челата, Жабрей се смее, но ако се настървят и работата дойде до бой, скръцне зъби, хвърли решето и каже:

— От комари, разбира се, комарчета ще се родят!

Навъси се и тръгне към къщи. Изкачи се на хълмчето, настани на пейката и подкара песен. В такъв миг не се доближавай до него: върху всекиго се нахвърля. Само бабичката си търпи около себе си.

Из селото поради Жабреевия гуляй се носи шум и глъчка, песни пеят, играят, а Жабрей седи на хълмчето и повтаря:

— Комари сте вие, комари, комарово царство.

Късно през нощта бабата го прибере в къщи, а като се наспи, на сутринта всичко тръгва по реда си. Най-напред в кръчмата, после купува подаръци на бабата и хвърля бонбони на децата. Бабата не за първи път събирала цял куп подаръци. После, като се свършват парите, ги продава на същия търговец десет пъти по-евтино. За което Жабрей платил половин стотак, тя за пет рубли го продавала, за което търговецът му измъкнал десет, за рубли го давала.

Когато децата направят раздялата без бой, Жабрей до вечерта скита из селото. Песни пее с другите златотърсачи, играе, но все пак в къщи сам се прибира, никой не му трябва. Ако някой въпреки това му се натрапва, Жабрей пак ще откаже:

— Приятел си ми, но в къщата ми не идвай! Не обичам.

Така продължавала веселбата, докато му се свършат парите. Само че тоя път още на първия ден другояче излязло.

Никита изнесъл решето с бонбони и почнал да ги хвърля. А между децата се случило едно момченце, Дениско Сирачето го викали.

На години още малък, а висок на ръст. Връстниците му често го закачали:

— Дениско, пречупи се на две, че да се изравним!

Понеже бил сираче, Дениско отдавна ходел да кара пясък, а поради ръста му го смятали за голям. Но нали все пак е дете, много му се искало да погледа Жабреевата веселба. Приближил се към дюкяна, сякаш че играе с децата. Но когато те се втурнали да ловят бонбони, Дениско стоял настрана и гледал. Никита го видял и му викнал:

— Ти, върлино, защо не ловиш?

И му хвърлил цяла шепа. Другите деца налитат, а Дениско само се отместил малко, за да не го съборят на земята. Тогава Никита го пита:

— Какво ти е, Дениско? Гърбът ли те боли?

— Не — отговаря, — не ме боли гърба, но това не е за мене. Аз съм вече голям.

— Щом си голям — казва Никита — върви в кръчмата. Пийни за мое здраве, па макар и от червеното!

Дениско отговаря:

— Преди смъртта си мама ми заръча: „Докато не ти порасне брадата, капка вино не слагай в устата си, а после — както знаеш“.

Никита се учудил:

— Я го виж ти! Вземи, щом е тъй! — и му хвърлил няколко сребърни рубли.

Ала Дениско не ги вдигнал от земята, та пък и казва:

— Милостиня не искам. Голям съм — свой хляб ям.

Никита, разбира се, се разсърдил. Заревал на другите деца:

— Дръпнете се настрана! Сега ще му видя силата на тоя горделивец.

Измъкнал от пазвата си пачка банкноти и ги ударил о земята пред Дениско. Но и той, види се, бил много упорит.

— Казах, че милостиня не вземам, а хвърлена като на куче — още по-малко.

От тия думи Никита съвсем излязъл от себе си — стои, втренчил се в Дениско. След това бръкнал с ръка в кончова си, измъкнал оттам къс самородно злато, казват, около две кила, и го хвърлил в краката на Дениско.

— Не се хвали пряко сили! — извикал Никита. — Това ще го вдигнеш!

Ала Дениско, дали защото бил много упорит, или защото не знаел истинската цена на златото, не го вдигнал. Погледнал го само и казал:

— Ще ми е драго сам да намеря такава златна обувчица, а чуждата не ми трябва!

Обърнал се и си тръгнал. Никита се съвзел, навел вдигнал парите и златото и извикал на Дениско:

— На тебе нищо ли не ти трябва?

— Нищо не ми трябва — отговорил Дениско. — Дойдох само да видя как се хвалиш със сполуката си пред народа.

На Никита му станало обидно, че момчето му направило упрек, но премълчал. След малко извикал подире му:

— Дениско, върни се!

А децата подхванали:

— Дениско, пречупи се! Дениско, пречупи се!

Дениско — нищо, спокойно приближил. Тогава Никита му казал тихо, да не чуят другите:

— Момче, ела утре сутринта при мене, когато бъда съвсем трезвен. Може да ти кажа за мравешката пътека, по-нататък прави, каквото знаеш. Ако те пуснат каменните устни, ще копаеш глината или с нагорещена желязна лопата, или с мокра дървена. Така ще намериш златните обувчици.

— Добре, чичо Никита — отговорил Дениско. — Ще ти бъда много благодарен, ако ми покажеш пътя.

— Не го правя за благодарност — казал Никита, — а загдето не си алчен. Отдавна търся такъв като тебе.

Поговорили така и се разделили, но не им било писано повече да се срещнат.

След тая случка Жабрей се запътил веднага към къщичката си на хълма. Вървял бавно, сякаш бил дълбоко замислен, и за комарите него ден не тананикал. Хората го видели да седи с бабичката си пред къщи. Дълго седели като някакви младоженци и си говорели другарски за нещо. Селяните не можели да се начудят:

— Гледай, Жабрей и Жабреица не могат да се изприказват. Не е на добро — види се, скоро ще умират.

Шегували се, разбира се, но така излязло. На сутринта Дениско отишъл у Жабрееви и що да види — всички врати разтворени, а в пруста и в къщата пълно безредие: кое съборено, кое прекатурено, кое на парчета строшено. Посред къщата лежал тежък кривак и жив човек нямало.

Дениско се уплашил, изтичал в селото и разправил: така и така, нещо нередно е станало у Жабрееви. Хората, макар да не били съвсем изтрезнели, веднага се втурнали към хълмчето. Взели да разглеждат кое как е. Доложили на началството. Ала нищо не могли да открият. Личало само, че тук здраво са се били, в тъмното, където падне, са удряли и в зимника са ровили, но до дрехите не се докоснали и подаръците, които бабата била хвърлила в ъгъла, там си лежали. Кръв нямало и следи по земята около къщичката не се виждали. Мястото, знаеш, било каменисто и не държало следи. А пък и цялото село се стекло тук — и да е имало някакви следи, хората всичко утърпали.

Разбира се, началството поставило стража на опустялото място и почнало да разпитва хората какво знаят за тая работа. Видяло се, че между селяните нямало кого да обвинят: в оная нощ кой лежал мъртво пиян, кой бил пред очите на другите. Загатнали само, че разбойниците трябва да са дошли от Кунгурка, защото видели в селото помощниците на тамошния търговец на злато. Мнозина сочели този търговец, защото той неведнъж подбуждал хората да следят Никита. Но нима ще го обвинят, щом всички началства са подкупени от него? И така извъртели работата, че Дениско Сирака изкарали виновен. На него, казват, Никита показал парите и самородното злато и не току-тъй момчето било на заранта в къщата му.

Подлост, разбира се, но тикнали момчето в затвора и го мъчили там няколко години. Така и търговеца спасили, и ръцете си измили — намерили виновния. Свикнали били така да правят.

В селото скоро забравили за Дениско. То се знае, рудничарите не помнят дълго другарите си. Рядко ли се случва някой от тях да изчезне. Дениско нямал близки — кой ще вземе да тъгува за него. А той лежал в затвора и мислел: „Изляза ли, ще намеря Никита и истината ще се открие“.

Най-после го пуснали. Върнал се в село голям мъж. Най-напред поискал да научи какво се чува за Никита и за жена му и кой живее в тяхната къщичка. Попитал, но никой не знаел. А от къщичката на

хълма и помен нямало. То се знае, къща без стопанин дълго не стои, бързо я разграбват, а освен това за Жабреевата къща се знаело, че крадците търсили нещо в зимника. Хората също почнали да ровят. Преровили всичко и Жабреевият дом се превърнал в празно място с трапове.

На Дениско му домъчняло. „Ех — казал, — разбираше от търсене на злато човекът. Богатство не натрупа, всичко за хората разпиля. Показваше на селяните новите места. И бабичката му не вършеше на хората зло, само дето беше саможива, а сега остана едно запустяло място с трапове.“

Изкачил се на хълмчето, седи там и си мисли. Спомнил си какво му казал Никита, когато го викал при себе си.

„За каква мравешка пътека ми разправяше той? И какви са тия каменни устни?“

Мислил, мислил и решил: „Мравешките пътечки не са една, не са две. Откъде да знам по коя трябва да тръгна. Виж, каменните устни може да се потърсят. Може пък и да ги открия“.

Решил така и изведнъж забелязал, че седи точно до една мравешка пътечка. Пътечка като пътечка. Мравки пълзят по нея, но всички в една и съща посока, а в обратна — нито една. Това се сторило чудно на Дениско. „Чакай да видя — рекъл си той — къде е мравунякът.“ Тръгнал край пътечката, а тя водела някъде много надалеко. Чудно било още, че мравките ставали сякаш по-големи и че там, където мястото е по-открито, се виждало нещо да блести на крачката им. Каква е тая работа? Взел в ръка една мравка, друга, гледа ги. Нищо не се вижда. Тръгнал по-нататък и пак забелязал: колкото отивали по-нататък, мравките ставали по-големи. Вдигнал пак една мравка и почнал да я разглежда. Видял, че на всяко краче имала залепена по една малка златна капчица. На Дениско това му се видяло много чудно и той забързал по пътечката. Така излязъл на една полянка, по средата на която се издигали два камъка, като питки, сложени една върху друга: едната отдолу, другата отгоре. Същински устни.

Мравешката пътечка води точно към тия устни, а мравките, щом излязат на полянката, пред очите ти наедряват. Да те е страх да ги вземеш в ръце — толкова големи ставали. А крачката им ясно се

виждало, че са обути в обувчици. Отидат до каменните устни и се скриват вътре. Изглежда имало проход.

Дениско се приближил да види, а каменните устни се разтворили широко, сякаш искали да го погълнат. Той се уплашил, дръпнал се, а устните не се затварят, като че го чакат, и мравките вървят по пътя си, сякаш нищо не се е случило. Дениско се попрестрашил, приближил се пак, надникнал вътре и какво да види — между устните имало проход, който се спущал стръмно надолу като пързалка, но от най-лепкава глина. Мравките вървели с мъка надолу, защото крачката им затъвали в глината. На едни обувчиците веднага оставали в нея и по-нататък те леко вървели. Други се спущали по-надолу и видимо се уголемявали. Влизали в каменните устни големи като бръмбари, а като повървели малко, пораствали като агънца, като слезнели още по-надолу, ставали като овен, като теле, като бик. По-нататък ставали още по-грамадни и обувките им много натежавали. Преди да ги оставят в глината, мравките вървели бавно, а след като ги свалят, всички до една почвали леко да се пързаят и повече не растели.

Сега разбрал Дениско откъде идвали златните обувчици, но не можел да разбере само как Никита не се страхувал от тия големи мравки. Помислил така, а мравките почвали да излизат една след друга и нови не идвали вече към каменните устни.

„Аха — рекъл си — значи и промеждутъци има, но дали задълго?“

За обувчиците той разбрал, че може просто с ръка да се вадят от глината. На Дениско му се доцяло да си опита щастието, макар и отгоре да порови малко. Но и това се досетил, че по тая стръмнина без кирка мъчно ще се върне обратно. Почнал да търси наоколо някакъв чаталест клон или чепата върлина и съзрял в един храст дървено ведро. Малко ведро, но широко. Имало и дърва приготвени, а до тях — кирка и две лопати: едната желязна, другата дървена.

Дениско се блъскал от малък из рудниците, разбрал за какво са. Взел лопатите, кирката и ведрото, закрепил наръч съчки на колана си, отишъл при каменните устни, а те се затворили. Двата камъка лежали един върху друг, като че тук никакъв проход не е имало.

Угрижил се Дениско, но какво може да направи?

Няма да седне с кирка камъните да разбива. Поискал да сложи всичко обратно в храстите, а устните се отворили пак широко-широко и сякаш се помръдвали да го погълнат. Но Дениско не се уплашил, не се поколебал — спуснал се веднага долу. В глината, разбира се, нямало златни обувчици, те били потънали по-надълбоко в пясъка, но за опитен човек не било трудно да стигне до тях. Дениско знаел, че такава лепкава глина трябва да се копае с нагорещена желязна лопата, а още по-добре с мокра дървена: така като баница се реже. Заловил се той, почистил мястото набързо и почнал да изравя златните обувчици от пясъка. Много изровил — и големи, и малки. Но забелязал, че взело да

става все по-тъмно и по-тъмно и устните почнали да се затварят. Дениско помислил:

— Аз май че се полакомих. Защо ми са толкова? Ще взема само две. Едната за помен на Никита, другата за себе си — и толкова.

Решил така — и устните се разтворили, сякаш го подканвали да излезе. С кирка лесно се изкачва всякаква стръмнина. Закрепи я здраво, изкатери се по нея и продължавай така нагоре. Дениско излязъл и сложил всички сечива на старото им място. По-малката обувчица скрил в ботуша си, а другата — досущ като оная, която видял у Никита — пхнал в пазвата си и веднага се запътил за Кунгурка.

Намерил там търговеца, когото подозирал в убийството на Никита, издебнал го в безлюдно място и го попитал:

— Искаш ли да си попълниш чифта?

Извадил обувчицата от пазвата си и му я показал, без да му я подава. Търговецът, разбира се, се зарадвал.

— Колко пари искаш?

Дениско казал:

— Без пари ще ти я дам, ако ми кажеш къде са заровени Никита и жена му.

Алчността, изглежда, надвила търговеца и без да му мисли, той казал:

— До мраморната кариера, в стария кладенец ги хвърлиха.

— Заведи ме там! — рекъл Дениско.

Тръгнали. Търговецът му показал:

— Ето тука!

— На ти тогава! — извикал Дениско, замахнал и ударил търговеца със златния къс по челото.

А той не бил много лек. Всеки знае какво ще стане, ако те шибнат с такова нещо по челото, и то с всичка сила. Наскоро след това намерили търговеца и златната обувчица до него — един вид с този печат е подпечатано челото му.

После заради този златен печат едва не осъдили всички съдии. Всеки, знаеш, искал да го задигне, ала другите не давали: оплаквали се на началството — еди-кой си, казват, е крадец, разбойник, най-строго трябва да бъде наказан. Делото се протакало дотогава, докато стигнало до главния съдия. Той, разбира се, веднага решил:

— Трябва — казва — да занеса печата в къщи и да го пробвам с киселина дали наистина е златен.

Отнесъл златната обувчица в къщи и веднага я скрил в касата си, а взел едно парче от стар свещник, лъснал го малко, занесъл го в съда и казал:

— Това нещо не се е и допирало до злато.

То се знае, всички разбрали, че е извършено явно мошеничество, но не посмели да се оплачат от главния съдия. А той се радва и сам на себе си се хвали:

„Майсторски ги изиграх. Изглежда, че не току-тъй са ме сложили за главен съдия!“

Върнал се в къщи и първата му работа била да отвори касата, ала нея, изглежда, червей я проял — златната обувчица била изчезнала. Ровил, ровил, не можал да я намери. Имало било обувчица, но останала голяма дупка.

И Дениско, колкото и да го търсили, също не могли да го намерят. Той, изглежда, се преселил в Сибир или някъде другаде.

За каменните устни малко приказвали къде трябва да ги търсят. Казват, че били наблизко до Денисковия рудник, но не съм сигурен.

Което не знам, не знам — не обичам да измислям. Нямам такъв обичай.

ОГНЯНКА-СКАЧАНКА

Седели веднъж петима златотърсачи край огъня в гората. Четиримата били възрастни, а петият момченце. На около осем години, не повече.

Федюнка го викали.

Отдавна било време за лягане, но те се били увлекли в разговор. Между тях, знаеш, имало един старец. Дядо Ефим. От малък се занимавал с добиване на злато. Какво ли не бил преживял! Той разказвал, а златотърсачите слушали.

Бащата на Федюнка вече няколко пъти му казвал:

— Тюнша, да беше си легнал!

На момчето му се искало да слуша.

— Почакай, татенце! Още мъничко ще постоя.

Така... Свършил дядо Ефим разказа си. На мястото на огъня останали само въглени, а златотърсачите все седят и в тези въглени гледат.

Изведнъж от самата им среда изскочило едно малко момиченце. Като кукличка, но живо. Косиците му червеникави, сукманчето синичко, в ръката му кърпичка, и тя синя. Огледало се момиченцето с весели очички, усмихнало се, сложило ръце на кръста, махнало с кърпичката и почнало да играе. Толкова леко и кръшно играело, че с думи не може да се опише. Златотърсачите затаили дъх. Гледат — не могат да се нагледат, и мълчат, сякаш са се замислили.

Момиченцето отначало правело кръгове по въглените, после, види се, му станало тясно и взело да ги разширява. Златотърсачите се отдръпват, място му отварят, а момиченцето, като направи кръг, и порасне мъничко. Златотърсачите пак се отдръпват. То пак направи кръг и порасне мъничко. Когато златотърсачите се отдръпнали доста далеко, момиченцето почнало да обикаля около всеки един от тях. После се завъртяло в кръг около всички, а на ръст станало колкото Федюнка. Спряло се до един голям бор, тропнало с краченце, усмихнало се, махнало с кърпичката и свирнало:

— Фи-т-т! Й-ю-ю-у...

Изведнъж бухал забухал, закискал се и момиченцето изчезнало. Да били само възрастните, може би нищо повече нямало да се случи. Всеки, знаеш, си помислил: „Виж колко съм се загледал в огъня! Заигра ми пред очите... Какво ли не му се присторва на човек от умора!“

Само Федюнка не помислил така и попитал баща си:

— Татко, това какво беше?

Баща му отговорил:

— Бухал! Какво може да е? Не си ли чувал бухал да буха?

— Че аз не те питам за бухала. Него съм го чувал и никак не ме е страх. Ти за момиченцето ми кажи.

— За какво момиченце?

— Ами че това, дето игра върху въглените. Не помниш ли, че всички се отдръпнахме, когато то взе да прави по-широки кръгове?

Че като взели бащата и другите златотърсачи да разпитват Федюнка. Момченцето разправило. Един златотърсач попитал още:

— Я кажи, колко голямо беше момиченцето?

— Отначало беше не по-голямо от дланта ми, а накрая стана почти колкото мене.

Тогава златотърсачът казал:

— Я гледай, че и аз, Тюнша, видях досущ такова чудо.

Същото казали и бащата на Федюнка и още един златотърсач. Само дядо Ефим си смучел луличката и мълчал. Златотърсачите се обърнали към него:

— Дядо Ефиме, ти какво ще кажеш?

— Това ще кажа, че и аз видях момиченцето, но мислех — сторило ми се е, а излиза, че Огнянка-Скачанка наистина е идвала.

— Коя е тая Скачанка?

Тогава дядо Ефим им обяснил:

— Слушал съм — рекъл — от старите, че има такъв знак за скрито злато — момиченце, което играе. Където покаже тая Скачанка, там има злато. Не е много, затова пък е самородно и не лежи на пласт, а е забучено като ряпа. Отгоре, значи, по-широк кръг, а надолу все по-малко и по-малко, докато се свърши. Изровиш ли тая златна ряпа, на това място няма какво повече да правиш. Само че забравих къде

трябва да се търси: дали там, откъдето Огнянка изскочи, или там, където влезе в земята.

Златотърсачите казали:

— Тая работа ни е в ръцете. Утре ще пробием дупка най-напред на мястото на огъня, а после ще опитаме под бора. Тогава ще видим празни приказки ли приказваш или наистина има някаква полза от тях.

След това легнали да спят. Федюнка също се свил на кравайче, но си мислел: „За какво ли се кискаше бухалът?“. Поискал да попита дядо Ефим, но той бил захъркал вече.

На другия ден Федюнка се събудил късно и гледа — на мястото на вчерашния огън изровена голяма дупка, а златотърсачите стоят до четири големи бора и повтарят едно и също:

— Точно тук изчезна в земята.

Федюнка завикал:

— Какво говорите! Какво говорите, чичовци! Забравили сте, изглежда! Ей при този бор се спря Огнянка. Тук тропна с краче.

Златотърсачите съвсем се объркали:

— Петият се събуди — пето място сочи! Да имаше десети — десето щеше да покаже. Изглежда, че е празна работа. Я да се откажем!

Все пак опитали навсякъде, но нищо не намерили. Тогава дядо Ефим казал на Федюнка:

— Измамна е, изглежда, твоята сполука.

Не му харесало това на Федюнка.

— Дядо — казал той, — бухалът попречи. Той забуха и прогони нашата сполука.

Дядо Ефим си знаел своето:

— Не е тук бухалът причина!

— Аз пък казвам, че той е причина!

— Не е той причина!

— Той е причина!

Спорили така, а другите златотърсачи се смеели над тях и над себе си:

— И старият, и малкият нищо не знаят, а ние, глупците, ги слушаме и си губим времето.

Оттогава на стареца почнали да му викат Ефим Златната ряпа, а на Федюнка — Тюнко Скачунко.

Научили се за това момчетата от завода и на мира не го оставят. Щом го зърнат на улицата, веднага започват:

— Тюнко Скачунко! Тюнко Скачунко! Разправи ни за момиченцето! Разправи ни за момиченцето!

За стар човек прякорът не е голяма беда. Ако искаш и гърне го наречи, само в печката не го слагай. Ала на Федюнка, нали бил млад, обидно му било. Бил се, карал се и плакал неведнъж, а момчетата още повече го дразнят. Идело му просто да не се връща от рудника в къщи. По него време и друга промяна станала в живота на Федюнка. Баща му се оженил повторно. Мащехата се случила, направо казано, истинска мечка. Федюнка съвсем престанал да си ходи в къщи.

Дядо Ефим също не си ходел често в къщи. Уморявал се през седмицата и не му се щяло да бъхти път със старите си крака. А и нямало при кого да отиде. Сам живеел. И ето, че се сприятелили. Дойде събота, златотърсачите си отидат, а дядо Ефим и Федюнка си останат в рудника.

Какво правели? Приказвали за туй, за онуй. Дядо Ефим разказвал на Федюнка преживелиците си, учил го как да познава къде има злато и тъй нататък. Понякога и за Огнянка си спомняли. Добре и стговорно си живеели. Само за едно не могли да се разберат: Федюнка казвал, че бухалът е причина за цялата несполука, а дядо Ефим твърдял, че не е той причина.

Веднъж пак взели да се препират за това. Било още светло, слънцето не било залязло, но край хижата горял огън — димът му ги пазел от комарите. Огън едва се виждал, а дим имало много. Изведнъж — какво да видят — в дима се появило едно малко момиченце. Съвсем същото като първия път, само сукманчето му по-тъмно и кърпичката също. Погледнало с веселите си очички, усмихнало се, махнало с кърпичката, тропнало с краченце, че като заиграло.

Отначало правело малки кръгове, после по-големи и по-големи и взело да расте. Хижата се случила на пътя му, но това не го спряло. Вървяло, като че хижата я няма. Обикаляло, обикаляло, а като станало на ръст колкото Федюнка, спряло до един голям бор. Усмихнало се, тропнало с краченце, махнало с кърпичката и свирнало пронизително:

— Фи-т-т! Й-ю-ю-у...

В същия миг бухал забухал и се закискал. Дядо Ефим се учудил:

— Откъде се взе тоя бухал, като слънцето още не е залязло?

Федюнка отговорил:

— На, виждаш ли! Пак бухалът прогони сполуката ни. А навярно и Огнянка от него се уплаши.

— Нима ти видя Огнянка?

— А ти не я ли видя?

Почнали един друг да се питат кой какво видял. Във всичко били съгласни, но като станало дума за мястото, където момиченцето изчезнало в земята, взели да показват различни борове.

Като видял, че пак до спор ще стигне работата, дядо Ефим въздъхнал:

— Е-ех! Личи си, че няма нищо. Това си е само наша измислица.

Още не издумал, от покрива на хижата почнал да излиза дим. Втурнали се натам и видели, че една греда се била запалила. Добре, че имало вода наблизко. Загасили бързо огъня. Нищо не пострадало. Само ръкавиците на дядо Ефим малко пообгорели.

Федюнка взел ръкавиците и видял, че по тях имало дупки като следичка от малки крака. Показал това чудо на дядо Ефим и попитал:

— Това, според тебе, също ли е измислица?

Дядо Ефим нямало какво да прави, признал:

— Прав си, Тюнша. Това е сигурен знак — Огнянка е идвала. Изглежда, утре пак ще трябва да копаем дупки — щастието си да опитаме.

В неделя още на сутринта се заловили за работа. Три дупки изкопали, но нищо не намерили. Дядо Ефим почнал да се оплаква:

— Нашата сполука — на хората за присмех.

Федюнка пак струпал вината върху бухала:

— Той, дядо, опуленият, той забуха и прогони нашето щастие. Ех, да ми падне отнякъде!

В понеделник златотърсачите дотичали от завода. Гледат, нови дупки до самата колиба. Веднага се досетили каква е работата. Смят се на стареца:

— Ряпата ряпа търсил...

После забелязали, че хижата е горяла, и взели да се карат и на двамата. Бащата на Федюнка се нахвърлил като звяр върху момчето, за малко не го набил, но дядо Ефим го спръл:

— Не те ли е срам да се караш на момчето! То и без това се бои от тебе да си ходи в къщи. Какво сте се заяли с детето? Каква вина има то? Нали аз останах тук — от мене търси, ако си оцетен нещо. Изглежда, пепел съм изтърсил с въгленче от лулата си и така се е запалило. Аз съм виновен — аз ще отговарям.

Наговорил така на бащата на Федюнка, а после, когато наблизил нямало никой, казал на момчето:

— Ех, Тюнша, Тюнша! Огнянка се подиграва с нас. Ако се случи пак да я видим, трябва в очите да я заплюем. Да не обърква хората и да не ги прави за смях.

Федюнка пак своето повтаря:

— Дядо, тя не го прави от лошотия. Бухалът ѝ пречи на нея.

— Твоя работа — казва дядо Ефим, — но аз повече дупки няма да копая. Поблъсках се — стига ми толкова. Стар съм вече подир Огнянка да тичам.

Дълго мърморил старецът, а на Федюнка му било мъчно за Огнянка.

— Дядо, не й се сърди! Виж колко е весела и добра. Тя щеше да ни донесе сполука, ако не беше бухалът.

За бухала дядо Ефим премълчал, но за Огнянка все мърморел:

— Ето каква сполука ти донесе! Да не смееш в къщи да си идеш!

Колкото и да мърморел дядо Ефим, Федюнка си знаел своето:

— Дядо, а колко кръшно играе!

— Че играе кръшно — играе, но на нас от това не ни е по-топло.

Не ми се гледа вече.

— А аз и сега бих погледал! — въздъхнал Федюнка. После попитал: — А ти, дядо, ще се извърнеш ли? Няма ли да ти е драго да погледаш?

— Как да не ми е драго? — изпуснал се дядо Ефим, но се сепнал и взел пак да мъмри Федюнка: — Ей, че упорито момче си ти! Много упорито! Втълпиш ли си нещо, не ти излиза от главата! И ти като мене цял живот ще се блъскаш, щастието ще гониш, а него може и съвсем да го няма.

— Как да го няма, като видях с очите си!

— Е, както знаеш, но без мене вече търси! Аз се уморих. Краката ме заболяха.

Поспорили, но приятелството си не развалили. Дядо Ефим помагал на Федюнка в работата, показвал му, а в свободното си време му разказвал разни случки. С други думи, учил го как трябва да живее. И най-веселите им дни били, когато оставали сами двамата в рудника.

Зимата прогонила златотърсачите по домовете им. Управителят ги наредил до пролет на работа, където намерил, а Федюнка като малък, останал в къщи. Но в къщи никак не му било добре, а и нова беда го сполетяла: баща му се осакатил в завода. Закарали го в болница. Ни жив, ни мъртъв лежал. Мащехата се обърнала на мечка — заяла Федюнка. Търпял той, търпял и казал:

— Щом е тъй, ще ида да живея при дядо Ефима.

Но мащехата не се трогнала.

— Махай се оттука — крещяла тя, — ако щеш, и при твоята Огнянка върви!

Федюнка си надянал ботушките, пристегнал продраната си шубка с връвчица. Искал да си тури бащината шапка, но мащехата не дала. Сложил си тогава своята, която отдавна му била омаляла, и тръгнал.

На улицата момчетата веднага го наобиколили и почнали да го закачат:

— Тюнко Скачунко!

— Тюнко Скачунко! Разправи ни за момиченцето!

Но Федюнка си върви по пътя. Само казал:

— Ех, вие, глупци!

Момчетата нещо се засрамили. Почнали вече с добро да го питат:

— Къде си тръгнал?

— При дядо Ефим.

— При Златната ряпа?

— За вас ряпа — за мене дядо.

— Далечно е! Може да се загубиш.

— Аз знам пътя.

— Ще замръзнеш. Виж какъв е студ, а ти и ръкавици нямаш.

— Ръкавици нямам, но ръце имам и ръкавите ми са на мястото си. Ще пъхна ръце в ръкавите и това си е. Не се ли досетихте?

Отговорите на Федюнка се видели забавни на момчетата и те почнали приятелски да го питат:

— Тюнша, наистина ли си видял Огнянка в огъня?

— И в огън я видях, и в дим я видях. Може и още някъде да я видя, но нямам време да ви разправам — казал Федюнка и закрачил по-нататък.

Дядо Ефим живеел в Коси брод ли или в Северна. Къщичката му, разправят, била накрай селото. Пред прозорчето ѝ растял хралупест бор. Все пак далечко било и времето било студено — посред зима. Поизмръзнал нашият Федюнка. Но стигнал криво-ляво. Тъкмо се канел да хване дръжката на вратата, изведнъж чува:

— Фи-т-т! Й-ю-ю-у...

Обърнал се и какво да види — на пътя се върти снежна вихрушка, а сред нея едва се мярка някакво кълбенце и това кълбенце прилича на Огнянка. Федюнка се спуснал да го види по-отблизо, но кълбенцето се търкулнало по-нататък. Федюнка го гони, то бяга още по-нататък. Тичал, тичал след кълбенцето и най-после се озовал в непознато място. Гледа, някаква полянка, а наоколо гъста гора. Сред полянката имало бреза, стара, гола-голеничка, сякаш изсъхнала. Около нея вятърът бил навял грамадна пряспа сняг. Кълбенцето се търкулнало до брезата и взело да се върти около нея. В бързината си

Федюнка не забелязал, че тук няма и пътечка, тръгнал направо през снега.

„Толкова — рекъл си — тичах, сега ли ще се спра!“

Стигнал как да е до брезата, а кълбенцето се разсипало. Снежен прах пръснало в очите на Федюнка. Той едва не заревал от болка. Изведнъж точно пред краката му снегът се стопил като фуния до земята.

Гледа Федюнка — на дъното на фунията Огнянка. Тя го погледнала весело, усмихнала му се галено, махнала с кърпичката си и почнала да играе, а снегът просто бягал от нея. Където стъпи крачето ѝ, зелена трева и горски цветя изниквали.

Огнянка направила един кръг — на Федюнка му станало топло, а тя все разширява кръга — расте Огнянка и полянката всред снега става

все по-голяма и по-голяма. На брезата вече листенца зашумели. Огнянка заиграла още по-бързо и почнала да припява:

*При мен е топло!
При мене е светло!
Приятно лято!*

Пее и се върти като пумпал, а сукманчето ѝ на мехур прилича.

Когато станала на ръст колкото Федюнка, полянката всред снега била вече много голяма, а на брезата птички запели. Било горещо като в най-горещия летен ден. Пот капел от носа на Федюнка. Той си бил снел шапката отдавна, искал да си свали и шубката, но Огнянка му казала:

— Ти, момче, не се събличай! По-добре помисли как ще се върнеш назад!

Федюнка отговаря:

— Ти ме доведе, ти ще ме изведеш!

Момиченцето се смее:

— Я го виж какъв е хитър! А ако нямам време?

— Ще намериш! Аз ще почакам.

Тогава момиченцето казва:

— Я по-добре вземи тая лопатка. Тя ще те сгрее в снега и ще те отведе в къщи.

Федюнка погледнал — до брезата лежала стара лопата, цялата ръждясала, с пукната дръжка. Взел лопатата, а Огнянка му заръчва:

— Внимавай, не я изпущай от ръце! Здраво я дръж. И отбелязвай пътя, защото лопатата няма да те доведе обратно насам. А нали ще дойдеш напролет?

— Разбира се! Непременно ще дойдем с дядо Ефим. Щом пукне пролет, ще бъдем тука. И ти ела да поиграеш!

— Няма да мога. Ти сам поиграй, а дядо Ефим нека ти приглася!

— Ти каква работа имаш?

— Не виждаш ли? Превръщам зимата в лято и забавлявам работниците като тебе. Леко ли е, мислиш?

Засмяла се, завъртяла се като пумпал, махнала с кърпичката си и свирнала пронизително:

— Фи-т-т! Й-ю-ю-у...

И момиченцето изчезнало, и полянката изчезнала, само брезата стои гола-голеничка, сякаш изсъхнала. На върха ѝ бухал седи. Да вика — не вика, но върти глава. Около брезата била натрупана цяла планина сняг. Федюнка насмалко не потънал до шия в снега и се заканил с лопатката на бухала. От Огнянкиното лято останала в ръцете на Федюнка само топлата ѝ дръжка. А щом на ръцете е топло, и на цялото тяло е весело.

Лопатката потеглила Федюнка и веднага го извлякла от снега. Отначало той за малко не я изпуснал от ръцете си, но после свикнал и всичко тръгнало добре. Къде върви подир лопатата, къде тя го влече. Това забавлява Федюнка, но той не забравя да отбелязва пътя. И това му било лесно. Дорде помисли да остави белег, лопатката веднага — чук-чук — и на дървото останат две еднакви резки.

Лопатката довела Федюнка при дядо Ефима по мръкнало. Федюнка му разправил какво се било случило, а старецът не вярва. Тогава Федюнка му казва:

— Я погледни лопатката! В пруста я оставих.

Дядо Ефим донесъл лопатката и какво да види — по ръждивото желязо били залепени златни зърна, големи колкото буболечки. Цели шест парчета.

Тогава дядо Ефим взел да хваща вяра и попитал:

— А мястото ще намериш ли!

— Как няма да го намеря, щом съм отбелязал пътя — отговорил Федюнка.

На другия ден дядо Ефим намерил ски от един познат ловец. Бързо стигнали. По белезите лесно намерили мястото. Дядо Ефим съвсем се развеселил. Продал скришно златните буболечки и прекарвали зимата охолно.

Щом се пукнала пролетта, тръгнали пак към старата бреза. И какво мислите? Още от първата лопата се появил такъв пясък, че няма нужда и да го промиваш, а събирай направо с ръце златните зърна.

Дядо Ефим дори поиграл от радост. Никога не му се било случвало и да види такъв пясък.

Разбира се, те не съумели да запазят в тайна богатството. Федюнка бил много малък, а дядо Ефим, макар и стар, бил също простоват човек.

Втурнал се народ от всички страни. После, разбира се, Федюнка и дядо Ефим, и всички останали до един ги изгонили и господарят си присвоил мястото. Ненапрасно, види се, бухалът въртял глава!

Все пак дядо Ефим и Федюнка разбрали нещо от сполуката. Около пет години в охолство поживели. Спомняли си за Скачанка.

— Ех, да може да се покаже още веднъж!

Но повече не я видели. А мястото и до днес го наричат Скачанско.

КЛЮЧЪТ КЪМ ЗЕМЯТА

Към тоя занаят — да търся скъпоценни камъни — нямах склонност. Понякога, разбира се, намирах, но само тъй... без да разбирам. Ще съзреш при промиването някакво лъскаво камъче, ще го прибереш, а после попиташ опитен човек — да го запазя ли или да го хвърля?

Със златото е къде по-просто. Разбира се, и златото бива разни видове, но не чак толкова, колкото скъпоценните камъни.

По големината и по теглото им тях съвсем не можеш ги позна. Един, гледаш, големичък, друг много по-малък — и двата еднакво хубаво блестят, а при проверка излиза, че има разлика. За големия и пет пари не дават, а към малкия посягат: той, казват, е рядък вид — пари ще паднат от него.

Понякога е още по-смешно. Ще купят от тебе някой камък и пред очите ти ще отчупят половината и ще я хвърлят в сметта. Това, казват, само пречи: блясъкът затъмнява. От останалото ще изпият още половината и се хвалят: сега вече се откри пълният му блясък — и до огън да го туриш, пак ще свети! И наистина камъкът е станал мъничък, но съвсем като жив, сякаш се смее. А и цената му си я бива: като чуеш, ще охнеш. Иди, че разбери тая работа!

А тия приказки — кой камък пазел здравето, кой вардел съня или пропъждал тъгата и прочее — всичко това, според мене, е измислено от безделие, да си почешеш езика в празен разговор и нищо повече. От старите хора съм запомнил само едно сказание за скъпоценни камъни. Това е, изглежда, орехче с добра ядка. Който има зъби, той ще го вкуси.

Има, разправят, в земята един особен камък: втори като него не можеш намери. Не само по нашите земи, но и по цял свят такъв камък никой не е намирал, а за него навсякъде се говори. И все пак този камък се намира в нашата земя. Това го знаят старите хора. Не се знае само къде, но това няма значение, защото този камък ще дойде сам в ръцете на този, на когото трябва. В това е и неговата особеност. От едно момиче узнали това. Такава, казват, че била работата.

Дали край Мурзинка, или някъде другаде имало голям рудник. Злато и скъпоценни камъни добивали там. За сметка на държавата още работели. Началствата били с титли и лъскави копчета, а палачите в пълна униформа, с барабан карали народа на работа, под барабан водели хората пред строя и с прътове ги пребивали. С една дума, тежко тегло.

В такова тегло изнемогвало и едно момиченце на име Васьонка. Тя била родена в рудника, тук раснала и зиме зимувала. Майка ѝ била нещо като готвачка в рудничарската казарма, а за баща си Васьонка нищо не знаела.

На такива деца се знае какъв е животът. На когото нищо не е сторила, и той, като му докривее, ще я сръга, че ще я и удари: да има на кого злобата си да стовари. С една дума, извънредно горчив бил животът на момичето. По-зле от кръгло сираче. И от работа нямало кой да я отбрани. Дете още, не е по силите му да държи юздите, а вече я наредили при каруцата:

— Дето ще се вреш из краката ни, карай пясък!

Като поотраснала, дали ѝ гребло в ръцете и почнали да я карат с други девойки да промива пясък. И ето, че Васьонка проявила голяма способност да открива скъпоценни камъни.

По-често от всички намирала, и при това най-хубавите и най-скъпите.

Момичето нямало опит: намери ли нещо, веднага го предава на началството. Те, разбира се, се стараят: кой ще даде камъчето в банката, кой ще го сложи в джеба си или ще го скрие под езика си. Не току-тъй се казва, че това, което големият началник слага в джеба си, малкият по-дълбоко трябва да го крие. А всички хвалят Васьонка, сякаш са се наговорили. Измислили ѝ прякор — Щастливото оченце. Който началник я види, най-напред ще попита:

— Е, как е Щастливото оченце! Намери ли нещо?

Васьонка ще му даде, каквото е намерила, а началникът закръка като гъска при отлитане:

— Така-така, така-така... Старай се, момиче, старай се!

Васьонка се старае, значи и на нея самата ѝ е любопитно. Веднъж намерила един камък, голям колкото орех, и цялото началство се струпало да го види. Така било, че никой не успял да го открадне, по

неволя го запечатали в държавната банка. По-късно, казват, от царската хазна го пратили някъде в чужбина. Но не за това ми е думата...

На другите девойки им се зловидело, дето на Васьонка ѝ върви. Началството им натяква:

— Защо тя много намира, а вие само дреболии, а и те са малко! Лошо гледате, види се.

Девойките, вместо с добро да дадат съвет на Васьонка, почнали да я нападат. Съвсем нямало живот за момичето. А на всичко отгоре се изтърсил и един пес — главният техник. Поблазнило го, изглежда, щастieto на Васьонка и решил:

— Ще се оженя за това момиче.

Не гледа, че зъбите му отдавна са изпадали и че на по-малко от пет крачки до него не можеш се приближи — вмирисал се отвътре, на мърша вони, а говори с гъгнивия си глас:

— Аз, момиче, благородие ще те направя. Разбери това и давай камъчетата само на мене. На другите никак не ги показвай.

Васьонка, макар да била висока на ръст, още съвсем не била за женене. Малка била, на тринадесет, най-много на четиринадесет години. Но нима ще обърнат внимание на това, щом началството заповядва. Поповете ще прибавят в книгата колкото години искаш. Васьонка се уплашила. Ръцете и краката ѝ затреперят, щом съгледа тоя вмирисан ерген. Бърза да му даде, каквото е намерила, а той мърмори:

— Старай се, Васьоно, старай се! През зимата на пухено легло ще почиваш.

Щом отmine, жените почват да закачат Васьонка, подиграват ѝ се, а на нея и без това ѝ иде да се разкъса на парчета, ако може. Като дадат сигнал за привършване на работата, ще изтича при майка си в казармата, а там още по-лошо. Майката, разбира се, жалела момичето, закриляла го, колкото можела, но какво може да направи една казармена готвачка, щом главният техник ѝ е началник и всеки ден може да заповяда да я бият.

До зимата Васьонка изкарала криво-ляво, но по-нататък станало непоносимо. Главният техник започнал всеки ден да заплашва майка ѝ:

— Дай ми дъщеря си с добро, иначе лошо ще бъде!

А че е малолетна, не му споменавай — бележката от поповете в носа ти пъха:

— Какво още ще измислиш! В книгите е отбелязано, че е на шестнадесет години. По закон може да се омъжи. Ако не престанеш да упорствуваш, ще заповядам утре да те бият.

Тогава майката отстъпила:

— Изглежда няма да избягаш от съдбата си, дъще!

А Васьонка? Ръцете и краката ѝ се схванали, дума не може да продума. През нощта се посъвзела и побягнала от рудника. Никак не се криела — закрачила право по пътя, а закъде дори не помислила. Стига само да е по-далеч от рудника.

Времето било тихо и топло, от вечерта ваял сняг. Снежинките галели лицето ѝ като малки пухени перца. Пътят минавал през гората. Там, разбира се, има вълци и други зверове, но Васьонка от нищо не се бояла. Тя решила:

— По-добре вълци да ме изядат, отколкото да се оженя за вмирисания.

И тъй Васьонка крачи ли, крачи. Отначало вървяла много леко. Преминала около петнадесет или двадесет километра. Дрешките ѝ не били дебели, но като вървяла, не ѝ било студено, дори горещо ѝ станало: наваляло било до колене, едвам измъквала краката си и така се сгръвяла. А снегът вали ли, вали. Дори като че се засилил. Истинско богатство. Васьонка се уморила, почти без сили останала и седнала на пътя.

„Чакай — рекла си — да почина малко“ — а не знаела, че в такава време е най-лошо да се сяда на открито.

Седи, радва се на снега, а той трупа ли, трупа върху нея. Поседяла, а не може вече да стане. Но това не я уплашило. Помислила си: „Изглежда, че трябва да поседя още, да почина както трябва“.

Добре си починала. Снегът съвсем я затрупал. Заприличала на купчинка посред пътя, а била съвсем близо до едно село.

За щастие на сутринта един селянин — лятно време той също ходел да търси скъпоценни камъни и злато — минал на кон по същия път. Конят наострил уши, запръхтял, не иска да се приближи до купчинката. Златотърсачът разбрал, че това е затрупан човек. Приблизил се, гледа — като че не е съвсем замръзнал, ръцете още не са се вкочанявали. Вдигнал Васьонка и я сложил в шейната, покрил я с кожуха и право в къщи. Там се заел с жена си да съживява Васьонка. И наистина тя дошла на себе си! Отворила очи и разтворила пръстите на ръцете си. Гледат — в ръката ѝ блести голям скъпоценен камък като бистра синя вода.

Златотърсачът дори се уплашил — за такава работа може и в затвора да отидеш — и попитал:

— Откъде го взе?

Васьонка отговорила:

— Той сам ми долетя в ръката.

— Как тъй?

Тогава Васьонка разправила каква била работата.

Снегът почнал вече съвсем да я затрупва, когато изведнъж пред нея се отворил проход в земята. Той бил тесен и тъмен, но можело да се върви по него. Стъпалата личели и било топло. Васьонка се зарадвала.

„Тук, рекла си тя, никой от рудничарите няма да ме намери“ — и почнала да слиза по стъпалата. Слизала, слизала, и излязла на едно

много широко поле. Краят му се не виждал. Из полето стърчели тук-таме трева и по някое дърво, всичко било пожълтяло, като че е есен. През полето минавала река. Черна като катран и неподвижна, сякаш се е вкаменила. Зад реката, точно срещу Васьонка, се издигало малко хълмче, на върха му — голи камъни: единият в средата приличал на маса, а другите наоколо на столове, но не според човешкия ръст, а много по-големи. Било студено и някак страшно.

Васьонка искала вече да се връща, но изведнъж зад хълмчето се посипали искри. Погледнала — на каменната маса куп скъпоценни камъни. Горели с разни пламъчета и реката се съживила от тях. Да ти е драго да гледаш.

Тогава някой попитал:

— Това за кого е?

Отдолу му викат:

— За скромния!

И тозчас камъчетата се разлетели на всички страни като искрици. След това зад хълмчето пак блеснал огън и изхвърлил на каменната маса скъпоценни камъни. Кажи-речи, не по-малко от кола сено. И поедри.

Някой пак пита:

— Това за кого е?

Отдолу викат:

— За търпеливия!

И както първия път, камъчетата полетели на всички страни. Изхвърчали като облак бръмбари. Разликата била само тая, че другояче блестят. Едни в червено преливат, други в зелени пламъчета проблясват, синички, жълтички... най-различни. И бръмчат, като летят. Загледала се Васьонка в бръмбарите, а зад хълмчето пак блеснал огън и на каменната маса се появил нов куп скъпоценни камъни. Този път съвсем малък, но затова пък камъните били все по-големи и рядко хубави. Отдолу викат:

— Това е за юначния и за Щастливото око!

И тозчас, камъчетата като малки птички запърхали и полетели на всички страни. Залюлели се над полето като фенерчета. Тези камъчета хвърчели бавно. Едно долетяло при Васьонка и се мушнало като котенце в ръката ѝ — ето ме, сиреч, вземи ме!

Отлетели каменните птички, станало тихо и тъмно. Васьонка почакала да види какво ще стане по-нататък и ето — на каменната маса се появило едно камъче. На вид съвсем простичко, с пет ръба: три надлъжни и два напречни. И тогава изведнъж станало топло и светло, тревата и дърветата се раззеленили, птички запели и реката заблестяла, затрептяла и зашумяла. На мястото на голия пясък сега растели гъсти и буйни нивя. Появили се и много хора. И всички весели. От работата идат, пък песни пеят.

Сега Васьонка сама извикала:

— Това за кого е, добри хора?

Отдолу ѝ отговорили:

— За онзи, който ще поведе народа по истинския му път. С този ключ камък той ще отвори земята и тогава ще стане така, както сега го виждаш.

След това светлината угаснала и всичко изчезнало.

Златотърсачът и жена му отначало не повярвали — после помислили: откъде ли е попаднал този камък в ръцете на момичето? Почнали да разпитват Васьонка коя е и откъде е. Тя им разправила и това, както си било, и ги помолила:

— Леличко, чичо! Не ме издавайте на рудничарите!

Те помислили, помислили и рекли:

— Добре, остани при нас... Ще те изгледаме как да е, само че ще те наричаме Феня. На това име вече се обаждай.

Те, знаеш, имали дете, умряло неотдавна. Феня го викали. Колкото Васьонка на години. Разчитали и на това, че тяхното село спадало не към държавните, а към Демидовите земи. Така и станало. Господарският наместник, разбира се, веднага забелязал новодошлата, но това какво му влиза в работата? Нали не е избягала от него. Почнал да я кара на работа.

То се знае, и в Демидовото село животът бил труден. Но все пак не толкова, колкото в държавния рудник. А и камъкът, който намерили в ръката на Васьонка, помогнал. Златотърсачът го продал скришно, не за истинската му цена, но все пак добри пари взел. Отдъхнал си малко.

Щом станала пълнолетна, Васьонка се омъжила за един добър момък от същото село. Преживяла с него до дълбока старост, деца и внуци отгледала.

Старото си име и прякора си Щастливото оченце баба Федося може би забравила, за рудника никога не си спомняла. Но щом заговорят за щастливи находки, баба Федося винаги ще се намеси:

— Не е голямо чудо — казва — да намериш хубави камъчета, пък и на хора като нас те не носят много щастие. По-добре е да се погрижим да намерим по-скоро ключа на земята.

И тогава ще разкаже:

— Има един камък — ключ на земята. Докато не дойде време, никой няма да го намери: ни скромният, ни търпеливият, ни юначният, ни щастливият. Но когато народът тръгне по истинския път към своето щастие, тогава ключът на земята сам ще му сочи пътя. Тогава всички богатства на земята ще се открият и животът съвсем ще се промени. Очаквайте този ден!

ТАЮТКИНОТО ОГЛЕДАЛЦЕ

Ето какво се случи в рудника.

В една галерия се появила руда — лъскава, сякаш полирана. Откъртят парче и на него гледаш — някое крайче съвсем гладко. Също като огледало блести — може да се огледаш, ако искаш.

Ала на рудокопачите не им е до забава. Всеки от старците бил чувал, че това е лошо знамение.

— Появи ли се такова нещо — пази се! То значи, че господарката на планината си е счупила огледалото. Сърдита е. Без срутване няма да мине.

Хората, то се знае, се пазят, кой както може, а най-вече началството. Щом чул за тая работа, главният надзирател на рудника веднага престанал да ходи на това място, а на своя помощник заповядал:

— Разпореди да подпрат прохода с два реда греди и заповядай да закрепят здраво свода на галерията. Тогава сам ще проверя.

Надзирател по него време се случи Ераско Бързака. Подвижно такова старче. Пред началството много се стараел. Заповядат ли му нещо, ще хукне презглава и без да има нужда, припира хората, сякаш пожар е станал.

— Побързайте, момчета, побързайте! Рудничарската работа не ще бавене. Единият крак да е тук, другият там.

Заради тая му припряност го и нарекли Бързака.

Само че тоя път и Бързака много не бързал. Дострашало го сам да отиде, гледал другиго да прати. Извикал рудничния дърводелец и му казва:

— Я изтичай, Иване, огледай добре и сметни колко греди ще трябва да се докарат и почвайте с благословия. Нали знаеш, рудничарската работа не ще бавене, а аз за проклетия имам бодежи и кръстът ми се схвана. Едва се държа на краката си. Ще се разваля времето изглежда. Така че вие без мене работете! Утре надвечер да е готово!

Дърводелецът — нямало накъде — тръгнал, ала и той не бърза. Колкото и да е тежък рудничарският живот, но все никой не иска да иде в гроба преди време. Ераско дори го заплашил:

— Побързай, братко, побързай! Не се потривай! Нали знаеш, че мързеливите добре ги съживяваме на пожарната. Вярвам, че си ги виждал.

Този Ераско Бързака бил човече хитро като лисица. Пред очите ти маже и глади, а всъщност бил от лош по-лош. Най-много заради неговите доноси ядял бой народът. Бояли се от него.

На другия ден до вечерта сложили подпорите. Здравно укрепили, няма какво да се каже, но нали е планина! С греди не можеш я удържа, ако рече да се срути. Ще избоботи, гредите ще изпращят като клечици и подпорите няма да издържат: на пита ще ги смаже. Случвало се е.

Все пак Ераско Бързака се попрестрашил. Макар че едвам вървял и се оплаквал от бодежи, отишъл до подпорите и огледал галерията. Вижда — работата тук наистина е опасна за живота, и с камшици не всекиго ще закараш в тая галерия. Ераско взел да премисля кого да изпрати тук на работа.

Много народ бил подчинен на Ераско, но по-кротък от Ганя Заря нямало. Той бил толкова покорен, да се чудиш просто. Дали от малък са го били-пребили от бой или такъв се е бил родил, ала никога не прекословел. А след като го сполетяло семейното нещастие, съвсем престанал да говори. Жена му, знаеш, перяла през зимата на езерото и се подхлъзнала под леда. Измъкнали я, разбира се, но тя изглежда се простудила и напролет като свещица се стопила. Оставила на Ганя син и дъщеря. Както казват, хубави деца за черно тегло.

Момченцето не живяло дълго — скоро след майка си и то отишло в земята, а на момиченцето нищо му няма — здравичко и игривичко. Таютка я викали. На четири години без майка останала, а вече изпъквала между връстничките си — какви не игри измисляла да играят. Неведнъж и бой яла за това. Ще се скарат момичетата в играта, ще се разреват и тичат при майките си да се оплакват:

— Всичко това Тайка Заря го измисли!

Майките, то се знае, винаги своите жалят и галят, а Таютка гълчат:

— Ах, тая немирница! Сега ще я хванем и ще я напердашим. И на баща ѝ ще кажем! Ще види тя тогава по пладне звезди на небето!

Ще види!

Ала Таютка не се бояла от баща си. Усещала май, че му била като пращинка в окото — той все за нея мислел. Като се върнел от рудника в къщи, едничката му утеха била да се порадва на своята палавница и да послуша как чурулика за туй, за онуй. Защото Таютка нямала навик да се оплаква за обидите, повече помнела веселото.

С покойната си жена Ганя бил живял много сговорно, затова не искал да се жени втори път, но трябвало. Без жена в къщи с малко дете, разбира се, е трудно. Понякога Ганя ще намисли — непременно ще се ожени, ала щом чуе Таютка, веднага се разколебава. „Колко ми е весело сега с детето, а мащеха дойде ли, цялата радост в къщи ще помрачи.“

Така се мъчил без жена. Давал на съседите да му месят хляба и за готвене, каквото имало, пак там го пращал. Тръгне ли на работа, непременно ще заръча на бабичките от съседните дворове:

— Имайте добрината, наглеждайте и моята!

Те, разбира се, отговарят:

— Добре, добре. Нямай грижа!

Отиде на рудника, а те не се и сещат. Нали и тяхната работа не била малко. Своите внучета не могат да наглеждат, камо ли за чуждото да се сетят.

Най-зле било през зимата. Къщурката на Ганя била паянтова, печка трябвало да се пали, а пък това не е работа за малко момиче. Бабите не идват, когато трябва. Така си мръзне Таютка до вечерта, докато се върне баща ѝ от рудника и запали печката. Най-после Ганя намислил: „Ще започна да вземам Таютка със себе си. В шахтата ни е топло. И пред очите ми ще бъде. Макар и сух залък, но навреме ще яде.“

Така и почнал да прави. А да не би началството да му прави пречки — че жени не могат да слизат в шахтата — той почнал да облича Таютка като момче. Надене ѝ братовите ѝ дрешки и я води със себе си. Рудничарите, които живеели в съседство с Ганя, знаели, разбира се, че той няма момче, а момиче, но това какво им влизало в работата. Виждат, че човекът води детето със себе си в рудника от немай-къде, съчувствуват му и се стараят да забавляват Таютка. Нали е дете! Всеки иска да ѝ е по-весело. Пазят я в шахтата, развличат я, кой както знае. Ту в празна количка ще я повозят, ту шарени камъчета ще ѝ

подхвърлят. Някой пък ще я вземе на ръце, ще я вдигне над главата си и ще каже:

— Я чакай да видя колко руда е натъпкал в носа си Натал Гаврилич. Не е ли време с кирка да я вадим?

Шегували се значи. И прякор ѝ измислили — Натал Гаврилич. Съгледат ли я, веднага почват:

— А, Натал Гаврилич!

— Как си, Натал Гаврилич!

— На баща си ли дойде да помагаш, Натал Гаврилич? Добре, друже, добре. Отдавна беше време, иначе сам къде ще се справи.

Разбира се, Ганя не вземал винаги Таютка със себе си, но все пак честичко. И тя самата свикнала, познавала почти всички рудничари, които работели близо до баща ѝ.

На тоя Ганя именно хвърлил око Ераско. Още от вечерта мазно му заговорил:

— Ганя, ти иди утре при новите подпори. Закрепи здраво свода на галерията!

Ганя и тоя път не взел да възразява, но като тръгнал за къщи, се замислил какво ще стане с Таютка, ако планината не го пощади.

Дошъл си в къщи — на Таютка носът подут от плач, ръчичките ѝ издраскани, синина под окото ѝ, рокличката ѝ цялата изпокъсана. Някой я бил, изглежда. Но за това Таютка нищо не му разправила, само веднага го замолила:

— Татко, вземи ме утре на рудника със себе си.

На Ганя ръцете му затреперели, но си помислил: „Вярно, не е ли по-добре да я взема със себе си? Какво ще прави сама, ако не се върна жив от рудника?“.

Прибрал си момиченцето, прескочил до съседите за чорбата, навечеряли се и Таютка веднага се свила на пейката, като заръчала:

— Тате, хем да не забравиш да ме събудиш! С теб ще дойда.

Таютка заспала, а на баща ѝ, разбира се, не му е до сън. До разсъмване не мигнал, прекарал през главата си целия си живот, в края на краищата решил:

— Ще я взема! Ако трябва да загинем, заедно да е!

На сутринта събудил Таютка, облякъл я както обикновено като момче, похапнали и тръгнали за рудника. Само че, гледа Таютка, нещо не е като винаги: познатите чичовци като чужди ѝ изглеждат. Когато да

погледне, отмества поглед, сякаш не я вижда. И никой не я нарича Натал Гаврилич. Като че всички са се разсърдили. Един рудничар взел да се кара на Ганя:

— Гаврило, откъде го измисли да водиш детето със себе си. Опасно е, всичко може да се случи.

След това към Ганя се приближил един момък, който си нямал нийде никого. Навел глава, в земята гледа и тихичко говори:

— Хайде да се сменим, чичо Гавриле: ти върви с Таютка на моето място, а аз на твоето.

Другите веднага се развикали:

— Остави тая работа! Жребий трябва да теглим. Повикайте Бързака! Нека хвърли жребий, щом е тъй работата!

Но Бързака все не идвал. Дотичал прислужникът му: господарят, казва, заповяда да слизате, без да го чакате. Болест го налегна, от леглото не може да стане.

Решили да теглят жребий без Бързака, но тук едно старче се намесило. Това старче се ползувало с много добро име. Имали го за опитен човек и винаги го наричали с презимето му, но тъй като бил нисък на ръст, наричали го шеговито Полукарпич.

Този Полукарпич им дал друг съвет:

— Почакайте — казал, — почакайте! Защо да се горещим на вятъра. Може Ганя от нас по-умно да го е измислил. Господарката на планината сигурно ще се смили над него, щом е с детето. Тя е милостива, бъдете спокойни! Току-виж, че вземе момиченцето при себе си на гости. Помнете ми думата.

С тия приказки Полукарпич потушил срама у хората.

Таютка не схванала, разбира се, за какво спорели, но думите за господарката на планината ѝ останали в ума. Чудно ѝ било също, че в шахтата всичко се било променило. По-рано винаги било шумно, светлинки се мяркали наоколо и хора се виждали. Кой руда копае, кой товари, кой с колички я вози. А този път всички били изчезнали някъде, а тя върви заедно с баща си в пустото място и само Полукарпич се присъединил към тях.

— И моята работа — казва — е в същата посока, ще ви придружа до мястото.

Вървели, вървели, на Таютка ѝ станало мъчно и взела да пита баща си:

— Тате, къде отиваме? На гости у господарката ли?

Гаврило въздъхнал:

— Както се случи — казва. — Може и да отидем.

Таютка пак пита:

— Тя далеко ли живее?

Гаврило, разбира се, мълчи, не знае какво да каже, а Полукарпич ѝ отговаря:

— В планината има много вратички, които водят към нея, но ние не ги виждаме.

— Ама тя лоша ли е? — пита пак Таютка, а Полукарпич започнал да ѝ разказва за господарката, сякаш ѝ е роднина или приятел. Че такава, че онакава, че еди-каква си. Роклята ѝ зелена, косата черна, в едната ръка държи малка кирка, а в другата цвете. Цветето гори като голям сноп борина, а не дими. Господарката дава това цвете на онзи, който ѝ допадне, а в ръката ѝ веднага се появява друго.

На Таютка това ѝ се понравило. Казала:

— Ех, да ще да ми даде на мен такава цвете!

Старецът и с това бил съгласен.

— Че ти какво мислиш? Може и да ти даде, ако не се плашиш и не плачеш. Сигурно ще ти даде.

Залъгал така детето. Таютка мислела само как по-скоро да види господарката и да получи цвете от нея.

— Дядо — казала тя на стареца, — каквото и да стане, няма да се уплаша и няма да плача.

Стигнали най-последно до новите подпори. Наистина здраво било укрепено и борина имало приготвена. Ганя и старецът се заели да разпалват борината. Работата, знаеш, била такава, че трябвало добре да се осветява, с рудничните лампи само било недостатъчно, а пък не може къде да е огън да накладеш на такава място.

Докато правели огнището и разпалвали огъня, Таютка стояла и гледала наоколо няма ли тук вратичка, да отиде на гости на господарката на планината.

На младите, то се знае, очите са силни. На едно място, не високо от земята, Таютка съзряла някаква кръгла дупка, а в дупката нещо блести. Без много да му мисли, Таютка се приближила до това място и надникнала в дупката, но нищо не видяла. Тогава почнала с ръка да я

опипва. Отвътре била гладка, а краищата ѝ се къртят като стара мазилка. Че като взела Таютка да чопли: чакай, казва, да направя дупката по-широка. Очистила бързо едно място колкото прозорче и изведнъж заревала с цяло гърло:

— Тате, дядо! Едно голямо момче иска да ме одраще!

Гаврило и старецът дотичали, виждат — нещо като огледало, вдълбано в рудата, ясно оглежда и толкова голям те прави, че не можеш да се познаеш. Отначало и те самите се уплашили, но после разбрали и старецът почнал да се присмива на Таютка:

— Нашият Натал Гаврилич себе си не можа да познае. Я гледай — аз никак не се боя от тоя дядо, макар че е толкова голям. Ще го накарам да прави, каквото поискаш. Подръпна ли си носа — и той ще се подръпне, погладя ли си брадата — и той също. Гледай: изплезих език и той раззина усти — ще си извади езика! Цяла греда!

Таютка надникнала иззад рамото на стареца. Наистина така е — това е той, само че страшно голям. Видяло ѝ се забавно как дядото се криви пред огледалото. Тя сама излязла напред и взела да си мръщи лицето.

След малко ѝ се дощяло да се погледне в краката, по-ниско значи да снее огледалото. Почнала да разравя рудата от долния край. Баща ѝ и Полукарпич гледат — под Таюткините ръчички рудата сама се заронила надолу, сипе се на дребни парчета под краката им. Уплашили се: помислили — срутване. Ганя взел Таютка на ръце и изтичал встрани:

— Постави тука! — казва. — Ние с дядо ти ще очистим мястото. Тогава ще те повикаме. Но внимавай: преди да те извикаме, не идвай — иначе ще се разсърдя!

На Таютка ѝ станало мъчно, че не ѝ дали да си поиграе пред огледалото. Понацупила се, надула устнички, но не заревала. Знаела, види се, че не трябва да пречи на работата на големите. Седи намръщена и от скука си играе с камъчетата, които били край нея. Един между тях се случил необикновен. На големина колкото юмрук. Гледаш го отзад — руда като руда, а обърнеш ли го, в него вдълбано нещо като малка чашка или паничка. Тъй гладко излъскано, че блести, а по краищата като с листенца облепено. А най-чудното е, че от дъното на чашката към Таютка поглежда същото онова по-голямо момче. Таютка почнала да си играе с тая играчка.

А в това време баща ѝ работел със стареца в галерията. Отначало се предпазвали, а после работата тръгнала бързо. Разкопават наоколо гладкото място и къртят рудата, а тя се рони на малки парчета. Само в горния край по-трудно вървяло. Високо било, а и опасно да не би рудата да се срине на големи парчета. Старецът заповядал на Ганя да стои долу, да не би в това време да дойде Таютка, а той се изкачил на големите буци и на бърза ръка очистил горния край. И се открила пред тях в рудника нещо като голяма вдълбана чаша, а около нея рудата стои като рамка и толкова била здрава, че кирката не може да я засегне.

За да се увери, старецът чукнал неведнъж по самата чаша с кирката. Отначало в долната част предпазливо, а после почнал да удря с всичка сила и нарежда:

— Чакай да цапна стареца по носа — стига ми се е заканвал.

Удрял, удрял, чашата ечи като излята от мед, а от кирката дори драскотинка не остава. Тогава и двамата се уверили колко е здрава. Ганя изтичал за Таютка. Тя дошла, погледнала и казала:

— И аз имам такава! — и показала своето камъче. Погледнали те — наистина в камъчето чашка със същата рамка. И огледалото също — само че малко. Тогава старецът рекъл:

— Таютке, това господарката на планината ти го е дала, може би да си играеш, а може би и за да ти донесе щастие.

— Не, дядо, аз сама го намерих.

Гаврило също се усъмнил: какви ли не работи могат да станат. До спор стигнала работата. Почнали да прехвърлят всички камъчета, там, където стояла Таютка. Дори подобен на нейния не намерили. Тогава старецът казал:

— Виждате ли сега, че не е какво да е камъче! Друго като него цял живот не можеш намери! Пази го, Таютке, и никому не го показвай, иначе — научи ли началството, ще ти го вземат.

Като чула това, Таютка с цяло гърло завикала:

— Няма да го дам! Никому няма да го дам!

Пъхнала бързо камъчето в пазвата си и го притиснала с ръчичка за по-сигурно.

Надвечер из рудника се разнесъл слух:

— Ганя е жив и здрав. Двамата с Полукарпич изкопали цяла планина руда, а отгоре на това и някакво огледало изровили. Здраво, без нито една драскотина и с шарена рамка.

То се знае, всички полюбопитствуваха. Щом дали сигнал за излизане от рудника, народът се втурнал първо да види. Дотичали, гледат — вярно, над забоя се наклонило огледало, а около него рудата прилича на същинска рамка, сякаш с ръка изсечена. Огледалото не е като дъска, а като чаша: в средата вдлъбнато, а по краищата равно. Който се приближи до него, най-напред се стресне, а после се засмее. Защото това огледало показва човека много чудновато. Носът колкото планина, космите на мустаците като цял куп дърва. Даже да гледаш е и страшно, и смешно. Насъбрал се много народ. Старците, разбира се, мърморят: не е за смях, казват, тая работа е много сериозна. Но нима ще усмириш младите, щом ги е напушил смях. Вдигнали врява, шегуват се помежду си. Някой домъкнал Таютка пред огледалото и вика:

— Ей това голямо момче откри огледалото!

Други се обаждат:

— Така е наистина! Да не беше Таютка, нямаше сега да се смеем. Таюткино е огледалото!

А Таютка си мълчи и притиска по-здраво с ръчичка малкото си огледалце.

Ераско Бързака, то се знае, също чул за тая случка и веднага оздравял, слязъл в шахтата и тръгнал към галерията на Ганя. Докато вървял, помнел още, че трябва да се прави на болен, но щом разгледал мястото и разбрал, че народът не се бои, веднага затичал и извикал по стар навик:

— Побързайте, момчета! Хайде към изхода! Няма до среднощ да ви чакаме. Рудничарската работа не ще бавене. Голямо чудо, че в галерията се открило гладко място!

А в себе си поради хищническия си нрав друго мисли: На рудничния надзирател няма да кажа, а ще изтичам право при управителя. Ще му разправа как по мое нареждане изровиха това чудо в галерията. Тогава ще дадат наградата на мене, а не на надзирателя.

Изтичал при управителя, а надзирателят вече там и дори се присмива на Ераско:

— Я гледай! Оздравя ли, Ерастушко? Аз пък мислех, че няма да можеш да видиш какво са изкопали без тебе в рудника.

Ераско замънкал:

— Нали за това съм дошъл — да ти кажа.

А надзирателят, знаеш, го дразни:

— Отслабнали са ти май краката. Всяко нещо сам ще трябва да наглеждам.

Ераско няма да седне да плаче от мъка. Мислил, мислил и намислил: „Чакай да напиша писъмце на господарката. Тогава ще видим накъде ще се обърне работата.“

Решил и написал. Така и така, казва, благодарение на старанието на еди-кой си надзирател в рудника изровиха едно чудновато огледало. Не какво да е, а на самата господарка на планината. Не желаете ли да го видите!

Ераско хитро го измислил. Той знаел, че управителят непременно ще донесе на господаря на рудника за тоя случай, но от това нищо няма да излезе. По него време господарят се случил такъв,

че никак не се интересувал от работата, а само едно искал — пари да има повече! А жената на този господар била от чужди земи.

Известно е, че господарите имат обичай да се разкарват из чужбина. И сисертският господар същото намислил: „С какво, казва, съм по-долу от другите? Ще замина — хора ще видя, себе си ще покажа“.

Попътувал из топлите морета, пръснал доста рублички и към къщи го потеглило. Само че пътят минавал през немските земи, а немците, знаеш, са големи майстори да се докопат до чужди пари. В тая работа всички народи надминават.

Гледат, господарят е с малко ум, а с много пари разполага и взели да се усукват около него. Узнали, че е ерген, и решили да му пуснат въдицата. Докарали му една немкиня — по-охранена и по-угледна, но такава, за която никой от тях не искал да се ожени — и почнали да се надпреварват да я хвалят:

— Ето ти годеница на място! Цялата земя да обиколиш, такава няма да намериш! Като я заведеш в къщи, съседите очи ще опулят.

Господарят повярвал на лукавите им приказки и взел, та се оженил за немкинята. Поласкало го още и това, че преди сватбата годеницата говорела само за едно — колко хубаво ще бъде да живее в новото място. А като се венчали и господарят подписал книжата, които му пъхнали в ръцете, друго заприказвала:

— Не ми се иска, мой любезни приятелю, накрай света да отивам. Тук съм свикнала, а и за твоето здраве е по-полезно.

Господарят, разбира се, кипнал:

— Как тъй? Защо преди сватбата друго говореше? Ти съвест нямаш ли?

А немкинята само се подсмива:

— Според нашите обичаи — казва, — на годеницата съвест не й трябва. Съвестна ли си, цял живот мома ще си останеш, а това не е весело.

Господарят се сърди, кори жена си с най-различни думи, а тя не иска и да знае. На своето настоява:

— Да си подписал договор преди сватбата, а сега няма защо да приказваме. Ако ти трябва, върви сам в твой край. Живей там, колкото искаш, ако щеш, тук никак не се връщай, няма да ми е мъчно. Само пари ми пращай навреме. А ако не пращаш, под съд ще те дам, защото

си длъжен по закон да издържаш жена си, пък и подписа ти за това имам.

Ами сега какво да прави? Господарят се боял да си замине сам за в къщи: за смях, казва, ще стана — и останал в немската земя. Дълго живял там, всички печалби от рудника отивали в немските джобове. После, изглежда, видял, че в това няма сметка, а може и поради друга никаква причина, но закарал все пак своята немкиня в Сисерт и казал:

— Стой тук.

Но на нея й било скучно и тя вършела всичко, каквото й хрумне. На Азов планина, където сега се издига къщата с куличката, преди, казват, имало нещо като манастир или мелница. Тази къща се наричала Раззор. Тя била построена именно по времето на тая чуждестранна господарка. Ще дойде, казват, тук с цял куп гости и по цели недели се забавляват. Тия господарски забавления стрували скъпо на народа. Ту овца или теле ще замъкнат, ту пожар в гората ще направят. На тях е весело, а на народа тежко. Доволни били хората, когато господарката пропуснела някое лято да дойде в тукашния край.

Разбира се, Ераско това не го интересувало. Той гледал да не изпусне своята печалба и затова пратил писъмцето по човек. И не се излъгал, подлата душа. Още на другия ден на седем или осем тройки господарката пристигнала и веднага повикала при себе си Ераско:

— Я покажи какво огледало си намерил!

Дошли и управителят, надзирателят и другото началство. Разбрали каква е работата и взели да я раздумват: забранено е жени да влизат в рудника. Но къде ще я убедят? Тя своето повтаря:

— Ще ида и ще ида!

Между новодошлите се перчело и едно чуждестранно господарче. Гостенин й бил. Представяла го за брат или за друг там някакъв роднина и винаги го водела със себе си. Той едва-едва избърборил: „Ние, казва, в какви рудници сме ходили с нея в чужбина, а това какво е!“

Нямало какво да се прави, почнали да ги спускат. Началството в тревога, само Ераско се радва, подскача пред господарката, с две лампички ѝ свети. Довел ги най-последно до мястото. Господарката разгледала огледалото. И те с чуждестранното господарче се посмели на изображенията си в него, после господарката каза на Ераско:

— Изрежи това огледало и ми го докарай в Раззор!

Ераско взел да ѝ обяснява, че в никой случай това не може да стане, но господарката си знае своето:

— Искам това огледало да стои в къщата ми, защото аз съм господарката на тая планина!

Едва издумала и от огледалото изригна струя руда. Господарката изпискала и паднала в несвяст. Настанала суматоха. Началството вдигнало господарката и забързали към изхода. Само Ераско останал в галерията. Рудата, знаеш, го съборила на земята и го засипала наполовина. Измъкнали го, разбира се, но тоя път краката му

наистина пострадали: повече не бързал и народа напразно не безпокоял.

Чуждестранната господарка останала жива, само че оттогава все изроди раждала. И не някакви полуумни, а пълни идиоти, които пъхат лъжицата в ухото и на нищо не могат да се научат.

На чуждестранното господарче, което се хвалело: знаете ли кои сме ние, края на носа отнесло. Като с нож го отрязало, зейнали две дупки — не се перчи, не дрънкай без време.

А огледалото в рудника изчезнало, сякаш в земята потънало.

Затова пък Таюткиното огледалце се запазило. Голямо щастие не й донесло, но все пак Таютка прекарала живота си не по-зле от другите. Огледалцето, казват, предала на внучката си. И сега, изглежда, се пази то, но не се знае у кого.

СРЕБЪРНОТО КОПИТЦЕ

Живял в нашия завод един старец по прякор Кокованя.

Всичките му роднини измрели и той измислил да си осинови сираче. Попитал съседите не знаят ли някое, а те му казали:

— Наскоро в Глинка осиротя семейството на Григорий Потопаев. Управителят заповяда да вземат големите момичета в господарската шивачница, а едно момиченце на около шест години никой не го иска. Ти него вземи.

— Не ми се иска момиченце. Момченце би било по-добре. Ще го изуча на моя занаят, помощник ще го направя. А с момиченце какво? На какво ще го науча?

После помислил, помислил и рекъл:

— Познавах Григория, а също и жена му. И двамата бяха весели и работливи. Ако момиченцето се метне на родителите си, няма да бъде тъжно с него в къщи. Ще го взема. Но дали ще дойде?

Съседите му обяснили:

— Лошо живее то. Управителят даде Григориевата къща на някакъв бедняк и му заповяда в замяна на това да гледа сирачето, докато порасне. А той си има семейство — повече от десет души. На тях самите хлябът не стига. Поради това стопанката се кара на сирачето, за всяко залъче му натяква. То, макар и малко, но разбира. Обидно му е. Как няма да избяга от такъв живот. Ще го склониш, я иди.

— И това е вярно — отговорил Кокованя. — Ще го склониш някак си.

Един празничен ден той отишъл у хората, при които живеело сирачето. Гледа, пълна къща с народ, големи и малки. На едно малко столче до печката стои момиченце, а до него кафява котка. Момиченцето мъничко, и котката мъничка и толкова мършава и дръглива, че едва ли ще се намери някой да я пусне в къщата си. Момиченцето гали котката, а тя тъй сладко мърка, че по цялата къща се чува.

Кокованя погледнал момиченцето и попитал:

— Това ли е вашият дар от Григория?

Стопанката отговорила:

— Тя. Не ми стига тя, ами и тая дръглива котка прибра отнякъде. Не можем да я изгоним. Всичките ми деца изподраска, а на всичко отгоре и да я храниш!

Кокованя казал:

— Изглежда, че децата ти не са дружелюбни. Виж, у нея мърка.

После попитал сирачето:

— Е, какво, Дарче, ще дойдеш ли да живееш при мене?

Момиченцето се учудило:

— Дядо, ти как позна, че ме викат Дарьонка?

— Ей тъй — казал, — от само себе си. Не мислех, не гадах, налучках.

— Ами ти кой си? — попитало момиченцето.

— Аз — казал — съм нещо като ловец. Лятос промивам пясък, злато добивам, а зиме гоня един козел из горите, но все не мога да го зърна.

— Ще го застреляш ли?

— Не — отговорил Кокованя. — Аз убивам простите козли, а него няма. Искам само да видя къде ще тропне с десния си преден крак.

— Защо?

— Като дойдеш да живееш при мене, ще ти разкажа всичко — отговорил Кокованя.

Момиченцето много искало да научи повече за козела. А и видяло, че старецът е весел и добър. Съгласило се.

— Ще дойда. Само че вземи и моята котка Мурьонка. Виж колко е добра.

— Не ще и дума — отговорил Кокованя. — Глупак ще съм, ако не взема тая котка песнопойка. Вместо балалайка ще ни бъде в къщи.

Стопанката чула разговора им. Не знаела къде да се дене от радост, че Кокованя вика сирачето при себе си. Почнала да събира бързо нещата на Дарьонка. Бояла се да не би старецът да се откаже.

Котката сякаш и тя разбрала целия разговор. Търка се о краката му и мърка:

— Пр-равилно си намислил, пр-равилно.

И тъй Кокованя повел сирачето към дома си. Той голям и брадат, то мъничко и носленцето му като копченце. Вървят по пътя, дръгливото котенце подскача след тях.

Така заживели заедно дядо Кокованя, сирачето Дарьонка и котката Мурьонка. Живели — поминували, много не печелели, но от живота не се оплаквали и всеки имал какво да върши.

Кокованя отивал от сутринта на работа. Дарьонка шетала в къщи, варяла чорба и каша, а котката Мурьонка на лов ходела, мишки ловяла. Вечер се съберат весели и доволни.

Старецът бил сладкодурмен, Дарьонка обичала да слуша приказките му, а Мурьонка лежала и мъркала:

— Пр-равилно — казва. — Пр-равилно.

Но след всяка приказка Дарьонка ще напомни:

— Дядо, за козела ми разкажи. Какъв е той?

Кокованя отначало се одумвал, после й разказал:

— Тоя козел е особен. На десния си преден крак има сребърно копитце. Където тропне с него, там ще се появи камък. Тропне ли веднъж — един камък, тропне ли два пъти — два камъка, а където удари много пъти — куп скъпоценни камъни.

Казал това и после съжалявал. Оттогава Дарьонка само за козела говорела.

— Дядо, а голям ли е той?

Кокованя й разказал, че козелът не е по-висок от масата и че крачетата му са тънки, а главичката малка. А Дарьонка пак пита:

— Дядо, а рога има ли?

— Рогата му — отговаря той — са особени. На простите козли са разклонени на две, а неговите — на пет.

— Дядо, той яде ли хора?

— Не, не яде. Храни се с трева и с листа. Е, и сено похапва през зимата от купите.

— Дядо, а козината му каква е?

— През лятото — казва — кафява като на нашата Мурьонка, а през зимата сива.

— Дядо, той миришеше ли на лошо?

Кокованя вече кипнал:

— Как може да мирише! Само домашните козли миришат, горският козел на гора мирише.

Наесен Кокованя почнал да се стяга да иде в гората. Искал да види къде пасат повече козли. Дарьонка го замолила:

— Дядо, вземи ме със себе си. Може поне отдалеко да зърна козела.

Кокованя й обяснил:

— Отдалеко няма да го познаеш. През есента всички козли са с рога. Не се вижда колко клончета има на тях. Виж, зиме работата е друга. Простите козли нямат рога, а този, Сребърното копитце, винаги е с рога — било лете, било зиме. Тогава отдалеко може да го познаеш.

Така се отървал. Дарьонка останала в къщи, а Кокованя отишъл в гората. След пет дена се върнал и разправя на Дарьонка:

— Много кози пасат сега в Полдневската местност. Там и ще отида през зимата.

— А как ще нощуваш през зимата в гората? — пита Дарьонка.

— Построил съм там — отговаря Кокованя — зимна хижа на една поляна. Хубава хижа, с огнище, с прозорче. Там е добре.

Дарьонка пак пита:

— Сребърното копитце в същата местност ли пасе?

— Кой го знае. Може и то да е там.

Дарьонка веднага взела да го моли:

— Дядо, вземи ме със себе си. Ще седя в хижата. Може Сребърното копитце да дойде наблизко и аз ще го видя.

Старецът отначало замахал ръце:

— Не може! Не може! Къде се е видяло малко момиче да ходи зиме в гората! Нали трябва ски да караш, а ти не умееш. Ще потънеш в снега. Какво ще те правя? Пък и ще замръзнеш!

Но Дарьонка не го оставя на мира:

— Вземи ме, дядо! Аз мога малко да карам ски.

Кокованя я разубеждавал, разубеждавал, после помислил: „Дали да я заведа? Веднъж като отиде, втори път няма да поиска“.

— Добре — казал, — ще те взема! Само помни, в гората няма да ревеш и да ме молиш да се връщаме в къщи без време.

Щом настъпили големите студове, те започнали да се стягат за гората. Кокованя сложил в шейничката два чувала сухари, всичко необходимо за лов и друго, каквото му трябвало. Дарьонка също си свила вързопче. Взела парцалчета, за да направи рокличка на куклата си, кълбо конци, игла и въженце.

„Дали няма да уловя Сребърното копитце с това въженце?“ — мислела си тя.

На Дарьонка й било мъчно да остави котката си, но нямало какво да прави. Погалила я на прощаване, заговорила й:

— Мурьонке, ние с дядо ще отидем в гората, а ти стой в къщи и лови мишки. Щом видим Сребърното копитце, веднага ще се върнем. Тогава всичко ще ти разкажа.

Котката поглеждала лукаво и мъркала:

— Пр-равилно си намислила. Пр-равилно.

Тръгнали Кокованя и Дарьонка. Всички съседни се чудят:

— Не е с ума си старецът! Повел такова малко момиченце през зимата в гората!

На излизане от завода Кокованя и Дарьонка чуват — кучетата нещо силно се разлаяли. Такъв лай и вой вдигнали, сякаш звяр са

видели на пътя. Обърнали се, гледат, Мурьонка тича посред пътя и се брани от кучетата. По него време Мурьонка се била поправила. Пораснала и укрепнала. Кучетата не смеели да се доближат до нея. Дарьонка искала да улови котката и да я занесе в къщи, но къде ще я уловиш! Мурьонка избягала към гората и хоп на един бор. Иди я хващай!

Викала, викала Дарьонка, не могла да примами котката. Нямало какво да се прави, тръгнали по-нататък. Гледат, Мурьонка тича след тях. Така дошла чак до хижата.

И тъй станали пак трима в хижата. Дарьонка се радва:

— Така е по-весело.

Кокованя се съгласява:

— То се знае, че е по-весело.

А Мурьонка се свила на кълбо до печката и сладко мърка.

— Пр-равилно казваш. Пр-равилно.

През тая зима имало много козли. Все обикновени. Всеки ден Кокованя домъквал ту един, ту два в хижата. Толкова кожи натрупали и козе месо насолели, че с шейничката нямало да могат да ги откарат. Кокованя трябвало да отиде за кон до завода, но как да остави Дарьонка с котката в гората? А Дарьонка посвикнала в гората и сама казала на стареца:

— Дядо, да беше отишъл за кон в завода. Нали трябва да закараме месото в къщи.

Кокованя се учудил:

— Каква си ми умница, Даря Григориевна! Като голяма разсъждаваш. И аз мислех за това, но няма ли да те е страх сама?

— От какво да ме е страх? — отговаря тя. — Хижата ни е здрава, вълци не могат да се вмъкнат в нея. Пък и Мурьонка е с мен. Няма да ме хване страх. Но ти все пак по-скоро се връщай!

Отишъл Кокованя. Дарьонка останала с Мурьонка. Денем тя била свикнала да стои сама, докато Кокованя гонел козлите. Като взело да се мръква, се поуплашила, но видяла, че Мурьонка лежи спокойно, и се развеселила. Седнала до прозорчето, погледнала към полянката и видяла: нещо като топка се търкаля откъм гората. Като се дотърколила по-наблизо, разбрала, че това било козел. Краката му тънички, главичката малка, а на рогата по пет клончета. Дарьонка излязла бързо да погледне, но нищо не видяла. Върнала се и си рекла:

— Изглежда, че съм задрямала. Присънило ми се е.

Мурьонка мъркала:

— Пр-равилно казваш. Пр-равилно.

Легнала Дарьонка до котката и спала до сутринта. Още един ден минал. Кокованя не се върнал. На Дарьонка ѝ домъчняло, ала не плаче. Гали Мурьонка и нарежда:

— Не тъжи, Мурьонушке! Утре дядо непременно ще си дойде!

А Мурьонка своята песен пее:

— Пр-равилно казваш. Пр-равилно.

Дарьонушка поседяла пак до прозорчето, полюбувала се на звездите. Искала вече да си легне да спи, ала изведнъж нещо изтропало на стената. Уплашила се Дарьонка, а тропотът се чул на другата стена, после на оная, където било прозорчето, после — където била вратичката, а след това и на покрива тихо се затропало, като че някой леко и бързо ходел по него.

Дарьонка помислила:

„Да не би да е дошъл вчерашният козел?“ И толкова много ѝ се дощяло да го види, че и страхът не можел да я спре. Отворила вратичката, гледа — козелът бил там, съвсем наблизко. Най-спокойно си стоял. Вдигнал бил дясното си предно краче — като че се кани да тропне, — а на него сребърно копитце блести и рогата му с пет клончета.

Дарьонка не знаела какво да прави и взела да го примамва като домашен:

— Пъци, пъци!

Като я чул, козелът сякаш се разсмял. Обърнал се и побягнал. Дарьонка се върнала в хижата и взела да разказва на Мурьонка:

— Видях Сребърното копитце. И рогцата му видях, и копитцето му видях. Не видях само как това козле вади скъпоценни камъни. Изглежда друг път ще ми покаже.

Мурьонка, знаеш, своята песен си пее:

— Пр-равилно казваш. Пр-равилно.

Минал се трети ден, а Кокованя още го няма. Дарьонка помръкнала. Сълзици заронила. Искала да поговори с Мурьонка, а и нея я няма. Тогава Дарьонушка се уплашила много и изскочила от хижата да търси котката.

Нощта била лунна, светла, надалеко се виждало. Гледа Дарьонка — котката седи наблизо, на полянката, а срещу нея — козелът. Вдигнал си крачето, а на него сребърно копитце блести.

Мурьонка клати глава и козелът също, като че се разговарят. После почнали да тичат по полянката. Козелът тича, тича, спре, че като почне да удря с копитцето си. Мурьонка го настигне, той скокне по-нататък и пак удря с копитцето. Дълго тичали така по полянката. Изгубили се от очи. После пак се върнали при хижата.

Изведнъж козелът скочил на покрива и почнал да удря по него със сребърното си копитце. Като искри изпод крачето му се посипали скъпоценни камъни. Червени, сини, зелени — всякакви. Тъкмо по това време се върнал и Кокованя. Не могъл хижата си да познае. Цялата била като куп скъпоценни камъни. Трепти и прелива в разни цветове. На покрива козел стои и удря ли, удря със сребърното си копитце, а камъните се сипят, сипят.

Изведнъж и Мурьонка скочила там. Застанала до козела, измяукала високо и в същия миг Мурьонка и Сребърното копитце изчезнали. Кокованя изгребал веднага половин шапка камъни, но Дарьонка го замолила:

— Не ги пипай, дядо! Утре на светло пак ще ги погледаме.

Кокованя я послушал. Само че на разсъмване паднал голям сняг. Затрупал всички камъни. Разровили после снега, но нищо не намерили. Е, нищо, стигало им и това, което Кокованя изгребал в шапката си.

Всичко щяло да бъде наред, но за Мурьонка им било мъчно. Повече не я видели, а и Сребърното копитце не се показало. Зарадвало ги веднъж — и толкова. А по ония поляни, дето скачал козелът, хората почнали да намират скъпоценни камъни. Повечето зеленички. Хризолити ги наричат. Виждали ли сте ги?

ЕРМАКОВИТЕ ЛЕБЕДИ

Значи, казваш, Ермак бил от донските казаци? Доплавал до нашите краища и намерил веднага път за сибирската земя? Където никой от нашите не бил стъпил, там той с цялата си войска по реките преминал? Ех, да можеше всеки тъй! Тръгнал по Кама, поизпотил се от гребане и се добрал до Тура, а там — разхождай се по сибирските реки, където ти сърце иска. По Иртиш пък чак до Китай плавай — гладко ще върви.

То на думи е съвсем лесно, но опитай на дело — друго ще запееш! Ще доплаваш до първия кръстопът и ще се объркаш. Стълбове няма поставени и върху водата не е написано проток ли има тук, старо корито на реката или друга река. Хайде сега отгатвай: надясно ли да плаваш или наляво да се отправиш? Крайбрежните птици комай няма да попиташ и по слънцето няма да се справиш, защото всяка река си има свои отклонения и завои и никак не можеш ги разбра.

Не, приятелю, не мисли, че пътят по вода е лесен. Да плаваш по непознатата река е всъщност по-трудно, отколкото да се промъкваш през най-дивата гора. Главната причина за това е, че няма белези, пък и не вървиш сам, а реката те води. Ако отнапред не си научил посоката ѝ, само себе си и другарите си ще изтощиш, а може дори главата си да загубиш.

Това и сега е така, а в Ермаково време още по-трудно е било. Тогава комай не само в Сибир, но и по нашите места ни един русин не живеел. От тукашните реки само Кама познавали и Чусова река мъничко, а за Тура и Иртиш не били и чували. Та помисли си как при това положение случаен човек ще открие път по реките, ако попадне тука. От листове, на които са отбелязани всяка рекичка и планина, тогава и помен нямало и водач не се намирал, защото никой от нашите не бил идвал в тая страна.

Не, брате, напразни са приказките ти! Чусовските старци по-добре разправят за това.

Ето каква е била работата.

Още когато по нашите места нямало нито един град, нито една фабрика или руско село, Строганови издигнали селце край Чусова река. Селцето било малко, ала град се наричало, защото било здраво оградено. С ровове наоколо и насип от пръст, а върху насипа ограда от високи греди. От двете страни били поставени здрави порти, а още и кули били направени, за да могат оттам било да стрелят, било камъни да хвърлят, а пък и вряла вода да изливат, ако някой неканен напире да влезе. И воители в Чусовското градче живеели. То се знае, и селяни също.

В това число бил и Тимофей Альонин. По своя воля ли бил отишъл там или пък на изгнание бил пратен — това не мога да кажа, но със семейството си живеел. И имал той, също както в приказките, трима сина, но нито един глупак. Всички разбрани и разумни момчета, а най-малкият, Васютка, бил от всички най-личен. И на лице хубав, и в приказки го бивало, и много силен за годините си.

Макар да се говори, че хората не се раждат атамани, все пак от младини може да се отгатне кой каша ще вари и кой начело ще върви. От детинство Васютка предвождал връстниците си, а любимата му игра била на разузнаване да ходи.

На портата, казват, да стоиш — няма много да видиш. И ето, стъкмил той от връстниците си дружина копиеносци с дълги пръчки вместо копия. На часовите при вратите, разбира се, било казано да не пуцат момчетата сами без възрастен човек зад градската ограда; само тоя Васютка му намерил леснината. Знаете ли какво измислил? Приблужи до оградата с въже в ръка, облегне своята пръчка копие на стената, метне примка върху някоя греда, покатери се на оградата по възлите на въжето, прехвърли най-напред копието си на другата страна, спусне се и той там, снее примката с пръчката и подвигне:

— Е, кой може така?

На което от момчетата не било по силите да направи това, веднага го изгонвали от играта:

— На нас такива хилави копиеносци не ни трябват!

За тая игра Васютка, па и другите момчета неведнъж си изпацали от големите, но момчетата все не слушат. Постоят, постоят — и пак се измъкнат зад градската ограда.

Веднъж те навлезли в гората и се изгубили един друг от очи. Пострашливите веднага вдигнали врява и бързо се събрали. Само Васютка

го нямало. Какво да правят? Първом поискали да се върнат в къщи, но се засрамили: как да оставят предводителя си? Стоят значи край някаква си рекичка и викат, колкото им глас държи. После се престрашили, тръгнали нагоре по реката и само свирят и викат.

А с Васютка ето какво се случило. Той отишъл много нагоре по същата рекичка. Изведнъж чува някакъв шум. Васютка поискал да се върне, но се сетил: „Така по-скоро ще ме чуят“.

Свил се той в храстите. Седи и слуша. Шумът е близо, а не може да се разбере кой шуми. Васютка се покатерил тихичко на един бор, огледал се и видял... По-нагоре рекичката се разделяла на две. Островче се образувало там. То било височко — и придошла вода не можела да го залее. Близо до вадата имало върбалак, а от него един лебед бил протегнал шия и съскал като гъска, сякаш се сърдел. По рекичката, точно към това място, една мечка шляпала, цялата мокра. Кратуната си маха, ръмжи и се зъби. Върху нея друг лебед налита, удря я с крилата, кълве я с клюна. Лебедът, то се знае, е голяма птица. Като разпери криле, повече от два метра стават. Представи си каква сила има в тях! И клюнът му, макар че е червен, не е мек като боровинка. Клъвне ли, мечката заскимти и се завърти като куче. Но все пак къде може лебед с мечка да се мери. Изхитрила се мечката, сграбчила лебеда с лапи и само пера по реката заплавали. Тогава другият лебед се надигнал от гнездото си и също се нахвърлил върху мечката. Но тя и на него извила шията, извлякла го на брега и реве, като че се оплаква — виж как ме наредиха лебедите! И с лапа очите си трие.

Измъкнала убития лебед на брега на тревата, помляскала малко, не й било до него, види се. Мине не мине, и пак почне да си трие очите с лапа. После нещо се обезпокоила, наострила уши и проточила муцуна. Постояла така, заклатила глава: фу-у, каква беда! Затрупала лебеда със сухи клони, натиснала купчинката с лапа и дим да я няма в гората. Само клоните запращели.

Щом утихнало, Васютка слязъл от дървото и тръгнал към гнездото, да види какво има там. Излязло, че има яйца. Те приличат на гъши яйца, само че са много по-големи и изглеждат по-зелени. Попипал ги с ръка — съвсем топли, никак не били изстинали. Жал му било на Васютка за лебедите, помислил си: а какво ли ще стане, ако пъхне тия яйчица под бабината гъска? Дали няма да се излюпят? Само че как да ги занесе целички и да не изстинат?

Изтърсил хляба от торбата, наскубал сух мъх, натъпкал с него торбата и наредил там три яйца. Побоял се да вземе повече, да не би да ги строши. А и друго си помислил: много ако взема, баба по-лесно ще забележи.

Наредил всичко и тръгнал надолу по реката. Даже и не помислил, че се е заблудил. Знаел, че рекичката ще го изведе на Чусова. Понаближил и чува — момчетата викат и свирят! Сега Васютка се досетил защо избягала мечката. Знае се, че тоя звяр и с ухо, и с нос по-далеч от нас долавя и човешки глас не обича. Чул, види се, момчетата и избягал.

Обадил се Васютка на гласовете на момчетата. Скоро всички се събрали и Васютка разказал на децата какво се случило с него. Децата, като чули за мечката, взели да се озъртат — да не би да изскочи изведнъж — и закрачили бързо-бързо към къщи. Друг път Васютка щял да подиграе копиеносците си за това, но сега не му било до подигравки. Една му била грижата — как да занесе товара си непокътнат.

Майката на Васютка отдавна не била между живите.

Цялото домакинство въртяла баба му Уляна. Строга старица била тя, на внучетата си не прощавала, а и баща им честичко мъмрела.

Най-напред на Васютка се нахвърлила — къде е скитал? А той се оправдал:

— За мъх в гората ходих, дупката в конюшната да затъкна. Помниш ли, ти сама говореше на тате, но той все забравя. Ето, донесох пълна торба. Само че мъхът е мокър, трябва да се поизсуши на печката.

И веднага се качил на печката. Бабата помърморила още малко, попитала го с кого е ходил и защо не се е обадил, а после взела да нарежда:

— По-тънко го разстели! По цялата печка!

На Васютка това му и трябвало. Свил се по-далеч на печката, извадил лебедовите яйца, завил ги в парцали, сложил ги на най-топлото място, а мъха насипал по цялата печка.

Като се стъмнило, надянал зимната си шапка, взел яйцата и пропъзлял при гъската, която лежала в гнездото. Тя, то се знае, се плаши, кълве Васютка по главата, по ръцете, а той си гледа работата. Измъкнал три гъши яйца от гнездото и пъхнал лебедовите.

Гъската и на другия ден била неспокойна, обръщала с крака яйцата, но все пак не изхвърлила чуждите. Бабата дохождала да надникне, но също нищо не забелязала, само се почудила:

— Какви нееднакви яйца! Едни по-големи, други по-малки. На какво ли ще е това?

А Васютка си трае и за да няма улики, хвърлил извадените от гнездото яйца през градската ограда.

Така всичко минало незабелязано. Само едно не излязло, както трябва: гъшите яйца още не били чули, а лебедчетата вече начукали яйцата и записукали. Разтревожила се баба Уляна:

— Каква е тая работа? Преждевременно се излюпиха гъсетата! Това е бездруго на мор или на война!

Гъсокът не допущал новите си деца при себе си, а гъската ходела като виновна, но все пак не оставила лебедчетата. Затова пък Васютка се стараел повече от всички. Просто не се отделял, поил ги, хранил ги навреме. Баба му, дете била толкова строга, и тя похвалила Васютка пред по-възрастните му братя:

— Вие, празни глави, да бяхте се поучили от малкия как да помагате на баба си! Виждате ли го: той и мъх донесе, и за гъсетата се грижи, а вие какво? От паницата до устата — това ви е работата!

Братята знаели каква е работата и се подсмивали.

— Наесен, бабо, другояче да не заговориш.

Бабата още повече се сърди, заканва се с ръжена — махай се значи, да не изядеш някой.

И наистина, наесен се разбрало, че у Альонини лебеди растат. Съседките се надсмиват на баба Уляна: недогледала, лебеди излюпила, а защо ѝ са, щом клането им за грях се смята. На бабата, старица с нрав, не ѝ било по сърце немарливост пред хората да покаже и говорела:

— Нарочно направих така. Донесе внучето лебедови яйца и поисках да разбера ще избягат ли лебедите или не, ако гъската ги измъти.

Но все пак взела да гледа накриво:

— Виж какъв си бил! Една педя от земята още нямаш, а какви работи си намислил да правиш!

А Васютка си имал своя болка: двете лебедчета започнали всеки ден да се бият. До смърт се бият, доближиш ли ги, ще те свалят, без да

те забележат. А третото лебедче никога не се намесвало в боя, настрана стояло.

Някой от по-възрастните обяснил на Васютка:

— Това е сигурно женско, а тия изглежда са мъжки. Докато единият не пропъди съвсем другия, винаги бой ще има. Дано до смърт не се пребият!

Бабата, като гледала тоя бой, започнала още повече да се кара на Васютка, а той и без това не бил на себе си, не можел да измисли какво да прави. Свършило се най-после с това, че едното лебедче не се върнало от реката. Останали две и боят престанал.

Уредила се уж работата, а баба Уляна почнала още повече да се кара. Гледа, зимата наближава и си мисли колко ли храна ще трябва за тия птици, а полза от тях никаква, щом като не може да се колят. И почнала да пъди лебедите. С метла и пръчка взела да ги гони. Лебедите също я намразили: ту единият, ту другият ще се нахвърли върху нея, ще я събори на земята, па и с клюна си ще я чукне.

Тогава вече бабата казала твърдо на сина си:

— Каквото искаш прави, Тимофей, но махай тая птица от двора или аз сама ще се махна — оправяй се тогава, както знаеш, с домакинството!

Гледа Васютка, на лошо отива работата, умърлушил се. Чакай, рекъл си, поне някакъв знак да им поставя, може би някога пак ще видя своите лебеди. Взел и привързал със здрав конец на всеки един по едно мънисто на шията: на лебеда — червеничко, а на женската — синичко. Те сякаш също усещали раздялата — галели се около Васютка, а той със сълзи на очи ходел. Дружината му от копиеносци започнала дори да му се подиграва:

— Посърна нашият водач!

Но Васютка съвсем не се срамувал.

— До сълзи — казвал — ми е жал да се разделя с лебедите! Ще отлетят и ще ме забравят!

Лебедите като че разбирали тези думи. Ще изтичат при Васютка, ще си пъхнат шиите под ръцете му, като че се канят да го вдигнат, притискат главите си към него и тихичко си говорят:

— Клип-анг, клип-анг!

Като че казват: бъди спокоен, не ще те забравим, не ще те забравим.

Когато станало съвсем студено и прелетните птици потеглили към топлите страни, и тези лебеди отлетели. Цяла зима ги нямало, а напролет пак се появили в тия места. Само че в двора на Тимофей вече не идвали, ами където зърнели Васютка, веднага ще долетят при него, ще му се погалят.

А баба Уляна бутнали, когато се изкачвала с пълни кофи по хълма. Но не силно, а само така, да я поизплашат, и с вода я плиснали, сякаш се пошегували: помним, тоест, на Васютка милувката, а и твоята пръчка не сме забравили. Ето ти сега нашия отговор!

Оттогава така и тръгнало: зима ли е — лебедите ги няма, а през пролетта и лятото поне веднъж ще долетят при Васютка. По-късно и той сам се научил да ги примамва. Излезе на открито място и викне като тях:

— Клип-анг, клип-анг!

Не мине много и единият от тях или двата ще прелетят бързо-бързо, като че ли се безпокоят дали някой не е обидил Васютка. Ако човек се случи наблизко, така ще го пернат, както хвърчат, че той веднага ще се катурне на земята. А към Васютка бавно ще се запътят, шиите си едва ли не до земята протягат, крила размахват, съскат и подскачат като домашни гъски, когато отиват на храна — радват се.

И така... След лятото — зима, след зимата — лято. Колко време минало не съм смятал, но Васютка такъв момък станал, че очите си да не отделиш от него. И сладкодумен, и плещест, ум и обноски придобил и по красотата не е по-долу: веждите — широки, косите — меки, очите — весели и пронизващи.

На хиляда един, та и по-рядко като тоя момък се падат. И добра длъжност получил. Буден и паметлив момък бил и голямо желание имал нови краища да види. С хляб не го храни, само му дай да плава, където никой още не е стъпвал. Така той научил речните пътища по-добре от всички. Задминал всички старци, които се занимавали с тая работа. Строгановци, разбира се, забелязали момъка, направили го кормчия и почнали да го хвалят:

— Макар че е млад, всякакъв товар можеш да му повериш.

Скоро Тимофеич станал известен по всички строгановски пристанища. По-опитен кормчия от него нямало. Щом стоката е по-скъпа и пътят по-труден, на него възлагат работата. И обноските на

Василий с народа били от добри по-добри. Обичали момъка заради това. От детски години галено име му останало — нашият лебед.

С женитбата си Василий закъснял. Всичките му другари отдавна се били задомили, а той още ерген ходел. И баща му не го насилвал: както ти знаеш. Но гледа Василий — време е вече, и почнал да си търси другарка.

На такъв момък невеста да се намери не е мъчна работа! Всяка девойка от неговата черга с радост би се оженила за него, но той изглежда високо се бил премерил. Тук именно се излъгал.

В Чусовото градче, разбира се, имало началник. Войвода ли, как ли го наричали. А войводата имал дъщеря тъкмо за женене. Василий почнал в нея да се заглежда.

Роднини и приятели неведнъж му казвали:

— Ти по-добре никак да не беше гледал в тия прозорци. Не ти е прилика! Внимавай, може и бой да ядеш.

Но нима ще убедиш някого в такава работа, щом му е допаднало на сърцето! Ненапразно е казано: обикнеш ли кукумявка, не ти трябва райска птичка. Василий скръцне със зъби:

— Не е ваша работа!

А си мисли: кой може да ми излезе насреща, щом като рамената ми са два аршина широки, а юмрукът ми десет оки тежи.

А девойката, войводската щерка, по всичко изглежда се случила вероломна девойка. Понякога, знаеш, се случва така: лице като цвете, а вътре черна главня. Макар че поглеждала нежно Василия, ала в ума си друго мислела. И ето, веднъж му рекла тихичко от прозореца, сякаш се страхувала да не чуят другите:

— Ела утре раничко в нашата градина. Трябва да поговоря с тебе.

Василий, то се знае, се зарадвал. На разсъмване, едвам се развиделило, той се промъкнал в градината, а тук отдавна го чакали петима слуги на войводата и отбор здравеняци селяни. Сам войводата, който също бил там, заповядал:

— Вържете роба! Отмъкнете го и се разправете с него!

Тимофеич какво да прави? Развъртял се и започнал да ги налага: кого по главата, кого по краката. Изпотрошил всички като котета и се преметнал през оградата. То се знае, шум се вдигнал. Още хора дотичали, а войводата само викал:

— Жив го хвани!

Василий видял, че се затяга, и се втурнал към Чусова река. Градските порти в ранно утро са още затворени, но какво е това за него! Свалил си колана, както тичал, примка направил, закачил я за една греда и по стар навик се прехвърлил през градската ограда. Избягал на брега, избрал една по-лека лодка и по-здрав прът и тръгнал по Чусова нагоре.

Било, знаеш, напролет. Чусова шумяла пълноводна. С гребла срещу течението не можеш вървя, а и с пръта трябва да си опитен, да познаваш, значи, всички вдлъбнатини и издатини на дъното. Василий

се надявал на силата и ловкостта си: никой, казва, по такава вода не може ме догони.

Само че не излязло така.

Колкото сили и да има човек, както и да познава реката, не ще избяга от потерята срещу течението, щом там на прътовете с гребла помагат, а се и сменят. Не щеш ли, на едно място Василий не улучил, боднал с пръта, а той потънал, не стигнал дъното и лодката се завъртяла. Докато Василий се покопити, ето я и потерята. Около четиридесет души, а може би и повече, на три лодки. На Василий едно му останало: да се хвърли във водата и да излезе на брега, а там — каквото ще да става. Но и това е несигурна работа. Васютка чувствувал, че е останал без сили, а и пролетно време е трудно да се криеш в гората, защото следите отдалеко се виждат.

Войводата бил на задната лодка до кормилото, като че сам управлявал. Забелязал затруднението на Василий и се радвал:

— А, хванах ли те, робска душо!

Василий се обърнал — искал да стрелне войводата с подходяща дума — и що да види: високо в небето над реката два лебеда летят. И на слънцето личи, че на шиите им искри блестят.

Зарадвал се Василий, забравил умората, викнал, колкото му глас държи, като лебед:

— Клип-анг, клип-анг!

А лебедите си знаят работата. Изглежда били видели всичко отгоре.

Единият налетял на задната лодка и така шибнал войводата с крилото си, че той се цамбурнал във водата с главата надолу. Другият лебед катурнал двама души, които карали с пръти първата лодка, а и гребците успял да помилва: на кого носът в кръв, на кого подутина на челото.

Забавила се много потерята: наложило се да вадят войводата от водата. Той бил тромав и тежък, а пролетната вода, както е известно, е лека и игрива. Драго ѝ е с всеки пън да си поиграе. Подхванала тя войводата и почнала да го върти — за малко мехурчета ще пусне. Най-после го хванали и го измъкнали. Едва жив от уплаха, зъбите му тракат, а си знае своето:

— Жив го хванете! Да не избяга!

А как да не избяга, когато Василий отдавна не се виждал. Лебедите, след като всели смут сред потерята, кацнали на водата, приближили до лодката на Василий — единият отдясно, другият отляво — и като я затиснали помежду си, подкарали я така, че дърветата край брега бегом побягнаха.

Както е известно, с лебеда по вода никоя птица не може да се мери. Ако погледнеш отдалеко, струва ти се, че не мърда, но опитай се, не можеш го стигна!

Така изчезнал Василий. Колкото и да разкарвал войводата хората си, те дори следа не открили от него. Освен това пратениците на войводата се бояли да отидат далеко по реката, а Василий преминал с лебедите цялата Чусова река до края. Изучил той всички реки и околностите разгледал. Много любопитен бил за това.

И тогава му се паднало може би пръв от всички ни да пие сибирска водица от река Тагила. Дошъл, знаеш, до някаква непозната рекичка и по посоката ѝ разбрал, че отива натам, откъдето изгрява слънцето. Потеглило го Василия да види какво има по-нататък, но лебедите се запънали, замахали крила: недей! Василий ги послушал, не тръгнал по Тагила.

През това лято лебедите и гнездо не свили — все около Василия се въртели. Не само го спасили от войводата и му показали речните пътища, но му открили и всички тукашни богатства.

Ще повдигне лебедът дясното си крило и ще посочи някакво хълмче или долче, ще погледне. Василий нататък и ясно вижда къде каква руда лежи, къде има злато и скъпоценни камъни. Ще повдигне лебедът лявото си крило и ще открие на Василий цялата гора покрай реката на много километри — къде какъв звяр живее, каква птица гнездо е свила. Тъй била тая работа.

С такива лебеди, разбира се, Василий нямал грижа за ядене и за пиене. Ще докарат лебедите лодката до някакво възвишение, ще плеснат с крила и ще се открие проход във възвишението, нещо като малък проток. Ще закарат лебедите лодката в този проток, а там нещо като пещера изкопано и в нея ядене и питие приготвено.

Всичко било добре, но без хора му било тъжно. А и друго нещо не давало на Василия покой — дъщерята на войводата не му излизала от ума. Мислел той, че не по своя воля го е издала, а някой е подслушал разговора им. И тъй Василий жалел девойката:

— Сега комай затворена седи и сълзи лее, горката!

Тъгувал, тъгувал и намислил: ще умра, но ще я освободя!

Лебедите видели — тегли го Василий към дома — и поклатили глави: не е на добро това! Ох, не е на добро!

Пътят му все пак не преграждали: волята ти, тоест не насилваме, прави, каквото искаш!

Когато Василий насочил лодката към родния край, лебедите му дори помогнали. За един ден докарали лодката от изворите чак до Чусовото градче. Сметни колко се пада на час!

Довели Василия до познатите му места, помилвали го малко за сбогом и само повтаряли:

— Клип-анг, клип-анг!

Сякаш му заръчвали:

— Когато ти трябва нещо, викай ни!

Вдигнали се лебедите, отлетели. Останал Василий сам. Искал по-скоро да се промъкне в града. Едва дочакал да се свечери, въпреки че времето било към есен и рано почнало да се мръква.

Василий бил свикнал да влиза в града, без да го забележат часовете. Преметнал се през оградата, където било по на сгода, и тръгнал из градчето. Върви спокойно, ни едно кученце не излайва. Ненапразно, изглежда, казват: смелия и кучетата го не лаят.

Василий искал да намине първом при някой от старите си приятели от дружината, да разпита за тукашните работи, но покрай родния дом как да минеш, без да се отбиеш? Мило му било на Василия поне през плета да надзърне. Спрял се, постоял и усетил — не е, както беше, не е като някога, а в какво е промяната не можел да разбере. „Чакай да погледна отблизо“ помислил той.

Покатерил се тихичко през оградата, походил в тъмното — жив човек не се виждал. Минал през пруста към вратата, а там летви на кръст заковани — никой значи не живее.

— Каква беда ни е сполетяла? Къде са се дянали всички?

Седнал Василий на прага, замислил се. В града било съвсем тихо. Но все пак още се суетели хора. Ту врати скръцнат, ту някой се закашля, дума някоя долети. И ето, че чул Василий — наблизичко някой хем пеел, хем нареждал:

*Васенка, ти лебед мой!
Где ти плаваш, мой герой?
Да те зърна мъничко поне,
думичка да разменя със теб!*

Пеел така с момински жалостиви думи за лютата си скръб и за лошата съдба разлъчница: как тя се подиграла, прогонила милия лебед, погубила родния му татко, а милите му братя в неволя отвела.

Слушал Василий — за него била съчинена песента, гласът бил плътен и нежен, а кой пее, не можел да се досети.

В тоя миг дочул друг глас. Сякаш майка загълчала:

— Ти пак своето! Хората си легнаха да спят, а тя не мирясва. За лебеда си вие! Сега ще те хвана за плитките. Нищо, че толкова си пораснала! Безсрамница!

Чак сега разбрал Василий кой пеел песента. В близко съседство с тях живеела една дългонога и с големи очи весела девойка, Альона я наричали. Около четири години, па дори и пет по-млада от Василия. Той я смятал за малка и не забелязал как се превърнала в девойка — толкова добра, че главата си да дадал за нея, и това е малко. А виж и какви песни съчинявала!

Затихнали гласовете и песента престанала, но Василий усещал — Альона не се е прибрала още, седи на прага. Василия го привлякъл гальовният глас на девойката. Излязъл от тяхната градина, приближил се към съседната къщурка и повикал тихичко:

— Альонушка!

Тя, сякаш отдавна чакала това, веднага се обадила:

— Какво ще кажеш, Василий Тимофеич?

Учудил се Василий:

— Как ме позна в тъмното?

Тя се усмихнала:

— Очите ми са котешки. Тебе и нощем те виждам тъй, както през деня, а дори и по-добре.

После, без да се шегува, казала:

— Надвечер съзрях твоите лебеди и си помислих — скоро и ти трябва да бъдеш в града. Затова и седях, вардих и глас надавах, за да те предупредя.

После Альона му разправила всичко поред.

Баба Уляна умряла напролет. Войводата, макар и да се лютил, но най-напред не закачил близките на Василия. Не щеш ли, за проклетия, сам Строганов пристигнал. Щом узнал за бягството му, заревал пред народа като мечка срещу войводата:

— Пън си ти, боров пън, а не войвода! Разкарваш хората без полза, като че не може да им се намери друга работа. Ти така направи, че беглецът сам разкаян да се върне и на другите за урок да служи да не бяга! С дърво трябва тук да се гощава, а не със симид!

И веднага заповядал да доведат Тимофея и синовете му и да ги бият със сопи. Нека знаят всички, казва, какво ще стане с техните семейства, ако някой намисли да бяга. После заповядал да изпратят Тимофея и цялото му семейство — от най-стария до най-младия — на най-тежка работа — да пренасят сол с чували на пристанищата, а къщата и цялата ѝ покъщнина присвоил.

Научил също Строганов кои хора са стояли на стража, когато избягал Василий, и заповядал да ги бият със сопи и да ги пратят на солниците, само че семействата им оставил по домовете им.

На заминаване Строганов заповядал да свикат народа и така се заканил:

— Който види беглеца Васка и не ми го доведе, същото ще го сполети!

Разправяли после, че Тимофей не изкарал дълго след боя, а братята били живи. А дъщерята на войводата се омъжила скоро след това за Строгановия заместник. Разправят, че на сватбата си тя се похвалила на другарките си: „Аз съм такава: намигна ли с око на кой да е момък, на пръста си ще го навия! Главата си няма да пожали, ще дотича на моя зов. Ето, през пролетта извиках в нашата градина кормчията Василий, а сама казах на татко хубаво да го научи тоя роб. Нека си знае мястото!“.

Изслушал всичко това Василий и казал:

— Благодаря ти, Альонушка, стана ми ясно. Сега зная вече какво да правя. Щом Строганов е решил моите с дърво да гощава, то и аз няма да го галя с перо. А оная змия с крак ще я смачкам!

После въздъхнал:

— Ех, не съм знаел, не съм се досещал, че моят верен лебед през един двор живее!

Альона отговорила:

— Една дума ми кажи и след тебе ще тръгна.

Василий помислил, помислил и рекъл:

— Не, Альонушка, не става тъй. Виждам, че много труден път ми предстои. Със семейство по него не можеш мина.

— Ако ли така ти е по-сгодно — казала тя, — няма да те обвързвам. Върви сам!

Помръкнал Василий:

— Альонушке, ти ме почакай все пак година-две!

Трепнала Альона.

— За това не говори, Василий Тимофеич! Един си ми ти. Друг лебед в моите мисли цял живот не ще има.

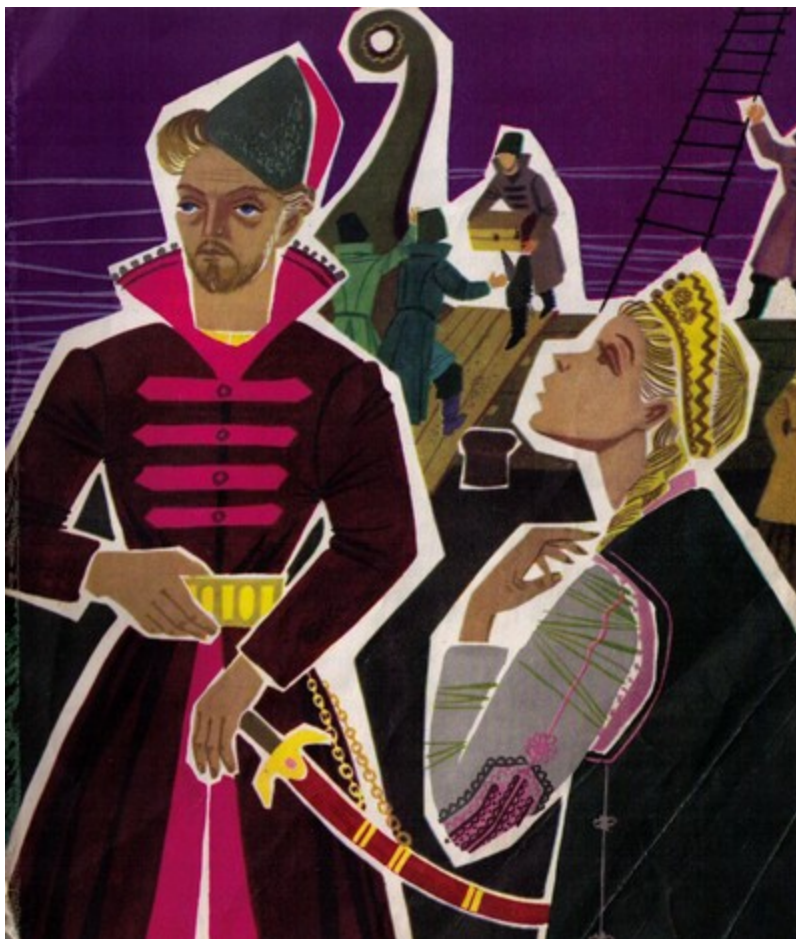
Просълзила се тя тогава — нали е жена — и бохчичка му подаде:

— Вземи, Васенка, лебед мой! Не се гнуси от хляба, от родния край и от моя малък подарък. Там има риза и тъкан колан. Носи ги и не ме забравяй!

Почудил се Василий на предвидливото сърце на девойката — как отнапред се досетила, че той ще дойде — едва че се просълзил и казал:

— Не ме съди, лебеде мой, ако ли чуеш лошо за мене.

— На лошото за тебе не ще повярвам — отговорила тя. — Сам лош ще стане за мене този, който ще каже такава неща за тебе. Ясен ми легна на сърце, ясен цял живот ще останеш!

С тия думи се разделили. Заминал Василий, никому повече не се обадил. Скоро след това се разнесъл слух: по земите на Строганови се появили волни хора. На едно място носачите на сол отвлекли, на друго наместника убили, младата му жена от високия прозорец хвърлили, а къщата му запалили. По-късно пък се разчуло, че уж тия волни хора се настанили в една пещера надолу по брега на Бялата река и не дават на Строгановите кервани да минат. И водач им бил Василий кормчията.

Строганови, то се знае, започнали да се безпокоят. Едва не цяла войска въоръжили. Повече за тях нищо не се чуло. В града престанали и да споменават за Василия. Само Альонушка не го забравила:

— Къде ли лети моят лебед? Къде ли плува?

Колкото и да я увещавали баща ѝ и майка ѝ, тя не се омъжила. Пък и не идвали много да я искат. Тя, знаеш, макар и да била спретната мома и с добро име, била доста висока. Малко момци ѝ били прилика, а тя отгоре на това им се надсмивала:

— Какъв жених ми е това! Ще го съборя случайно с лакът и в цялото градче за присмех ще стане.

Така останала Альона сама-саменичка. Както обикновено става, с тъкане и предене взела да се занимава. По-добра от нея в тая работа в целия град нямало. А обичала и с дечица да играе. Около нея винаги тичали малчугани. Альона умеела всекиго да приласкае. Кого ще нахрани, кого ще развесели, на кого песен ще изпее, приказка ще разкаже. Обичали я децата, а майките нарекли Альонушка Детска радост и както можели, ѝ се отплащали.

Годините, разбира се, всекиго засягат: на младия ще дадат, от стария и малкото ще вземат, никого не щадят. Прецъфтяла и нашата Альонушка. Загубил косъмът лъскавината си, бели нишки почнали да обвиват черните ѝ коси. Само очите ѝ като че още по-големи и по-красиви станали.

По него време старите господари Строганови до един измрели. Мястото им заели синовете им. Народът на Чусовото градче се умножил. Синът на сибирския хан го нападнал ненадейно с войската си. Гражданите едвам го отблъснали. По този случай старците си спомнили за Василия:

— Ех, да беше нашият Тимофеич тука, не би било тъй. Отрано би разузнал за неканените гости и друга почерпка би им приготвил. Щяха да забравят занапред пътя за нашия град! Ценен човек беше той за тая работа. Жалко, че го загубихме.

Скоро след това слух се разнесъл: към Строганови плават волни казаци и сам атаман Ермак Тимофеич ги води. По цяла Волга с голяма слава бил тоя човек. Не само бухарските търговци и търговците от други земи се бояли от него, но царските хора заобикаляли местата, където се появял атаманът. И дружината му била отбрана.

Той, знаеш, нямал атаманския обичай да граби повече за себе си. А и на другите не позволявал такова нещо. Това било правило в дружината. Който не го спазвал, веднага го изпъждали от нея.

— На нас — ще каже атаманът — хора с такава слабост не ни трябват! Как ще има вяра дружината в тебе, когато ти само за себе си мислиш? Върви, където ти видят очите, но гледай занапред да не се срещнем, защото лошо ще стане!

Твърдо било атаманското слово. Не ще пожали и тогава, който намисли през пръсти да гледа тая работа и се оправдава: не догледах

тая дреболия.

— Това — ще каже атаманът — не е дреболия, защото може да създаде раздор в дружината. Всеки добре да внимава всичко да отива за дружината, в една хазна, в един казан!

Заради това може би атамана Ермак го нарекли, защото, казват, тая дума на татарски значи казан за цялата дружина. А Тимофеич сигурно по баща го зоват, както е у нас обичай.

Разправяли още, че атаман Ермак не обичал другарите му да се обвързват със семейства. Сам той живеел самотен и другите към това скланял:

— Труден е нашият път. Не е по такъв път семеен да вървиш, деца да отглеждаш.

Слушала тия приказки Альона и се чудеда:

— Неговите думи! И Тимофеич го зоват. Не е ли той моят лебед, Васенка?

Наесен пак се разнесъл слух:

— Атаман Ермак доплавал с войската си при Строганови на Кама. По есенното пълноводие ще тръгнат с лодките си нагоре по Чусова река, сибирския хан да разгромят. Скоро атаманът с казаците ще бъде в Чусовото градче.

Всички, разбира се, чакали. Щом дошла вестта в кой ден ще пристигне, всички хора от градчето се струпали на брега, и Альонушка също изтичала там.

Задали се лодките. Леко се движели те с веслата по пълноводните есенни води. Песни пеели казаците. Започнали да приближават, хората зашумели, сякаш видели някакво чудо. Гледа Альонушка, а край челната лодка два лебеда плуват и на шиите им като че искри блестят: на единия — червеничка, на другия — синичка.

Щом лодките стигнали до брега, лебедите се дигнали от водата, повъртели се над градчето и отлетели, накъдето изгрява слънцето.

Пръв слязъл на брега атаманът. Над петдесет години бил вече той. По къдравата му брада пробягвали сребърни струйки, а да ти е драго да го гледаш. Висок и строен, широкоплещест, с гъсти вежди, с очи весели и пронизващи.

Облечен съвсем просто — не по-добре от другите казаци. Само сабята му била в сребро и скъпоценни камъни.

Гледа Альона — той е! А да се увери не смее. В този миг съзряла: ризата на атамана с нейния колан била препасана. Свят се завил на Альонушка, но все пак се удържала на краката си и дума не поронила. Стои бяла като платно и от атамана очи не сема.

А той със зорките си очи забелязал Альонушка още от лодката и по моминската ѝ премяна разбрал, че неомъжена е останала. Поздравил атаманът народа, после се приближил към Альонушка, поклонил ѝ се с ръка до земята и рекъл:

— Дълбок поклон на тебе от волния казашки атаман Ермак, а как другояче да го наричаш ти сама знаеш. Не ме съди, мой лебед, че закъснях по пътя. Не по своя воля плавах надолу по течението, докато ми побелеят косите, когато от младини желяех срещу изворите да плавам. И от това не се докачай: не съм те забравил и колана ти не съм снемал от себе си ни в бой, ни в пир.

Поразговорили се те там. Разбрал тогава народът кой е донският казак атаман Ермак, от какъв род и племе е и къде го е чакал в гнездото неговият лебед.

Два-три дни престолял Ермак с войската си в Чусовското градче. Неведнъж през тия дни с Альонушка приказвал. Целият си живот ѝ разказал. Как изтръгнал братята и другарите си от робство, как потопявал с тях Строгановите кервани, как после се ширил по Дон и по Волга се разхождал. Всичко, както си било. И това ѝ обяснил, защо е дошъл на Чусова река.

— Много богатства събрахме в нашата хазна — казал той, — но те не могат да се сравнят с онова, което лебедите ми показаха по нашата река в планините. И тъй, намислих аз с това богатство своята и на цялата дружина глави да откупя, а на когото това не му е съдено, за него добър спомен между хората да остане. Лебедите като че подслушали моите мисли. Отдавна не бях ги виждал, а тогава и двата се появиха и сякаш ме подканваха да плаваме, където съм намислил. През целия път с нас плуват, а гдето спрем, отлитат и винаги в тая посока, към която води пътят.

В есенния празник — на Семьонов ден — атаманът се стегнал да продължи пътя си. Много хора от Чусовското градче се присъединили към войската му. И изпращането станало нещо като роднинско, защото с чуждите казаци и свои изпровождали. По брега мнозина вървели със семействата си — кой брат, кой син изпращал.

Альонушка вървяла до атамана. Тя, разбира се, по години клоняла към втората половина на живота си, но красотата си не била съвсем изгубила. Нагизди ли се като за празник, не може да не се загледаш в нея.

Атаманът също се пременил за случая. Дъното на шапката му — малиново, дрехата му — от пъстра сърма, ризата — от скъпа коприна, а сабята и другите оръжия — очите ослепяват. И друго забелязали хората — нов колан имал атаманът. Широк такъв, с чудновата везба — по синя вода бели лебеди плуват. Личи си, Альонушка е препасала своя лебед за незнайния далечен път.

И така вървели те, двамата високи и стройни, красиви и приветливи като хубав есенен ден. Всред народа отдалеч личели. А наоколо им се въртели малки дечица. Това били хранениците и възпитаниците на Альонушка, стекли се от целия град. Известно е, че възрастният се ласкае, а младият дори горещо желае да погледа такъв атаман отблизо и редом с него по улиците да мине.

Щом атаманът дошъл на брега, лебедите кацнали върху водата, заплували веднага нагоре, обръщат се и подвикват:

— Клип-анг, клип-анг! Като че препират:

— Време е, атамане! Време е, атамане!

Тогава атаманът се простил с народа, с Альонушка отделно, качил се на лодката и заповядал да тръгнат. Отплавали и скоро се загубили от очи.

Отначало идвали добри вести: как Ермак покорил сибирския хан с войската си и завладял всички градове, как заради това цар Грозни простил старите прегрешения на всички казаци и им изпратил своите царски дарове. Разправяли още, че цар Грозни заповядал да изковат за атамана бойна ризница — сребърна, със златни орли. Чудели се царските майстори, когато Ермаковите пратеници започнали да им описват атамановия ръст. Много се съмнявали в това майсторите, но все пак изковали ризницата, както им било поръчано: от яката до полата два аршина, а в раменете — аршин и четвърт, и златните орли поставили.

Сметни сега каква сила и какъв ръст е имал тоя човек, щом е могъл да носи в боя тази тежест върху себе си!

Радвала се Альонушка на тия новини. На всички дечица, които се въртели около нея, разправяла: ето, казва, какъв атаман, сръчен и

омел.

Близо две години се тешила Альонушка с такива новини, но после настъпила промяна: престанало съвсем да се чува за казашката войска, сякаш сняг засипал пътя. Дълго чакала Альонушка и дочакала: черна мътва пропълзяла наесен в градчето.

— Малко живи казаци останали и сам атаманът загинал. С измяна го примамили нощем с малко войска, когато всичките му казаци спели в лодките, и се нахвърлили многочислени върху него. Атаманът, изглежда, е трябвало да прескочи от една лодка на друга, но не улучил и паднал във водата на дълбоко място. С тежката си ризница — царския дар — не могъл да изплува. И лебедите не могли да спасят атамана, защото това станало нощем, а тия птици, знае се, нощем не виждат.

Чула всичко това Альонушка, дума не проронила и се затворила в къщичката си, а скоро дечицата по целия град заплакали — умряла Альонушка.

Бащи, майки изтичали да видят. Наистина умряла Альонушка — Детската радост. Лежи на пейката до прозорчето, ръцете й спокойно скръстени, а сарафанът и цялата й премяна същата, онази, с която изпращала атамана на поход. Поплакали тогава някои, спомняйки си за тоя ден, и я съжалили:

— Един за друг бяха, а гнездо не свиха.

Каква е била причината за неочакваната смърт на Альонушка никой не разбрал. Накрай решили:

— Като лебед умря нашата Альонушка. Нали при тях така става: загине ли единият, другият не живее.

Та ето каква била работата! Доплавал донският казак в родния край — на река Чусова. Това сказание за Ермака е съчинено. Някога, разправят, такива работи често са се случвали. Сборище бил Дон — от всички краища се стичали там хора, за които в родните им места било непоносимо. А нашият герой бил от Чусово градче. Василий Тимофеич Альонин го наричали, а на Дон и по Волга той станал Ермак Тимофеич.

Тукашните реки той познавал от младини. На него, брате, водач му не трябвал. Той сам бил пръв водач по речните пътища. Но той цял живот нямало да намери път по сибирските води, ако не му били помогнали лебедите.

Къде отлетели след това лебедите не бих могъл да кажа.

По нашите места тия птици са на голяма почит. Който случайно убие лебед, нищо добро да не чака: непременно ще го сполети някаква беда. А още по-лошо, ако на лов сгреша някой златотърсач. Той трябва да зареже занаята си, защото сполука в златото повече няма да има. Каквото и да прави, дори песъчинка злато в коритото няма да види.

Знае се това. И ето още какъв обичай имали старците — слагали дървени лебеди на портите.

Това е в чест на лебедите, които първи показаха на нашия руски човек земните богатства в този край. Затова ги и почитат, затова и споменават Василий Тимофеич и Альонушка. Затуй, че живяха един за друг.

Това е то.

КАМЕННОТО ЦВЕТЕ

Не само жителите на Мрамор^[1] се славели като добри каменоделци. Разправят, че и в нашите заводи имало големи майстори. Разликата била само тази, че нашите работели повече с малахит, тъй като малахит имало достатъчно и от най-добро качество. От него изработвали разни неща. Такива неща, че просто да се чудиш как са ги направили.

Живял по него време един майстор на име Прокопич. В тая работа бил пръв. С него никой не можел да се мери. Той бил вече доста възрастен.

Ето защо господарят заповядал на управителя да сложи при този Прокопич няколко момчета да се изучат.

— Нека — казал — изучат занаята до тънкост.

Ала Прокопич — дали защото му било мъчно да се раздели със своето майсторство или по друга причина — учел децата много лошо. Постоянно ги навиквал и ги биел. Насади на момчето краставици по цялата глава, едва не му откъсне ушите и каже на управителя:

— Не го бива тоя... Няма вярно око и е несръчен. Нищо няма да стане от него.

На управителя, изглежда, било заповядано да угажда на Прокопич:

— Не го бива, не го бива... Друг ще ти дадем... — И му прати друго момче.

Момчетата били дочули как учи на занаят Прокопич. Отрано реват да не попаднат при Прокопич. На бащите и на майките също не било приятно да пращат родните си деца на безполезно мъчение — гледали да ги опазят, както могат. Трябва да прибавим също, че този занаят — работата с малахит — вреди на здравето. Чиста отрова. Затова се и вардят хората.

Но управителят помнел господарската заповед да праща момчетата да се учат при Прокопич. Този по своя обичай помъчи момчето и го върне обратно на управителя:

— Не го бива тоя...

Управителят почнал да се сърди:

— Докога ще върви така? Не го бива, та не го бива! Кога ще кажеш, че някого бива? Учи този...

Прокопич си знае своето:

— Мене какво ми влиза в работата... Ако щеш, и десет години да го уча, но от това момче нищо няма да излезе...

— Ти пък какво момче искаш?

— Ако питаш мене, никого не ми пращай — никой не ми трябва...

Управителят и Прокопич опитали така много момчета, а ползата била една: по главата краставици, а в главата — как да избягат от Прокопич. Някои нарочно разваляли работата, за да ги изгони.

Така стигнала работата до Данилко Мършавия. Той бил кръгло сираче. Бил на около дванадесет години, а може би и повече. Високичък на ръст, а слаб, слаб — да го духнеш, ще падне. На лице бил хубав: с къдравички косички, синички очички. Най-напред го взели за прислужник в господарската къща: табакера, кърпа да подаде, да изтича някъде и прочее. Но Данилко нямал склонност към тая работа. Другите момчета на такива места много се стараят. Само да ги погледне господарят, ще застанат мирно и питат: какво ще заповядате? А този Данилко ще се завре в някой ъгъл, ще се загледа в някоя картина или украшение и дълго стои така. Викат го, а той не се помръдва. Отначало го били, разбира се, после махнали с ръка:

— Я го виж какъв е смахнат! Потриванко! От него добър слуга няма да излезе.

Все пак не го пратили на работа в завода или в рудника: толкова бил слаб, че надали и една седмица щял да издържи. Управителят го направил овчарче. Но Данилко и за тая работа много не го бивало. Уж бил работливо момче, а все показвал немарливост. Като че постоянно мислел за нещо. Ще се загледа в някоя тревичка, а ти търси кравите после! Старият овчар се случил добър човек, жалел сирачето, но и той от време на време му се карал:

— Какво ще излезе от тебе, Данилко? Себе си ще погубиш, а и аз със стария си гръб ще ям бой заради тебе. Защо правиш така? За какво толкова мислиш?

— И аз сам не зная, дядо... Така, за нищо... Загледах се малко. Една буболечка пълзеше по листенцето. Цялата синкава, а под крилцата се подаваше жълтичко. Листенцето беше широкоичко. По краищата назъбено, като че с дантела поръбено... Наоколо по-тъмно, а в средата яркозелено, сякаш току-що са го боядисали. А буболечката пълзи ли, пълзи...

— Колко си глупав, Данилко! Твоя работа ли е да разглеждаш буболечките? Щом пълзи, нека пълзи, а ти трябва да наглеждаш кравите. Слушай мене, изхвърли тия глупости от главата си, иначе ще кажа на управителя!

На Данилко едно му се удадо: научил се да свири на рог много по-добре от стария овчар. Просто да му се ненаслушаш. Вечер, като приберат кравите, девойките и жените ще го замолят:

— Данилушко, изсвири някоя песенчица!

Той ще подхване тихо някоя, а песните му все непознати. Сякаш гора шуми, сякаш ручей ромоли, птички чуруликат на разни гласове, а хубаво излиза. За тези песни жените почнали много да се грижат за Данилушко.

Коя палтенцето му ще закърпи, коя платно за партенки ще му отреже или нова риза ще му ушие. А за ядене да не говорим — всяка гледа по-добре и по-сладко да го нахрани. Песните на Данилко допаднали и на стария овчар. Но и тук не всичко било наред. Почне Данилушко да свири и забрави всичко, като че няма крави. Заради тази свирня го и постигнала беда.

Един ден Данилушко, изглежда, се разсвирил, а старецът позадрямал. Няколко от кравите им се отделили и се изгубили в гората. Като почнали да ги събират на пасището, гледат — тая няма, оная няма. Втурнали се да ги търсят, но къде ще ги намерят. Тогава пасели около река Елнична. Мястото било диво и пълно с вълци. Намерили само една крава. Подкарали стадото към къщи... Разправили какво се е случило. От завода също отишли хора да ги търсят, но не ги намерили.

Известно е как наказвали тогава. За всякакво провинение — бой! Не щеш ли, една от кравите се случила на управителя. А от него прошка не чакай. Пребили от бой най-напред стареца, след това дошъл ред и на Данилушко, а той бил много слабичък. Господарският палач дори забелязал:

— Тоя — казал — от първия удар ще припадне, а може и никак да не стане.

Ударил го все пак — не го пожалил, а Данилушко мълчи. Палачът повторил удара — той мълчи, потретил — той пак мълчи. Тогава палачът се ядосал и почнал да го шиба с всичка сила и да вика:

— Аз ще те накарам да си отвориш устата... Ще издадеш глас! Ще издадеш!

Данилушко цял трепери, сълзи капят от очите му, но мълчи. Прехапал устни и се удържал. Най-после припаднал, но дума не продумал. Управителят, и той бил там, разбира се, се учудил:

— Я го виж какъв бил търпелив! Сега знам къде да го пратя, ако остане жив.

Данилушко оздравял криво-ляво. Баба Вихориха го вдигнала на крака. Имало, казват, такава бабичка. По нашите заводи се славела като лекар. Познавала лечебната сила на билките: коя е против зъбобол, коя против преумора, коя против ревматизъм... Всичко, каквото трябва. Тя беряла билките точно по времето, когато били най-лековити. От тия билки и коренчета приготвяла лекарства, варила ги и с мехлеми ги смесвала.

Добре прекарал Данилушко при баба Вихориха. Тя, знаеш, била много добра и приказлива, а по цялата ѝ къща били изкачени изсушени билки, коренчета и разни цветя. Данилушко искал да знае коя билка как се казва, къде расте и как цъфти. Бабичката му обяснявала.

Веднъж Данилушко я попитал:

— Бабо, ти всички цветя по нашите места ли знаеш?

— Да не се хваля — казала тя, — но май че знам всички, които са открити.

— А нима има още неоткрити? — попитал Данилушко.

— Има — отговорила тя. — Не си ли чувал за горската папрат? Разправят, че цъфти на Ивановден. Това цвете е магьосническо. С него откриват къде има заровено имане. То е вредно за човека. Цветът на разковничето е като блуждаещо огънче. Хвани го — и всички врати ще ти бъдат отворени. Измамно е това цвете. А има и каменно цвете. Казват, че расте на малахитовата планина. По змийския празник силата му била най-голяма. Нещастен е този, който види каменното цвете.

— Защо нещастен, бабо?

— И аз сама не зная, чедо? Така са ми разправяли.

Данилушко щял да остане може би по-дълго при баба Вихориха, ала доносници на управителя забелязали, че момчето взело да ходи, и веднага — на управителя. Той повикал Данилушко и му казал:

— Върви сега при Прокопич — на малахитно дело да се учиш. Това е работа тъкмо за тебе.

Нямало какво да се прави. Тръгнал Данилушко, но бил още толкова слаб, да го бутнеш, ще падне. Погледнал го Прокопич и рекъл:

— Само тоя ми липсваше! Нашият занаят не е по силите на здравите момчета, а от тоя какво може да изискваш — едва се държи на краката си.

Прокопич отишъл при управителя:

— Не ми трябва тоя. Току-виж съм го убил случайно — после ще трябва да отговарям.

Но управителят не искал и да чуе:

— Казано ти е, учи го, не разсъждавай повече! Момчето е издръжливо. Не гледай, че е слабичко.

— Е, ваша работа — казал Прокопич, — предупредих ви. Ще го уча, само дано не ме държат отговорен.

— Няма кой да те държи отговорен. Момчето е сираче. Каквото искаш прави с него — отвърнал управителят.

Върнал се Прокопич в къщи, а Данилушко стои до станчето и разглежда една малахитова плочка. Върху плочката било отбелязано как трябва да се изреже по края. Данилушко се бил загледал в това място и клател главица. Прокопич любопитствувал да узнае какво разглежда новото момче. Попитал го строго по стар навик:

— Ти какво си се заловил? Кой ти каза да вземеш тая плочка? Какво я разглеждаш?

Данилушко отговорил:

— Дядо, според мене, плочката не трябва да се изреже от тая страна. Виж, тук има шарка. Ще я отрежат.

Прокопич се развикал, разбира се:

— Какво? Какъв си ти? Майстор! С ръце не си похващал, а съвети даваш? Какво ли пък разбираш?

— Разбирам, че това нещо е изхабено... — отговорил Данилушко.

— Кой го е изхабил? А? Как смееш, сополанко, да го кажеш на мене — първия майстор! Ще ти дам аз на тебе едно изхабяване... жив

няма да останеш!

Покрещял така, повикал, но Данилушко с пръст не побутнал. Прокопич, знаеш, сам мислил за тая плочка — от коя страна да я изреже. Със своите думи Данилушко улучил точно на място. Навикал се Прокопич и казал вече съвсем с добро:

— Я ти, новоизлюпен майсторе, покажи как трябва да стане, според тебе.

Данилушко почнал да показва и да обяснява:

— Ето каква шарка би излязла. А още по-добре е да се направи плочката по-тясна, да се изреже наоколо, без да се засегнат шарките на камъка, а само отгоре да се остави малка ивица.

Прокопич подвиквал от време на време:

— Е-е... Как не! Много разбираш ти! Много знания си натрупал — да не ги разсипеш!

А в същото време си мислел: „Право казва момчето. От него май ще има полза. Но как ще го уча. Веднъж да го ударя, ще опъне крака.“

Помислил така и попитал:

— Ти кой си, дете толкова знаеш?

Данилушко му разказал за себе си.

— Сирак съм — казал, — майка си не помня, а за баща си нищо не зная. Викат ме Данилушко Мършавия, а как ми е бащиното и дядово име не зная.

Разказал му как бил в господарската къща и защо го изгонили, как след това пасъл крави през лятото и защо го били. Прокопич го съжалил:

— Виждам, че не ти е бил лек животът, момче, а сега на всичко отгоре при мене попадна. Тежък е нашият занаят.

После уж се разсърдил и замърморил:

— Е, стига, стига! Виж го какъв е бърбурив! С езика всеки може да работи, но да видим с ръце! Цяла вечер дрън-дрън. И това ми било ученик. Утре ще видя колко струваш. Сядай яж, че и за спане е време.

Прокопич живеел сам. Жена му отдавна била умряла. Една от съседките — баба Митрофановна — го поприглеждала. Сутрин идвала да сготви, да свари нещо, да поразтреби къщата, а вечер Прокопич си вършел сам, каквото му трябвало. Похапнали и Прокопич казал:

— Легни ето тук на пейката!

Данилушко се съблякъл, сложил си торбата под главата, завил се с палтенцето си, посвил се малко — студено било, знаеш, есенно време в къщи — но все пак скоро заспал.

Прокопич също си легнал, но не можал да заспи: разговорът за малахитовата шарка не му излизал от главата. Въртял се, въртял се, станал, запалил свещ, отишъл при стана и почнал пак да оглежда малахитовата плочка от всички страни. Единият ръб закрие, другия... прибави поле, намали го. Така постави, от другата страна обърне и все излиза, че момчето е разбрало шарката по-добре.

— Я го гледай ти Мършавия! — чудел се Прокопич. — Още нищо и никакъв, а на стария майстор съвети дава! Ей, че око! Ей, че око!

Отишъл тихичко в килера и донесъл оттам възглавница и голям овчи кожух. Пъхнал възглавницата под главата на Данилушка и го завил с кожуха.

— Хайде спи, острооки!

А той не се събудил, само се обърнал на другата страна, изтегнал се под кожуха — топло му станало — и почнал да свири тихо с носа си. Прокопич нямал деца и този Данилушко му допаднал много. Стоял майсторът, любувал се, а Данилушко си посвирвал, спял си спокойничко. Прокопич се загрижил — как да закрепил момчето, та да не бъде толкова слабо и болнаво.

— С това здраве няма да може да учи нашия занаят. Прах, отрова — бързо ще залинее. Най-напред трябва да си почине, да се поправи, а после ще почна да го уча. Личи си, че ще има полза от него.

На другия ден казал на Данилушко:

— Ти отначало ще помагаш в домакинството. Такъв е редът тука. Разбра ли? Първо иди за калини. Слана ги е осланила — сега са тъкмо за пирого. Но внимавай, не ходи далеко. Колкото набереш, стига. Вземи парче хляб — ще ти се прияде в гората — и се отбий при Митрофановна. Казах й да ти свари две яйца и да ти налее мляко в канчето. Разбра ли?

На другия ден пак му казал:

— Хвани ми един по-гласовит щиглец и някоя по-игрива сипка. Гледай надвечер да си тук. Разбра ли?

Когато Данилушко хванал и му ги донесъл, Прокопич му рекъл:

— Добре, но не съвсем. Други улови.

Така и тръгнало. Всеки ден Прокопич давал работа на Данилушко, но това не било работа, а просто забавление. Щом паднал сняг, му наредил да ходи с един съсед за дърва — да помага. А каква ти помощ! На отиване се вози на шейната и кара коня, а на връщане върви пеш зад колата. Поразходи се така, похапне в къщи и спи здраво. Прокопич му направил шуба, топла шапка, ръкавици и плъстени ботуши по мярка. Прокопич, знаеш, бил заможен. Макар че бил крепостен, той си плащал данък на господаря и припечелвал по малко. Към Данилушко много се привързал. С една дума, като син го имал. Не се скъпил за него, а още не му позволявал да се залови за работа.

При тоя хубав живот Данилушко почнал бързо да се поправя и също се привързал към Прокопич. Той почувствувал грижите на Прокопич — за пръв път му се случвало така да живее. Минала зимата. Данилушко пак почнал да се разхожда на воля. Ту на езерото, ту в гората. Но и в работата се заглеждал. Върне се в къщи и веднага почват разговор. Разкаже едно-друго на Прокопич и почне да разпитва: това какво е, това как е? Прокопич му обясни, покаже му. Данилушко запамятава. Понякога и сам се залови: „Я чакай аз“...

Но ето, че веднъж управителят съзрял Данилушко край езерото. Попитал своите хора:

— Чие е това момче? Колко пъти вече го виждам край езерото... В делник с въдица се разтакава, а вече не е малък... Някой го крие да не работи...

Хората на управителя научили кое е момчето, казали му, но той не повярвал:

— Я го доведете при мене — сам да разбера.

Довели Данилушко. Управителят го попитал:

— Ти кой си?

Данилушко отговорил:

— Уча се на занаят при майстора на малахита.

Управителят го хванал за ухото:

— Така ли се учиш, мръснико! — И за ухото го повел към Прокопич.

Той видял, че работата е лоша, и почнал да оправдава Данилушко:

— Аз сам го пратих да налови малко риба. Затъжил съм се за прясна риба. Поради моето лошо здраве друга храна не мога да

вземам. Затова накарах момчето да поналови малко.

Управителят не повярвал. Забелязал също, че Данилушко съвсем се променил: поправил се, ризата му била здрава, панталоните също, а на краката си имал нови ботуши. Заловил се да изпитва Данилушко:

— Я покажи на какво те е научил майсторът?

Данилушко сложил престилката, отишъл при масата и почнал да обяснява и да показва. Каквото го попита управителят, за всичко има готов отговор. Как да очука камъка, как да го разреже, кога с какво да залепи, как да го излъска, как да го прикрепи на медна или на дървена поставка. С една дума, всичко, както му е редът.

Управителят питал, питал, най-последно рекъл на Прокопич:

— Тоя май го бива?

— Не се оплаквам — отговорил Прокопич.

— Това е то, не се оплакваш, а го глезиш! Дадох ти го на занаят да го учиш, а той лови риба на езерото. Внимавай! Ще ти дам една прясна риба, че цял живот ще я помниш, а и на момчето няма да му бъде весело.

Заканил се така и си отишъл, а Прокопич взел да се чуди:

— Данилушко, кога можа да научиш всичко това? Ами че аз още никак не съм те учил.

— Нали ми обяснява и показва — казва Данилушко, — а аз запомнях.

Прокопич се просълзил, толкова му допаднало това.

— Мили синко, Данилушко — казал той, — всичко, което знам, ще ти покажа... Нищо няма да скрия...

От него време обаче Данилушко не бил вече тъй свободен. Още на другия ден управителят пратил да го повикат и почнал да му дава бърза работа. Отначало, разбира се, по-проста: брошки, каквито носят жените, кутийки. После по-сложна: свещници и разни украшения. Така стигнали и до резба. Листенца, шарки и цветенца. Нали на майсторите на малахит работата им е бавна. Наглед дребна работа, а колко време трябва да стои над нея! Така в работата Данилушко станал голям майстор.

А след като изработил гривна змеица от цял камък, управителят го признал напълно за майстор. Писал за това на господаря: „Така и така, имаме нов майстор на малахит — Данилко Мършавия. Работи

добре, но бавно, понеже е млад. Работа ли ще заповядате да му давам или като на Прокопич само данък да му събирам?“

Данилушко съвсем не работел бавно, а удивително ловко и бързо. В тая работа Прокопич имал пръст. Управителят поръча на Данилушко да изработи нещо за пет дни, а Прокопич отиде при него и му каже:

— Това не е по силите му. За такава работа трябва половин месец. Нали сега се учи момчето. Ако бърза, ще изхаби само камъка напразно.

Управителят ще поспори малко и току-виж прибави някой и друг ден. Данилушко работел, без да се пресилва. Понаучил се дори скришом от управителя да чете и да пише. Така, съвсем малко, но все пак грамотен станал. Прокопич и тук му помагал. Понякога се залавял сам да изпълнява вместо Данилушко поръчките на управителя, но Данилушко не му давал:

— Недей, дядо! Недей! Не искам да работиш заради мене! Я виж, брадата ти е позеленяла от малахита, със здравето не си добре, а на мене нищо ми няма.

По него време Данилушко наистина се бил поправил. Макар по привичка да му викали Мършавия, но сега бил съвсем друг. Висок и румен, къдрав и весел. С една дума, девойките чезнали по него. Прокопич почнал вече да му загатва за женитба, но Данилушко само клател глава:

— И това ще бъде! Като стана истински майстор, тогава ще говорим.

На известието на управителя господарят отговорил: „Нека ученикът на Прокопич, Данилко, направи за моя дом една гравирана чаша на столче. Тогава ще видя дали да му позволя да работи самостоятелно и да плаща данък или да го държа за поръчки. Но ти внимавай Прокопич да не помага на Данилко. Ако не, ти ще отговаряш.“

Управителят получил писмото, повикал Данилушко и му казал:

— Тук, при мене, ще работиш. Ще ти нагласят стан, ще ти докарат камъни, каквито ти трябва.

Прокопич се научил и се натъжил: как така? Каква е тая работа? Отишъл при управителя, но няма той ще му каже. Само се развикал:

— Не е твоя работа!

Данилушко тръгнал да работи на новото място, а Прокопич му заръчва:

— Внимавай, Данилушко! Не бързай! Не се издавай!

Данилушко отначало се пазел. Повече мерел и премислял, но това му се видяло много скучно. И да работи, и да не работи — докато минел определеният срок, все трябвало да стои от сутрин до вечер у управителя. От скука Данилушко заработил с всички сили и на бърза ръка привършил чашата. Управителят погледал, погледал и казал:

— Направи още една като тази!

Данилушко направил друга, после трета. Като привършил и третата чаша, управителят казал:

— Сега няма да изклинчиш! Хванах ви аз вас с Прокопич. Господарят, съгласно писмото ми ти даде срок за една чаша, а ти три направи. Знам вече как работиш. Повече няма да ме измамиш, а на онова старо псе ще му дам да разбере как се хитрува! На други ще даде господарят поръчката.

Писал всичко това на господаря и му пратил и трите чаши. Ала господарят — дали защото му хрумнало нещо умно, или защото бил сърдит за нещо на управителя — наредил тъкмо обратното.

Определил на Данилушко нищожен данък и заповядал да не вземат момъка от Прокопич — надявал се навярно, че като са двама, по-скоро ще намислят нещо ново. С писмото изпратил един чертеж. На него била нарисувана чаша с най-различни украшения. По ръба дантелена ивица, в средата каменна лента, цялата с шарки, на поставката листца. С една дума, намислено. А на чертежа господарят написал:

„Ако ще и пет години да работи, но точно такава да бъде направена.“

Ще не ще, управителят трябвало да изпълни заповедта на господаря. Съобщил им какво наредил господарят, пуснал Данилушко при Прокопич и му предал чертежа.

Зарадвали се Данилушко и Прокопич и работата им тръгнала по-бързо. Наскоро след това Данилушко се заловил за новата чаша. Много трудно било да се изработи. Малко не на място да удариш, и работата се изхабява — трябва отново да почваш. Ала Данилушко имал вярно око, смела ръка и достатъчно сили и работата вървяла добре. Едно не

му харесало — много трудно било, а красотата сякаш съвсем липсвала. Казал на Прокопич, а той само се учудил:

— На тебе какво ти влиза в работата? Измислили са я така, значи така им трябва. Какви ли не работи съм правил, но за какво са били съвсем не зная.

Опитал се да поговори с управителя, но нищо не излязло. Той затропал с крака и замахал ръце:

— Ти полудял ли си? Знаеш ли колко пари са платени за чертежа. Първият художник в столицата навярно го е правил, а ти си седнал да намираш недостатъци.

Но после, изглежда, си спомнил какво му поръчал господарят — дали няма двамата да измислят нещо ново — и казал:

— Ето какво... ти работи тази чаша по господарския чертеж, а ако измислиш друга, това е твоя работа. Няма да ти се бъркам. Материал имаме достатъчно. Каквото ти трябва, такъв ще ти дам.

Данилушко се замислил дълбоко. Нали казват: много е лесно да не одобряваш чуждото, но свое да измислиш — не една нощ ще се въртиш в леглото. Ето, Данилушко седял над тая чаша по чертежа, а мислел за друго. Премислял какъв цветец, какъв листец ще прилегне най-много на малахитовия камък. Станал замислен, тъжен. Прокопич забелязал това и запитал:

— Данилушко, да не си болен? Не се преуморявай с тая чаша! Закъде бързаш? Я иди да се разходиш някъде, вместо все тук да седиш.

— Наистина — казал Данилушко, — ще отида в гората. Може там да видя каквото ми трябва.

Оттогава той почнал почти всеки ден да ходи в гората. Било точно по коситба. Всичко било разцъфтяло. Данилушко спре в някоя ливада или на някоя полянка в гората и стои, гледа. Или пък тръгне по ливадите и разглежда тревите, като че търси нещо. По него време в гората и на ливадите имало много хора. Питали Данилушко да не е загубил нещо. Той се усмихвал тъжно и казвал:

— Да съм загубил, не съм загубил, но да намеря не мога.

Някои заговорили:

— Става нещо с момъка.

А той се връщал в къщи и веднага на стана, та до сутринта, а щом изгрее слънце — пак в гората и на ливадите. Почнал да донася в къщи най-различни листа и цветя, а най-вече отровни: татул и цвилуга,

бучиниш и буника, и всякакви бурени. Помръкнал, очите му станали неспокойни, ръцете му загубили сигурността си. Прокопич почнал много да се безпокои, а Данилушко му казал:

— Тая чаша не ми дава мира. Искам така да я направя, че камъкът да заговори.

Прокопич почнал да го разубеждава:

— Какво си се захванал с нея? Нали сме сити, какво искаш повече? Нека господарите се забавляват, както си искат. Нас само да не закачат. Хрумне ли им нещо, ще го направим, но защо да им се навираме в очите? Излишно тегло ще си навлечем и туйто.

Но Данилушко друго мислел:

— Не се старая заради господаря — казал той. — Но тая чаша не ми излиза от главата. Какви хубави камъни имаме, а какво правим от тях? Чукаме, дълбаем и лъскаме, но нищо не излиза. Затова ми се ще така да направя, че сам да видя и на хората да покажа цялата хубост на камъка.

След известно време Данилушко се успокоил и се заловил пак с чашата по господарския чертеж. Работел и се подсмивал:

— Каменна лента с дупчици, с дантелен ръб...

После изведнъж захвърлил тази работа. Друго започнал. Без отдих стоял на стана. На Прокопич казал:

— Ще направя моята чаша по татулов цвят.

Прокопич взел да го разубеждава. Отначало Данилушко не искал и да чуе, но след три-четири дена, като сгрешил нещо, казал на Прокопич:

— Е, добре. Ще свърша най-напред господарската чаша, а след това ще се заловя за своята. Но тогава вече не ме разубеждавай... Не мога да я изхвърля от главата си.

Прокопич отговорил:

— Добре, няма да ти се бъркам. — И си помислил: „Ще се умори момчето, ще забрави. Трябва да го оженя. Това е, като си свие дом, празните мисли ще му изхвъркнат из главата.“

Данилушко се заловил за чашата. Много работа имало в нея — цяла година не можеш я свърши. Работел усърдно, за татуловия цвят дори не споменавал. Прокопич почнал да му загатва за женитба:

— Защо не се ожениш, да кажем, за Катя Летемина? Добра девойка е... Нищо лошо не може да се каже за нея.

Прокопич не приказвал току-тъй. Той, знаеш, отдавна бил забелязал, че Данилушко много се заглежда в тая девойка, а и тя не се отвръщала. Затова Прокопич уж случайно заговорил за нея. Но Данилушко настоявал на своето:

— Почакай! Нека свърша чашата. Омръзна ми вече тая чаша! Току-виж съм я ударил с чука, а ти за женитба ми говориш! Ние се разбрахме с Катя. Тя ще ме почака.

Най-после Данилушко свършил чашата по господарски чертеж. На управителя, разбира се, не казвали, но решили да направят малко празненство в къщи. Дошли Катя, годеницата с родителите си и някои други — повечето майстори на малахит.

Катя се чудела на чашата.

— Как си се измайсторил толкова — казва тя, — да изрежеш такива шарки и никъде не си очукал камъка! Колко гладко и чисто е направено всичко!

Майсторите също одобрявали работата:

— Точно по чертежа. Няма какво да се каже. Хубаво изпипано. По-добре не може да се направи, пък и бърже. Ако почнеш така да работиш, май ще ни бъде трудно да се мерим с тебе.

Данилушко слушал, слушал и казал:

— Това е лошото, че няма недостатък. Гладко и точно, шарките чисти, резбата по чертежа. Но къде ѝ е хубостта. Вижте това цвете... Най-простичкото, каквото може да се намери, но като го гледаш, сърцето ти радва. А тая чаша кого ще зарадва? За какво е? Всеки, който я види, ще се учуди като Катенка на върното око и на сръчността на майстора и как е бил толкова търпелив да не отчупи парченце от камъка...

— А където отчупил — смеят се майсторите, — залепил и полирал и нищо не личи.

— Така, така... Но къде е, питам, красотата на камъка? Тук минава жилка, а ти пробиваш дупка на нея и изрязваш цветенце. За какво са те? Само изхабяват камъка. И какъв камък! Няма по-хубав от него. Разбирате ли, няма по-хубав!

Данилушко почнал да се разпалва. Пийнал, види се, малко. Майсторите му казвали това, което Прокопич неведнъж му бил говорил:

— Камъкът си е камък. Какво можеш да направиш с него? Нашата работа е да чукаме и да дълбаем.

А там бил и един старец. Той бил учил на занаят на времето Прокопич и другите майстори. Всички му викали дядо. Много стар бил, но и той разбрал тия думи и казал на Данилушко:

— Мили сине, не се води по тия мисли! Изхвърли ги от главата си, иначе Господарката ще те вземе при планинските майстори...

— Какви са тия майстори, дядо?

— Че как да ти кажа... те живеят в планината и никой не ги вижда... Каквото ѝ потрябва на Господарката, това правят. Веднъж ми се случи да видя. Това се казва работа! Отличава се от нашата, от тукашната!

Всички се заинтересували. Питали какво е видял.

— Ами че змийче — казал, — такова, каквото вие режете на гривните.

— Ей какво? Как изглеждаше?

— Отличава се, казвам, от тукашните. Който майстор види, веднага ще познае, не е тукашна работа. Змийчето на нашите майстори, колкото и добре да е направено, си е каменно, а онова беше като живо. Гръбчето черничко, очички... Току-виж ще те клъвне. За тях това е лесна работа! Те са виждали каменното цвете, разбрали са красотата.

Щом чул за каменното цвете, Данилушко почнал да разпитва стареца. Този откровено му казал:

— Не знам, мили сине. Чувал съм, че има такова цвете. Хора като нас не трябва да го виждат. Който го види, ще намрази белия свят.

Данилушко казал:

— Аз искам да го видя.

Тогавя Катенка, годеницата му, цяла се разтреперила:

— Що думаш, Данилушко! Нима толкова ти е омръзнал белият свят? — И се заляла в сълзи.

Прокопич и другите майстори схванали каква е работата и почнали да обръщат на смях думите на стария майстор:

— Дядо, ти си почнал да изумяваш. Приказки разправяш. Напразно объркваш момчето.

Старецът се разгорещил, ударил по масата:

— Има такова цвете! Право казва момъкът: ние не разбираме камъка. В това цвете е показана красотата.

Майсторите се смеели:

— Сръбнал си повечко, дядка!

А той си знаел своето:

— Има каменно цвете!

Разотишли си гостите, а тоя разговор не излиза от главата на Данилушко. Почнал пак да ходи в гората и да обикаля около своя татул, а за сватба и не споменава. Прокопич взел вече да го подканва:

— Защо позориш момичето? Колко години ще ходи годеница? Току-виж почнали да ѝ се подиграват. Малко ли клюкарки има!

Данилушко си знаел своето:

— Почакай малко! Само да измисля и да избира подходящ камък.

Взел да ходи на медния рудник на Гумьошки. Кога в шахтата се спусне и галериите обиколи, кога отгоре камъните рови. Веднъж обърнал един камък, огледал го и казал:

— Не, не е този.

Едва издумал това, и някой продумал:

— Другаде потърси... на Змийския хълм.

Данилушко се озърнал... никого нямало. Кой може да бъде? Шегуват ли се или... Нямало и къде да се скрие. Поогледал се още веднъж и тръгнал за къщи, а след него някой пак извикал:

— Чуваш ли, майстор Данило? На Змийския хълм, ти казвам.

Данилушко се обърнал и видял някаква жена, едва забележима като синкава мъгла. След малко тя изчезнала. „Какво е това? — помислил си той. — Нима е самата тя? Какво ли ще стане, ако отида на Змийския хълм?“

Данилушко познавал добре Змийския хълм. Той бил близо до Гумьошки. Сега вече го няма: отдавна са го сринали, но по-рано вземали камъни от него.

Още на другия ден Данилушко се запътил затам. Хълмчето, макар и малко, било стръмно. От едната страна било съвсем като отрязано. Оттук се виждало много добре. Всички пластове се виждали като отникъде другаде.

Данилушко се приближил към това място и видял изтърколен малахитен къс. Голям малахитов камък — толкова голям, че на ръце не можел да се вдигне — и сякаш издялан във форма на храст. Данилушко почнал да разглежда тази находка. Камъкът бил точно такъв какъвто търсел: долу по-тъмен на цвят и жилките точно там, където трябва... Всичко, както трябва... Зарадвал се Данилушко, изтичал бързо за кон, докарал камъка в къщи и казал на Прокопич:

— Гледай какъв камък! Сякаш тъкмо за моята работа. Сега бързо ще я привърша и след това ще се оженя. Наистина дълго ме чака вече Катенка. Но и на мене не ми беше леко. Само тая работа ме спира. Ех, да мога по-скоро да я свърша!

Данилушко се заловил за тоя камък. Ден и нощ не знаел почивка. А Прокопич си мълчал. Надявал се, че като задоволи желанието си, момъкът ще се успокои. Работата вървяла бързо. Долната част на камъка била вече готова. Тя досущ приличала на татулово храстче. Широките листа наоколо с върховете им, жилките — всичко прилегнало от добре по-добре. Прокопич, и той туй казвал: „Живо е цветето, иска ти се с ръка да го пипнеш“. Но като стигнал до горната част, нещо се запънало. Издялал стъбълцето, направил страничните листенца толкова тънички — да се чудиш как се държат! Чашката била

също като татулов цвят, но нещо липсвало... Не била вече като жива и загубила красотата си. Данилушко и без сън останал. Седи над чашата, мисли как да я поправи, по-добре да я изработи. Прокопич и другите майстори, които изминавали да погледат, се чудели — какво повече иска момъкът? Чашата станала такава, каквато никой не бил правил, а той не я харесва. Изумил се е момъкът — трябва да се лекува.

Катенка чувала какво говорят хората и почнала да си поплаква. Това вразумило Данилушко.

— Добре — казал, — повече няма да работя. Изглежда, няма да мога да се издигна по-високо, няма да уловя силата на камъка.

И почнал сам да бърза със сватбата. Но какво да бърза, когато годеницата му отдавна всичко била приготвила. Определила деня. Развеселил се Данилушко. Съобщил за чашата на управителя. Той дотърчал, видял и ахнал от учудване. Поискал да я изпрати веднага на господаря, но Данилушко му казал:

— Почакай малко, имам да довърша нещо.

Било есен. Сватбата се случила тъкмо по змийския празник. В разговорите някой споменал за това — скоро, казал, всички змии ще се съберат на едно място. Тия думи се сторили на Данилушко като поличба. Спомнил си пак какво говорили за малахитовото цвете. Нещо го потеглило: „Защо да не отида за последен път на Змийския хълм? Може да узная там нещо“. И за камъка си спомнил: „Сякаш някой нарочно го бе сложил. И гласът в рудника... говореше за Змийския хълм“.

Решил и тръгнал. Земята почнала вече да замръзва и снежец прехвъркал. Данилушко наближил стръмния склон, откъдето взел камъка, и видял, че на същото място имало голям трап, сякаш камъни са къртили. Данилушко не помислил кой може да е къртил камъните и слязъл в трапа. „Ще поседя малко — мислел си, — ще си почина на завет. Тук е по-топло.“

До едната стена видял камък, подобен на стол. Данилушко седнал на него, навел глава и се замислил, а това каменно цвете не му излиза от ума. „Ех, да мога да го видя!“

Изведнъж станало топло, сякаш лятото се върнало. Данилушко вдигнал глава, а насреща, до другата стена, седи Господарката на Медната планина. Той веднага я познал по красотата и по малахитовата рокля. Но все пак помислил: „Може би така ми се

струва, може би никой няма“. Седял, мълчал, гледал към мястото, където била Господарката, и уж нищо не виждал. Тя също мълчала, сякаш се била замислила. После попитала:

— Е, майстор Данило, не стана ли твоята чаша?

— Не стана — отговорил той.

— Ти не се отчайвай! Друго опитай. Ще имаш камък, какъвто ти трябва.

— Не — отвърнал той, — не мога повече. Много се измъчих, а нищо не излиза. Покажи ми каменното цвете.

— Да ти го покажа е лесно — казала тя, — но после ще съжالياваш.

— Няма да ме пуснеш да изляза от планината ли?

— Защо да не те пусна? Пътят е свободен, само че пак при мене се връщат.

— Покажи ми цветето, стори ми тая добрина!

Тя пак взела да го убеждава:

— Може би ще опиташ още веднъж сам да го направиш? — За Прокопич също споменала. — Той те съжали, сега е ред да го съжалиш и ти. — Напомнила му за годеницата: — Момичето душа дава за тебе, а ти не искаш и да знаеш.

— Знам аз — викнал Данилушко, — но без цветето няма живот за мене. Покажи ми го!

— Щом е тъй, майстор Данило — казала Господарката, — да идем в моята градина.

Казала и се изправила. Изведнъж нещо зашумяло, сякаш земя се срутила. Гледа Данилушко, а никакви стени няма вече. Наоколо се издигат високи дървета, но не такива, каквито растат в нашите гори, а каменни. Едни мраморни, други гранитни, най-различни. И като истински, с клони, с листенца. Вятърът ги поклаща и те шумят, сякаш някой подхвърля камъчета. Долу трева, също каменна, синя, червена... всякаква. Слънцето не се вижда, а светло, светло, като пред залез. Между дърветата трептят златни змии, сякаш играят. От тях иде светлината.

Господарката довела Данилушко до една голяма поляна. Земята тук била като проста глина, а по нея имало черни храсти, направени сякаш от кадифе. По тия храсти висели големи зелени камбанки от малахит, а във всяка камбанка имало алена звездичка. Огнени

пчелички бляскали над тези цветя, а звездичките звънтели тихо, сякаш пеели.

— Е, майстор Данило, видя ли? — запитала Господарката.

— Не ще се намери камък — отговаря Данилушко, — от който може да се направи всичко това.

— Ако ти сам би намислил, бих ти дала такъв камък, но сега не мога — казала и махнала с ръка.

Пак зашумяло и Данилушко се намерил на същия камък в трапа. Вятърът пак свирел. Нали било есен. Данилушко се върнал в къщи, а същия ден у годеницата му имало седянка. Отначало Данилушко се показал весел — пял, играл, а после помръкнал. Годеницата му се изплашила:

— Какво ти е? Като че си на погребение!

А той ѝ казал:

— Главата ми се пръска от болка. Чернее ми пред очите. Не мога да гледам.

После седянката свършила.

По стар обичай годеницата тръгнала с другарките си да изпрати годеника. Но колко ще е пътят, като живеели през една-две къщи. Ето защо Катенка казала:

— Хайде да заобиколим, момичета. Ще минем по нашата улица до края, а ще се върнем по Еланска.

В себе си тя мислела: „На Данилушко може да му стане по-добре, като го подуха вятърът“.

А другарките ѝ само се зарадвали:

— Бездруго — казали — трябва да го изпратим. Много близо живее — не сме му изпели прощалната песен, както трябва.

Нощта била тиха. Снежец прехвърчал. Тъкмо време за разходка. И ето, те тръгнали. Годеникът и годеницата вървели отпред, а другарките на годеницата и момците, които били на седянката, останали малко назад. Подхванали девойките тази прощална песен. А тя се пее тъжно и провлечено като за покойник. Катенка видяла, че песента не подхожда. „И без това Данилушко е тъжен, а те на всичко отгоре намислили тая песен да пеят.“

Мъчела се да го разсее. Той уж се разприказвал, но скоро пак се натъжил. През това време другарките на Катя свършили прощалната песен и подхванали весели песни. Смеят се, тичат, а Данилушко върви

с наведена глава. Колкото и да се мъчела Катенка, не могла да го развесели. Така стигнали до къщи. Другарките на Катя и момците почнали да се разотиват, а Данилушко, без да има такъв обичай, изпратил годеницата си и се прибрал в къщи.

Прокопич отдавна вече спял. Данилушко запалил тихо огън, измъкнал чашите сред стаята и стоял, разглеждал ги. В този миг Прокопич се закашлял. Кашлял, та се късал. По него време, знаеш, той бил много болен. Кашлицата му проболала Данилушко като с нож в сърцето. Спомнил си целия им предишен живот. Станало му много мъчно за стареца. А Прокопич престанал да кашля и попитал:

— Какво правиш с чашите?

— Гледам не е ли време да ги предавам.

— Отдавна трябваше да ги предадеш. Само място заемат тука. По-хубави и без това няма да направиш.

Поговорили още малко, след това Прокопич пак заспал. И Данилушко си легнал, но сън не го хващало. Повъртял се, повъртял се, пак станал, запалил огъня, погледал чашите и се приближил до леглото на Прокопич. Постоял над стареца, повъздишал...

След това грабнал чука и с един удар разбил на парчета своята чаша. А другата — по господарския чертеж — не побутнал. Само плюл и избягал... От нея вечер Данилушко изчезнал.

Някои казвали, че полудял и загинал в гората, други пък разправяли, че Господарката го взела за планински майстор.

А пък то другояче излязло. Но за това има друга приказка.

---

[1] Мрамор — на 40 км югозападно от Свердловск (населението му се занимавало изключително с каменоделство, главно с обработване на мрамор, яспис и др.). ↑

ПЛАНИНСКИЯТ МАЙСТОР

Катя — годеницата на Данило — останала неомъжена. Минали две-три години, откак изчезнал Данило. Тя съвсем прехвърлила възрастта за годеница. У нас, в завода, момите над двадесет години ги смятат престарели. За такива моми ергените рядко пращат сватове — повече вдовци. Но Катя, изглежда, била хубава. Мнозина я искали, а тя сама едно знаела:

— На Данило съм се вrekла.

Увещавали я:

— Какво да се прави! Вrekла си се, но не си се омъжила. Сега за това не трябва дори да се споменава. Отдавна е умрял човекът.

Катя държала на своето:

— На Данило съм се вrekла. Може би той пак ще дойде.

Говорили й:

— Не е жив. Това е сигурно.

Но тя си знаела своето:

— Никой не го е видял мъртъв, а за мене той си е жив.

Видели, че не е на себе си момата, и я оставили на мира.

Някои почнали да я вземат на подбив: нарекли я Мъртвешката годеница. Този прякор й останал. Катя Мъртвешката годеница, та Катя Мъртвешката годеница, като че нямала друго име.

Тогава се случил някакъв мор по хората и родителите на Катя умрели. Тя имала много роднини. Трима женени братя и няколко омъжени сестри. Те се скарали кой да остане на бащиното им място. Катя видяла, че почнали разпри, и казала:

— Ще отида да живея в Даниловата къща. Прокопич много остаря. Поне за него ще се грижа.

Братята и сестрите й, то се знае, я придумвали.

— Не е прилично, сестро. Наистина Прокопич е стар човек, но кой знае какво могат да кажат за тебе.

— Че какво от това! — отговаряла тя. — Не аз ще стана клюкарка. Та Прокопич не ми е чужд. Той е осиновил моя Данило.

Татко ще му викам.

И отишла. Пък да ви кажа, и роднините ѝ не се опъвали много. Помислили си: един да се махне от семейството, по-тихо ще бъде. А Прокопич много се зарадвал.

— Благодаря ти, Катенко — казал, — че си си спомнила за мене.

Добре си заживели. Прокопич работел, а Катя стопанисвала дома — че зеленчуковата градина, че готвене, пране и прочее. Домакинството не било голямо, разбира се, нали били само двама. Катя била сръчна девойка — не ѝ трябвало много време. Ошета и седне с някакво ръкоделие: да ушие или да оплете нещо. Отначало всичко вървяло по мед и масло, но Прокопич отивал все по-зле. Ден седи, два лежи. Изтощил се, състарил се. Катя взела да се замисля как ще живеят по-нататък. „С женско ръкоделие човек не може да се изхрани, а друг занаят не зная.“

И казала на Прокопич:

— Татенце! Научи ме на нещо по-просто.

Прокопич дори го досмешало:

— Какво ти е дошло на ума! Къде се е видяло жена да работи с малахит! Откакто съм се родил, такова нещо не съм чувал.

Но все пак тя почнала да се вглежда в работата на Прокопич. Помагала му, където можела. Да разреже нещо, да полира. Прокопич почнал да ѝ показва това-онова. Така, на шега. Да прави брошки, дръжки на вилицы и ножове и разни други неща, каквито той изработвал. Дребна работа, то се знае, за грош, но все пак помощ при нужда.

Прокопич не живял много. Тогава братята и сестрите на Катя почнали вече да я насилват:

— Сега вече, щеш не щеш, трябва да се омъжиш. Как ще живееш сама?

Катя ги срязала:

— Това не е ваша работа! Никакъв мъж не ми трябва. Данилушко ще се върне. Ще се изучи в града и ще се върне.

Братята и сестрите ѝ взели да ѝ се карат:

— Ти с ума си ли си, Катерино! Такова нещо е грехота и да се говори! Отдавна умрял човекът, а тя го чака! Виж, че и насън почнал да ти се явява.

— Не ме е страх от това — отговорила тя.

Тогава близките запитали:

— А от какво ще живееш?

— И за това не берете грижа! — отговаряла. — Сама ще преживея.

Братята и сестрите ѝ помислили, че Прокопич ѝ е оставил парички, и пак почнали:

— Ей, че си глупава! Ако имаш пари, непременно трябва да има мъж в къщи. Всичко става — някой може да се полакоми за парите ти. Ще ти откъснат главата като на кокошка. Млада си още да мреш.

— Колкото ми е писано, толкова ще живея — отговаряла тя.

Братята и сестрите ѝ дълго гълчали. Един вика, друг увещава, трети плаче, но Катя все повтаря:

— Ще преживея сама. Никакъв мъж не ми трябва. Имам си отдавна.

Роднините, то се знае, се разсърдили:

— Ако ти се случи нещо, да не си дошла при нас!

— Благодаря ви, мили братчета и любезни сестрици — отговорила тя. — Ще помня. Но и вие не забравяйте — когато минавате насам, заобикаляйте ме.

С други думи, присмяла им се. Роднините затръшнаха вратата.

Останала Катя сама-саменичка. Отначало си поплакала, разбира се, а после каза:

— Лъжете се! Няма да отстъпя!

Изтрила си сълзите и се заловила с домакинството. Измила и изчистила. Ошетала и веднага се заловила за работа. Тук също свой ред въвела. Кое не ѝ било необходимо, поставяла по-далеч, а което ѝ трябвало постоянно, държала под ръка. Сложила ред и поискала да седне да работи. „Ще опитам поне една брошка сама да направя.“ Заела се, а нямало подходящ камък. Парчетата от Даниловата чаша стояли, но Катя ги пазела. В кърпа ги била вързала. Прокопич, разбира се, имал много камъни. Ала преди смъртта си той работел големи работи и камъните били все големи. Отломките и парчетата се били свършили — употребени били за дребни украшения. И Катя си рекла: „Ще трябва, изглежда, да отида да потърся край рудника. Може да намеря подходящ камък.“

От Данило и от Прокопич била чувала, че те вземали камъни от Змийския хълм. Затам се и запътила. На Гумьошки, разбира се, винаги

било пълно с народ: едни разпределяли рудата, други я возели. Гледат Катя — къде е тръгнала с тая кошничка. На Катя ѝ било неприятно, дето се взират така в нея. Затова не взела да търси тука, а обиколила хълма. От другата страна имало гора. Минала Катя през тази гора, изкачила се на самия Змийски хълм и седнала, тъжно ѝ станало. За Данилушко си спомнила. Седи на камъка, а сълзите ѝ текат ли, текат. Хора нямало, наоколо гора — тя не се криела. Така си капели сълзите ѝ на земята. Поплакала си, гледа — точно до крака ѝ се очертал малахитов камък, но целият вътре в земята. Как да го извади, като нямала ни кирка, ни лост? Все пак Катя го помръднала с ръка. Сторило ѝ се, че камъкът не е наместен много здраво. Че като взела тя с една пръчка да изправя камъка от земята. Изровила, колкото можала, и взела да го клати. Камъкът поддал. Изведнъж долу нещо изпращяло, сякаш клон се счупил. Камъкът бил малък, във форма на плочка, дебела три пръста, широка колкото длан и дълга не повече от два лакътя. Катя дори се учудила:

— Точно какъвто ми трябва. Като го нарежа, доста бройки ще излязат. И съвсем малко отпадък ще даде.

Занесла камъка в къщи и веднага се заловила да го нареже. Това не става много бързо, а Катя трябвало и с домакинството да се разправя. Цял ден работела, не ѝ оставало време за тъжни мисли. Но щом седнала да работи, за Данилушко си спомняла:

— Да може да види той какъв нов майстор се е появил тук. На неговото и на Прокопичевото място седи.

Намерили се, разбира се, лоши хора. Как може без такива. Една нощ срещу някакъв празник Катя се заседяла над работата, а трима души се промъкнали в градината ѝ. Дали искали да я поизплашат или що — тяхна работа, но всички били пийнали. Катя режела с триона и не ги усетила, като влезли в пруста. Чула ги чак когато взели да блъскат вратата.

— Отваряй, Мъртвешка годенице! Посрещай живи гости!

Катя отначало ги придумвала:

— Вървете си, момчета!

Но те не искали да чуят. Насилвали вратата — току-виж ще я счупят. Тогава Катя махнала резето, отворила вратата и извикала:

— Влизайте, щом е тъй. Да видим кого ще цапна най-напред по главата!

Момчетата видели брадва в ръцете ѝ.
— Не се шегувай — рекли.
— Не се шегувам — отговорила тя. — Който прекрачи през прага, ще го цапна по главата!

Макар и пияни, момчетата разбрали, че работата не е шега. Девойката била в години, силна, гледала решително и личало, че не за пръв път хваща брадва в ръцете си. Не посмели да влязат. Повикали, повикали и си отишли, а на всичко отгоре сами разказали за тая случка. Почнали да ги подиграват, че те — трима души — избягали от една девойка. Това не им харесало и те измислили, че уж Катя не била сама и че мъртвец ѝ помагал:

— И толкова страшен, че щеш не щеш, ще избягаш.

На момчетата повярвали — не повярвали, но оттогава хората взели да говорят:

— Нещо нередно има в тая къща. Не току-тъй тя живее сам-сама.

Това стигнало до ушите на Катя, но тя не се наскърбила. Дори помислила: „Нека дрънкат. За мен ще е по-добре, ако се страхуват. Няма да посмеят друг път да дойдат“.

Съседите ѝ се чудели също, че Катя работи с малахит. Взели да я подиграват:

— За мъжки занаят се заловила! Какво ли може да направи.

Тук Катя наистина се затруднила. И тя самата често си мислела: „Дали ще мога да направя нещо?“ Но все пак се успокоявала: „Пазарска стока! Не е много трудно! Стига да бъде гладко... Поне в това ще успея...“

Катя разрязала камъка. Шарките му се случили рядко хубави и сякаш било отбелязано къде трябва да се среже напреки. Тя се учудила колко добре прилегнало всичко. Нарязала камъка и почнала да го изглажда. Това не е кой знае каква работа, но все пак трябва да си привикнал. Отначало ѝ било трудно, но после се научила. Брошките станали много хубави и нищо от камъка не изхабила. Изхвърлила само стърготините.

Катя направила брошките, учудила се още веднъж колко спорен излязъл камъкът и се замислила къде да ги продаде. Прокопич понякога носел такива дреболии в града и ги продавал там все в един и същ дюкян. Катя често слушала за тоя дюкян и решила да отиде в града. „Ще опитам там дали ще приемат занапред моята стока.“

Затворила къщичката и тръгнала пеш. В Полевая дори не забелязали, че заминала за града. Катя научила къде се намирал търговецът, който вземал стоката на Прокопич, и отишла право в дюкяна му. В него имало най-различни камъни и цял стъклен шкаф с малахитови брошки. В дюкяна имало много хора. Едни купували, други продавали разни дреболии. Търговецът бил строг и важен. Отначало Катя се побояла да се приближи, но после се престрашила и попитала:

— Не ви ли трябва малахитови брошки?

Търговецът посочил с пръст шкафа:

— Не виждаш ли колко имам?

Майсторите, които продавали своите работи, взели да му пригласят:

— Сега се завъдиха много майстори, които правят такива украшения. Само камъка хабят. Не разбират, че за брошки е необходим

камък с хубави шарки.

Един от тези майстори бил от Полевая. Той пошушнал на търговеца:

— Тая девойка е малоумна. Съседите ѝ са я видели да работи. Ето, че наистина е работила.

Тогава търговецът рекъл:

— Я да видим какво носиш!

Катя му подаде една брошка. Търговецът я погледнал, след това загледал Катя и казал:

— От кого си я откраднала?

Разбира се, Катя много се засегнала. Другояче заговорила:

— С какво право говориш така за един човек, без да го познаваш? Гледай тук, ако не си сляп! От кого мога да открадна толкова много брошки с едни и същи шарки. Хайде, кажи? — и изсипала на тезгяха всичката си стока.

Търговецът и майсторите видели, че наистина шарките били еднакви. И рядко хубави. В средата се виждало едно дърво, на едно клонче имало птица, а под дървото друга птица. Ясно личало и хубаво било направено. Купувачите, които били свидетели на тоя разговор, надникнали също да видят, но търговецът закрил веднага всички брошки. Намерил предлог:

— Не се вижда така накуп. Сега ще ги наредя в шкафа. Тогава всеки може да си избере, каквото му харесва.

А на Катя казал:

— Иди в съседната стая. Веднага ще си получиш парите.

Катя тръгнала, търговецът след нея. Затворил вратата и попитал:

— Как ги даваш?

Катя знаела цената от Прокопич. Казала я, а търговецът взел да се смее:

— Що думаш! Такава цена съм плащал на полевския майстор Прокопич и на сина му Данило. Но те бяха майстори!

— Та аз от тях я знам! Аз съм от тяхното семейство.

— Така ли! — учудил се търговецът. — Това трябва да е тогава Данилова работа?

— Не! — отговорила тя. — Моя.

— Може би камъкът е останал от него?

— И камъка сама намерих.

Търговецът, изглежда, не повярвал, но се пазарил. Броил честно парите и казал:

— Ако ти се случи пак да направиш такова нещо, донасяй. Ще го приемем направо и добра цена ще ти давам.

Катя си тръгнала радостна, че получила толкова много пари. А търговецът наредил нейните брошки под стъклото. Купувачите се нахвърлили:

— Колко искаш?

Той, разбира се, не се излъгал — поискал десет пъти повече, отколкото платил за тях, и взел да ги хвали:

— Такива шарки още не е имало. Това е работа на полевския майстор Данило. Няма по-голям майстор от него.

Катя се върнала в къщи и продължавала да се чуди: „Виж ти каква работа! Моите брошки излязоха най-хубави от всички! Хубав камък се случи. Щастие съм имала изглежда. — После се сетила: — Да не би това да е знак от Данилушко?“

Помислила така, облякла се и хукнала към Змийския хълм.

А майсторът, който искал да посрами Катя пред градския търговец, също се върнал в къщи. Той завидял на Катя, че нейните брошки имали такива хубави шарки, и помислил: „Трябва да видя откъде тя взема камъните си. Може би Прокопич или Данило са й показали някое ново място“.

Забелязал, че Катя забързала занякъде, и тръгнал след нея. Гледа, заобиколила Гумьошки и се запътила към Змийския хълм. И майсторът след нея и си мислел: „Там има гора. През гората до самата яма ще се промъкна“.

Навлезли в гората. Катя била съвсем наблизо и никак не се вардела, нито се озъртала, нито се послушвала. Майсторът се радвал, че толкова лесно ще узнае новото място. Изведнъж край него нещо зашумяло, но така, че той дори се изплашил. Спрял се. Какво ли е това? Докато се оправи, Катя изчезнала. Тичал, тичал из гората, едва се измъкнал при Северското езеро — на около две версти от Гумьошки.

Катя никак не подозирала, че я следят. Изкачила се на хълма, на същото място, където намерила първия камък. Дупката сякаш била станала по-голяма, а до нея се виждал пак такъв камък. Катя го разклатила, той се отместил. Пак изпращяло нещо като счупен клон.

Катя взела камъка и заплакала, занарежда, както девойките и жените оплакват покойник с най-различни думи:

— На кого ме остави, мой мили друже — и прочее...

Наплакала се и сякаш ѝ олекнало. Седяла замислена, загледана към рудника. Била на някаква поляна. Наоколо ѝ имало и висока гора, а към рудника била по-ниска. Слънцето залязвало нататък. Това място просто горяло и всички камъчета блестели.

Катя полюбопитствувала. Искала да се приближи. Прекрачила, а под краката ѝ нещо изпрацяло. Отместила крака си и какво да види — земя под нея нямало. Стояла на някакво високо дърво на самия връх. Наоколо ѝ имало също такива дървета. Долу между дърветата се виждали треви и цветя, но никак не приличали на тукашните.

Друга на Катино място щяла да се уплаши и запици, но тя съвсем за друго помислила: „Ето, че планината се разтвори! Ех, да мога да видя Данилушко!“

Едва помислила и видяла през пролуките, че иде някой, който приличал на Данилушко и протягал ръце нагоре, сякаш искал да каже нещо. На Катя ѝ причерняло пред очите, втурнала се към него от дървото, но изведнъж се озовала на същата полянка, на която стояла. Съвзела се и си рекла: „Наистина започна да ми се привижда. Трябва по-скоро да си вървя в къщи“.

Трябвало, но тя седяла ли, седяла, все чакала няма ли да се разтвори пак планината, няма ли да се покаже пак Данилушко. Седяла така, докато взело да се мръква. Едва тогава си тръгнала към къщи и си помислила: „Все пак видях Данилушко“.

Майсторът, който следил Катя, се върнал в къщи. Видял, че Катината колиба е затворена, и се скрил наблизко: „Ще видя — помислил си той — какво ще донесе“. Гледа, иде Катя и ѝ препречил пътя.

— Къде си ходила?

— На Змийския хълм — отговорила тя.

— Какво правиш там през нощта?

— Отидох с Данило да се видя...

Майсторът избягал като попарен, а на другия ден из завода зашушукали:

— Съвсем се е побъркала Мъртвешката годеница. Ходи нощем на Змийския хълм да чака покойника. Да не вземе да запали завода с

това си малоумие.

Братята и сестрите на Катя дочули тия приказки, довтасали пак при нея и почнали да ѝ се карат и да я предумват. Но тя не искала и да чуе. Показала им парите и казала:

— Откъде, мислите, че имам това? От добрите майстори не вземат, а на мене за първите ми работи вижте колко наброиха. Защо?

Братята знаели за нейната сполука и казали:

— Така се е случило. Няма какво да говорим за това.

— Не се е случило — отговорила тя, — а сам Данило ми даде камъка и ми помогна в работата.

Братята взели да се смеят, а сестрите ѝ замахали с ръце:

— Наистина се е побъркала! Трябва да кажем на управителя. Да не би наистина да запали завода.

Не казали, разбира се. Досрамяло ги да издадат сестра си. Но щом излезли, се сговорили:

— Трябва да наглеждаме Катерина. Тръгне ли някъде — веднага след нея.

А Катя изпратила роднините си, залостила вратата и се заловила да реже новия камък. Реже и гадае:

— Ако излезе като първия, значи не ми се е сторило, а наистина съм видяла Данилушко.

И бързала да го разреже. Искала по-скоро да види какви ще бъдат шарките на камъка. Отдавна било вече нощ, а Катя продължавала да работи. В това време една от сестрите ѝ се събудила, видяла, че в къщата свети, изтичала до прозореца, гледа през процепа на капака и се чуди: „И сън не я хваща! Жива мъка е с това момиче!“.

Катя разрязала плочката и шарките се показали. Още по-хубави от първите. Птицата от дървото полетяла с разперени крила надолу, а отдолу насреща друга лети. Тия шарки се повтарят пет пъти върху плочката. Съвсем точно било отбелязано как трябва да се разреже напреки.

Сега Катя никак не се замислила. Скокнала и хукнала нанякъде. Сестра ѝ — след нея. Почукала пътьом на братята си: тичайте, казва, по-бързо.

Братята изскочили, извикали още хора. А вече взело да се съмва. Гледат, Катя тича покрай Гумьошки и се втурнали натам, а тя, изглежда, не разбрала, че след нея има хора. Отминала рудника и взела

да обикаля по-бавно Змийския хълм. Хората също се поспрели: да видим, рекли, какво ще прави.

Катя се изкачила като друг път на хълма. Погледнала, а гората около нея била някак небивала. Попипала с ръка едно дърво, то било студено и гладко като полиран камък. Тревата също била каменна и било още тъмно. Катя помислила: „Изглежда, че съм попаднала в планината“.

В това време роднините ѝ и хората се изплашили:

— Къде изчезна? Преди малко беше тук, а сега я няма!

Тичали, суетели се. Едни на хълма, други около хълма. Обаждали се един на друг:

— Там няма ли я?

А Катя вървяла из каменната гора и мислела как да намери Данило. Вървяла, вървяла и завикала:

— Данило, обади се!

Гората зашумяла. Клоните затракали:

— Няма го! Няма го! Няма го!

Но Катя не се отчаяла:

— Данило, обади се!

Из гората пак се разнесло:

— Няма го! Няма го! Няма го!

Катя отново извикала:

— Данило, обади се!

Тогава Господарката на планината се появила пред Катя.

— Защо си дошла в моята гора? — попитала. — Какво искаш? Хубави камъни ли? Вземи, който искаш, и се махай по-скоро!

Катя ѝ отговорила:

— Не ми трябва твоя мъртъв камък! Върни ми живия Данило! Къде си го скрила? С какво право примамваш чуждите годеници?

Смела девойка. Да говори така, и то на Господарката на планината! А тя стояла най-спокойно.

— Друго какво ще кажеш?

— Само това — върни ми Данило. Знам, че е при тебе...

Господарката се разсмяла и казала:

— Ти знаеш ли, глупава девойко, с кого говориш?

— Не съм сляпа — викнала тя, — виждам. Но не се боя от тебе, разлъчнице! Никак не се боя! Колкото и хубаво да е при тебе, Данило

иска да се върне при мене. Сама видях. Разбра ли?

Тогава Господарката каза:

— Нека да чуем какво ще каже той самият.

Дотогава в гората било тъмно, но сега сякаш тя изведнъж оживяла. Станало светло. Тревата заблестяла с разни цветове, дърветата станали едно от друго по-хубави. Между тях се открила полянка, покрита с каменни цветя. Златни пчелички прехвърквали като искрички на цветята. Толкова красиво било, че цял живот да се ненагледаш.

Изведнъж Катя видяла Данило да тича през гората право към нея. Втурнала се насреща му:

— Данилушко!

— Почакай — каза Господарката и се обърнала към него: — Е, майстор Данило, избирай: тръгнеш ли с нея, ще забравиш всичко, което си научил тука, останеш ли при мене — трябва да забравиш за нея и за хората.

— Не мога да забравя хората — отговорил той, — а за нея всяка минута си спомням.

Светла усмивка се появила по лицето на Господарката.

— Ти, спечели, Катерина! — рекла тя. — Вземи своя майстор. За твоята смелост и упоритост ето ти подарък. Нека Данило запомни всичко, което е научил тука. Но това нека напълно да забрави!

И полянката с чудните цветя изведнъж изчезнала.

— Сега вървете в тази посока — посочила им Господарката и пак ги предупредила: — Данило, ти не разправяй на хората за планината. Казвай, че си ходил да се учиш при далечен майстор. А ти, Катерино, да не си помислила дори, че съм примамвала някога годеника ти. Той сам дойде за това, което сега забрави.

Катя й сторила поклон:

— Прости ми за тежките думи.

— Хайде — отговорила, — на планината нищо няма да й стане. За тебе думам, да няма хър-мър между вас.

Катя и Данило тръгнаха през гората, а тя ставала все по-тъмна и по-тъмна. Земята под краката им била неравна — само могилки и дупки. Огледали се — били излезли на рудника, на Гумьошки. Било още рано и хора не се виждали. Те се прибрали в къщи, без да ги види някой.

А ония, които проследили Катя, все още се лутали из гората и се обаждали един на друг:

— Там няма ли я?

Търсили, търсили, не я намерили. Върнали се в къщи, а Данило седи до прозореца.

Уплашили се, разбира се. Взели да баят, да шепнат разни заклинания. След това видели, че Данило почнал да си пълни лулата. Успокоили се. „Няма да вземе — рекли — мъртвец да пуши лула“.

Почнали да се приближават един по един. Видели, че и Катя си била в къщи и шетала весело край печката. Отдавна не я били виждали такава. Сега вече съвсем се престрашили, влезли в къщи и почнали да разпитват:

— Къде се беше загубил, Данило? Отдавна не се виждаш?

— В Коливан бях — отговорил той. — Чух, че нямало по-добър каменоделец от тамошния майстор. Доця ми се да се поуча при него. Покойният ми баща ме раздумваше, но аз на своя глава тайно отидох и едва сега идвам при Катя.

— Защо — питали — строши чашата си?

— Е... може да съм пийнал повечко... Не ми хареса, строших я. На всеки майстор се е случвало такова нещо. Какво ще говорим.

Тогавя братята и сестрите на Катя почнали да я укоряват защо не им казала за Коливан. Но и от Катя нищо не изкопчили. Тя веднага ги отрязала:

— Чиято крава и да мучи, моята трябва да мълчи. Колко пъти ви казвах, че Данило е жив, а вие искахте да ме жените, от пътя ми ме отклонявахте. Я по-добре сядайте на масата. Яйцата вече се изпържиха.

Така се свършила работата. Роднините поседели, поговорили за това, за онова и си отишли.

Вечерта Данило отишъл да се обади на управителя. Той, разбира се, пошумял, но все пак се разбрали.

Данило и Катя заживели в своята къщичка. Добре, казват, си живеели, сговорно. Поради необикновената му работа всички викали на Данило планинския майстор. Никой не можел да се мери с него. И заможни станали.

Ала от време на време Данило се замислял за нещо. Разбира се, Катя знаела за какво, но си премълчавала.

ФЬОДОР НЕМАНОВ ЗА АВТОРА НА КНИГАТА

Павел Петрович Бажов (28 януари 1879 година — 3 декември 1950 година) е роден в Сисертския завод, понастоящем Сисерт, Свердловска област, в потомствено уралско работническо семейство. През 1899 година завършил в Перм духовна семинария и станал учител в малкото уралско селце Шайдурих, близо до Невянск. Бажов се интересувал много от уралския фолклор и в продължение на много години през летните ваканции обикалял Урал, записвал легенди, предания и други произведения на устното народно творчество.

От първите дни на Великата октомврийска революция Бажов участва в борбата за утвърждаване на съветската власт. През 1918 година влязъл в комунистическата партия — до 1921 година воювал като доброволец срещу белогвардейците. В тези години Бажов за пръв път взема перото — пише очерци, фейлетони, разкази, редактира дивизионния вестник „Окопна правда“. След свършване на гражданската война Бажов се отдава на журналистическа дейност: работи във вестник „Червен път“ (Камишлов), почти седем години в „Селски вестник“ (Свердловск). От 1930 година до началото на Великата отечествена война Бажов работи като редактор в областно издателство.

Павел Бажов е отдал много сили на обществено-политическа дейност. Дълго време е оглавявал Свердловското отделение на Съюза на съветските писатели, неведнъж е излизал с доклади и статии в защита на мира. Два пъти е бил депутат на Върховния съвет на СССР.

Първата книга на Павел Бажов е излязла през 1924 година — „Уралски случки“, очерци, скици и спомени за дореволюционния живот на работниците от Сисертските заводи. След това, продължавайки да пише очерци, Бажов пристъпва към работа над уралски народни сказания. Неговият сборник „Малахитовата кутийка“, който съдържа четиринадесет творби, бива издаден през 1939 година и оттогава неведнъж се преиздава, попълван с нови сказания. През 1943

година Павел Бажов получава за тази книга най-голямата литературна награда в Съветския съюз.

Главната тема на сказанията на Павел Бажов е темата на творческия труд. Много от неговите сказания са влезли в кръга на детското четиво, а някои от тях са писани специално за деца („Сребърното копитце“, „Златният косъм“). За деца Павел Бажов е написал автобиографичната повест „Зелената колиба“, излязла през 1940 година. В нея той разказва за своето детство, за това, как са расли революционните настроения сред уралските работници.

Фьодор Неманов

Издание:

Павел Бажов. Огнянка-скачанка. Уралски сказания

Руска. Първо издание

За начална и средна училищна възраст

ИК „Народна младеж“, София, 1962

Редактор: Христиана Василева

Художествен редактор: Тончо Тончев

Технически редактор: Георги Русафов

Коректор: Величка Герова

Художник: Ангел Ангелов

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.